

Regional analyse for Telemark 2014

Attraktivitetsanalyse: Befolkningsutvikling, næringsutvikling og scenarier

KNUT VAREIDE & MARIT O. NYGAARD

TF-notat nr. 63/2014

Tittel: Regional analyse for Telemark 2014
Undertittel: Attraktivitetsanalyse: Befolkningsutvikling, næringsutvikling og scenarier
TF-notat nr: 63/2014
Forfatter(e): Knut Vareide og Marit O. Nygaard
Dato: 19. mars 2015
ISBN: 978-82-7401-759-7
ISSN: 1891-053X
Pris: 180,- (Kan lastes ned gratis fra www.telemarksforskning.no)
Framsidedfoto: Illustrasjon Vareide/Nygaard
Prosjekt: Benchmark VRI Telemark 2012-2014
Prosjektnr.: 20120330
Prosjektleder: Knut Vareide
Oppdragsgiver(e): VRI Telemark/Telemark fylkeskommune

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:

Telemarksforskning
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 06 15 00
www.telemarksforskning.no

Resymé:

I notatet gis en beskrivelse av utviklingen i Telemark, med hensyn til befolknings- og næringsutvikling. Sammenhengene og drivkreftene blir analysert ved bruk av Attraktivitetsmodellen. Notatet beskriver også utdanningsnivået i befolkning og næringsliv, innovasjonsgraden i næringslivet og resultatene fra NHOs NæringsNM.

Knut Vareide er utdannet sosialøkonom (cand oecon) fra Universitetet i Oslo (1985). Han har arbeidet ved Telemarksforskning siden 1996.

Marit Owren Nygaard er utdannet samfunnsøkonom (M.Sc. Economics) fra Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås (2012). Hun har jobbet ved Telemarksforskning siden 2013.

Forord

Denne rapporten inngår i en serie med analyserapporter for kommuner, regioner og fylker i Norge, som er utført av Telemarksforskning i 2014. Det er benyttet en modell for attraktivitet som er utviklet med støtte fra Oslofjordfondet i forbindelse med prosjektet *Attraksjonskraft gjennom stedsinnovasjon*. Modellen er videreutviklet vesentlig i løpet av 2014, blant annet gjennom at det er utviklet en scenariomodell som viser hvordan utviklingen kan bli i framtiden i ulike scenarier. Denne rapporten med analyse av utviklingen i Telemark er finansiert av VRI-programmet og Telemark fylkeskommune.

De regionale analysene er svært verdifulle for forskningen i slike prosjekt, siden vi får anvendt modeller og empiriske metoder for ulike geografiske områder. Gjennom dette arbeidet får vi også testet relevans og kvalitet gjennom dialog med mange forskjellige og kompetente oppdragsgivere som arbeider profesjonelt med regional utvikling i praksis.

Telemarksforskning har laget slike regionale analyser i en årrekke. Tidligere var analysene i stor grad deskriptive, og nøyde seg stort sett med å beskrive en rekke indikatorer for befolknings- og næringsutvikling. Etter hvert har vi lagt mer vekt på å finne sammenhenger, gjennom å koble de ulike trekkene i en region sammen i stadig mer helhetlige modeller. De fleste oppdragsgiverne etterspør slike rapporter fordi de skal brukes i en strategisk sammenheng. Da er det ikke tilstrekkelig kun å beskrive ulike utviklingstrekk hver for seg.

For at utviklingen på et sted skal kunne påvirkes gjennom bevisste strategier, er det nødvendig å forstå sammenhengene og avdekke årsaker og drivkrefter til den faktiske utviklingen. Først da blir analysene virkelig nyttige i det strategiske arbeidet. Med den nye scenariomodellen blir den strategiske relevansen enda sterkere, fordi vi har et redskap som kan kalibrere målene i den regionale utviklingen for hver enkel kommune, region eller fylke. Vi kan da også vise hvordan de strukturelle forholdene sannsynligvis vil påvirke framtidig utvikling, og hva som skal til for at et sted kan realisere sine målsettinger.

Bø, 19. mars 2015

Knut Vareide

Prosjektleder

Innhold

Sammendrag.....	5
1. Befolkning.....	8
2. Arbeidsplasser	13
3. Bostedsattraktivitet	38
4. Scenarier for framtidig vekst	46
5. Utdanning	53
6. Innovasjon	59
7. NæringsNM.....	68

Sammendrag

Folketallet i Telemark vokser, men langsommere enn i resten av landet. Telemark har lavere fødselsoverskudd og netto innvandring enn resten av landet, og har også netto utflytting til andre norske fylker.

Hovedårsaken til den lave befolkningsveksten er at arbeidsplassutviklingen er svak. I perioden etter finanskrisen i 2008 har det vært en nedgang i antall arbeidsplasser i fylkets næringsliv på 5,9 prosent. Bare Hedmark fylke har sterkere prosentvis nedgang i den samme perioden. Mer enn 3 000 arbeidsplasser i næringslivet i Telemark har forsvunnet siden 2008. Den svake næringsutviklingen er mest framtrødende i industrien, men i de siste årene har det vært en svak utvikling i nesten alle bransjer og næringstyper.

I rapporten har vi analysert utviklingen i næringslivet nærmere, for å avdekke om det er strukturelle forklaringer til den svake utviklingen. I denne analysen har vi delt opp næringslivet i fire strategiske næringstyper, basisnæringer, besøksnæringer, regionale næringer og lokale næringer. Vi har fokusert spesielt på perioden etter finanskrisen, det vil si perioden 2008-2013.

Basisnæringer er de bedriftene som produserer for et nasjonalt eller internasjonalt marked. Basisnæringene omfatter primærnæringer, industri, olje- og gassutvinning og de mest konkurranseutsatte tjenestene som forskning, tele, IKT, engineering og liknende. Bransjestrukturen i basisnæringene forklarer mye av forskjellene i veksten i antall ansatte mellom ulike regioner. Telemark har hatt en lite gunstig sammensetning av basisnæringene, fordi en stor andel av arbeidsplassene har vært i bransjer med nasjonal nedgang. Utviklingen i antall arbeidsplasser i basisnæringene har imidlertid vært mye dårligere enn bransjestrukturen skulle tilsi. Dermed har Telemark framstått som det minst attraktive fylket i landet for basisnæringer etter 2008.

Besøksnæringene omfatter de bedriftene som er avhengig av at kundene må være personlig til stede. Det er bransjer som overnatting, servering, butikkhandel, kultur og diverse personlige tjenester. Besøksnæringene omfatter turistbransjene, men er definert litt videre. Stedenes egen befolkning er en stor kundegruppe for besøksnæringene, og besøksnæringene blir dermed sterkt påvirket av befolkningsveksten i på stedet. I Telemark har antall arbeidsplasser i besøksnæringene blitt redusert i perioden fra 2008 til 2013. Det er bare tre fylker i landet med sterkere nedgang. En del av denne nedgangen skyldes at fylkets befolkningsvekst har vært svak. Det forklarer mesteparten av nedgangen, men ikke alt. Telemark har dermed framstått som lite attraktivt for besøksnæringer.

De regionale næringene består av bransjer som ikke passer inn i basisnæringer eller besøksnæringer, og består av bransjer som bygg og anlegg, finans og forretningsmessig tjenesteyting, transport, engroshandel m.fl. Det er bransjer som ofte ikke får stor oppmerksomhet i kommunale og regionale næringsstrategier, men som er viktige fordi det er mange arbeidsplasser i disse bransjene. De regionale næringene har vokst raskere i Norge enn det besøks- og basisnæringene har. I Telemark har det vært nedgang i antall arbeidsplasser i de regionale næringene også, uten at det kan forklares av strukturelle faktorer.

Samlet sett har Telemark nest lavest næringsattraktivitet blant fylkene i Norge. Bare Østfold har svakere samlet næringsattraktivitet. Næringsattraktiviteten er summen av attraktiviteten til de tre strategiske næringstypene; basisnæringer, besøksnæringer og regionale næringer.

Nettoflyttingen til Telemark er analysert for å avdekke om de svake flyttetallene kan forklares av den svake arbeidsplassveksten, om det er andre strukturelle årsaker, eller om Telemark har vært lite attraktivt som bostedsfylke. Analysene viser at Telemark har nær middels strukturelle forutsetninger for flytting, og at bostedsattraktiviteten er omtrent som middels av norske fylker. Det er ganske klart at den svake arbeidsplassutviklingen er hovedforklaringen til den svake befolkningsveksten i fylket.

I denne rapporten har vi for første gang utarbeidet scenarier for framtidig vekst i befolkning og arbeidsplasser, basert på de empiriske sammenhengene som Attraktivitetsmodellen har avdekket i den historiske analysen. Hvis Telemark fortsetter med sin lave næringsattraktivitet vil befolkningen vokse langsomt i noen år framover, for deretter å synke, ettersom landets nettoinnvandring er antatt å bli lavere. Det at Telemark har svært lav næringsattraktivitet betyr også at det er et stort potensiale for sterkere vekst i både arbeidsplasser og befolkning i Telemark. Dersom en greier å bli et attraktivt fylke for næringsliv, vil veksten kunne bli langt sterkere.

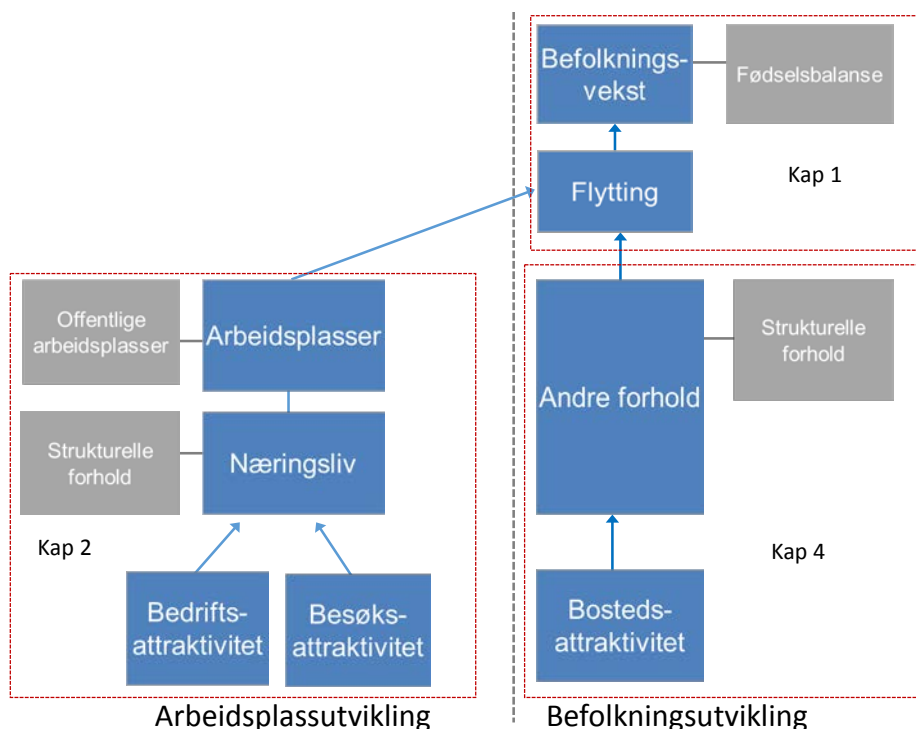
Utdanningsnivå i befolkning, arbeidsliv og blant pendlere har fått et eget kapittel i rapporten. Befolkningen i Telemark har klart lavere utdanningsnivå enn landet som helhet, men det skyldes at de store byene trekker nivået opp. Andelen av befolkningen i Telemark med høyere utdanning er lavere enn middels av fylkene, men det er seks fylker med lavere andel. Utdanningsnivået blant de som pendler ut og inn av Telemark har også blitt målt og sammenliknet. Da kommer det fram at det er langt høyere andel av de som pendler inn til Telemark som har høyere utdanning enn hos de som pendler ut. Dette kan kanskje tolkes til at Telemark ikke er et attraktivt fylke å bo i for de med høyere utdanning. Andelen av ansatte i næringslivet i Telemark med høyere utdanning er også under nivået for Norge, men ikke langt under middels av fylkene. Mange av kommunene i Telemark har relativt høyt utdanningsnivå i næringslivet sammenliknet med andre norske kommuner. Det er til tross for at næringslivet i Telemark har mange bedrifter og ansatte i bransjer som ikke er spesielt kompetanseintensive.

Vi har analysert dataene fra SSBs innovasjonsundersøkelse i et eget kapittel. Næringslivet i Telemark er plassert midt på treet blant fylkene med hensyn til innovasjonsgrad. Det er derimot store forskjeller i innovasjonsgraden mellom regionene. Næringslivet i Midt-Telemark er blant de mest innovative i Norge, mens Øst-Telemark har en innovasjonsgrad som er blant de laveste i landet.

Til slutt har vi et kapittel med resultatene for årets NæringsNM. NæringsNM er en rangering av fylkets prestasjon langs indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet og vekst i næringslivet. Telemark kommer dårlig ut på årets NæringsNM. Kun to fylker har fått en lavere plassering. Blant regionene i fylket har utviklingen i NæringsNM vært ulik. Vest-Telemark har forbedret sin plassering, og fått en plassering som er bedre enn de fleste regionene i Norge. På den annen side har Øst-Telemark fått en stadig dårligere plassering.

Innledning – notatets oppbygging

I de første seks kapitlene i dette notatet vil vi beskrive og analysere utviklingen i befolkning og antall arbeidsplasser. For å analysere drivkreftene i utviklingen vil vi bruke Attraktivitetsmodellen. Denne modellen har Telemarksforskning utviklet for å forstå drivkreftene bak den regionale utviklingen. Modellen er designet spesielt for å skille ut strukturelle drivkrefter, det vil si drivkrefter som det enkelte sted ikke kan gjøre noe med, fra det vi definerer som attraktivitet. Steder kan være attraktive for bedrifter eller besøk. Det fører til at stedet får en sterkere vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet enn de strukturelle forholdene tilsier. Steder kan også være attraktive som bosteder, og dermed få en nettoflytting som er høyere enn forventet ut fra stedets arbeidsplassvekst og strukturelle forhold. Summen av stedets attraktivitet med hensyn til bedrift, besøk og bosetting vil utgjøre stedets samlede attraktivitet.

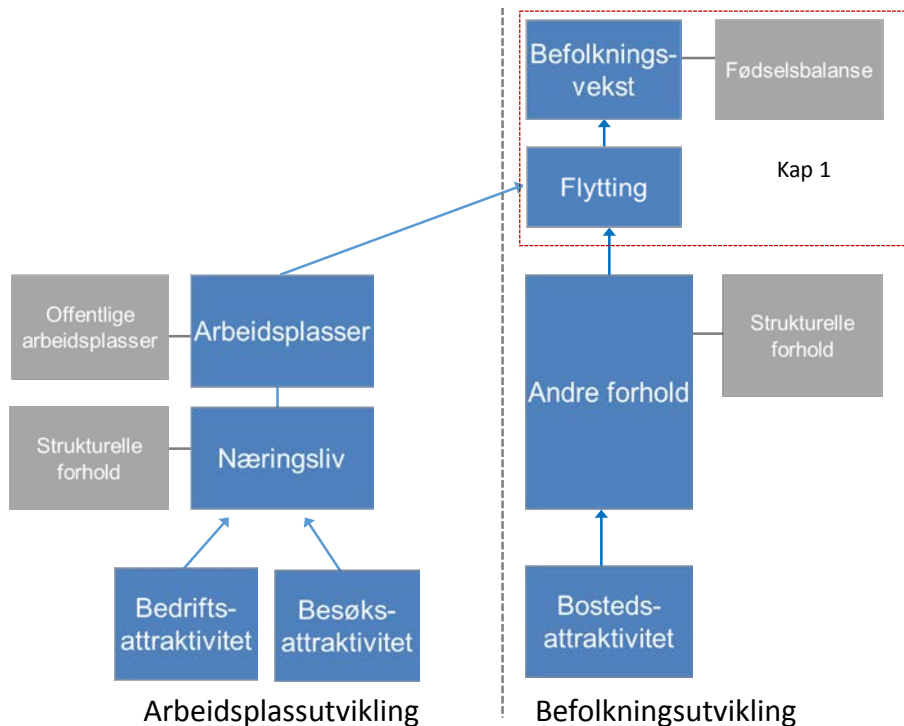
Figur 1: Attraktivitetsmodellen.

Attraktivitetsmodellen er vist skjematisk i figuren over, og vi vil utdype hvordan modellen virker etter hvert i notatet. Notatets struktur vil følge modellen. I kapittel 1 vil vi gi en kort beskrivelse av befolkningsutviklingen. I kapittel 2 vil vi beskrive og analysere arbeidsplassutviklingen, og særlig arbeidsplassutviklingen i næringslivet. I kapittel 3 binder vi samme arbeids- og befolkningsutviklingen, og analyserer nettoflyttingen, de strukturelle flyttefaktorene og bostedsattraktiviteten. Deretter, i kapittel 4, vil vi bruke attraktivitetsmodellen til å vise scenarier for framtidig utvikling av arbeidsplasser og befolkning.

Tre kapitler som ikke har direkte forbindelse med attraktivitetsanalysen følger etter. Kapittel 5 er viet utdanning. Vi ser på formelt kompetansenivå i befolkning og næringsliv. I kapittel 6 viser vi resultater fra innovasjonsundersøkelsen og ser på hvordan næringslivet i fylket presterer på en rekke innovasjonsindikatorer. Til slutt kommer et kapittel om NæringsNM, som viser hvordan næringslivet gjør det med hensyn til nyetableringer, vekst og lønnsomhet.

1. Befolkning

Befolkningsutviklingen er nok den mest sentrale størrelsen i regional utvikling. I dette kapitlet vil vi ganske kort beskrive hvordan befolkningsutviklingen har vært, og hvordan befolkningsendringene er sammensatt av fødselsbalansen og flytting. Vi vil også se på hvordan flyttingen er sammensatt av innenlands flytting og innvandring. Til slutt introduserer vi begrepet relativ flytting, som vi vil bruke i analysene om bostedsattraktivitet i kapittel 4.

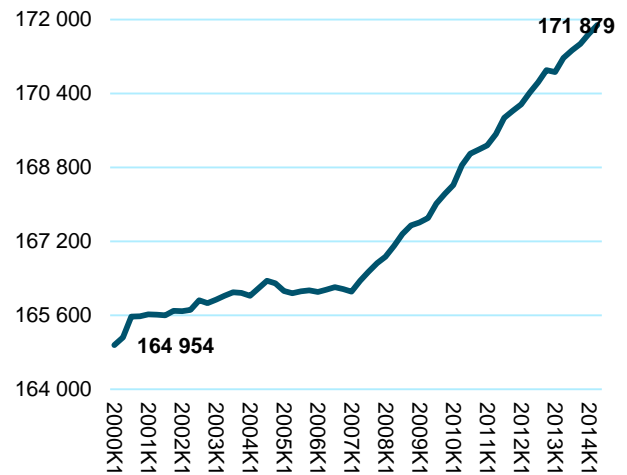

Befolkningsendringer er summen av fødselsbalansen og stedets samlede nettoflytting inkludert netto innvandring. I analysene vil vi nøye oss med å beskrive fødselsbalansen kort. I figuren har såkalt eksogene faktorer fått en grå farge, og fødselsbalansen har blitt definert som eksogen. Det er fordi vi ikke forsøker å forklare eller forstå stedenes fødselsbalanse. Det er ikke vanlig å forsøke å påvirke fødselsbalansen i regionalt utviklingsarbeid, og da er det heller ikke så stor betydning å forstå bakenforliggende årsaker. Vi vet at fødselsbalansen er et resultat av stedets alders- og kjønnsfordeling og fruktbarhet blant stedets kvinner, men vi vil ikke gå nærmere inn på disse faktorene.

I stedet vil vi fokusere på nettoflyttingen. Steder, kommuner og regioner som ønsker å stimulere sin befolkningsvekst fokuserer på å tiltrekke seg innflyttere eller begrense utflyttingen. I begge tilfeller blir nettoflyttingen bedre. Derfor er det flyttingen som det er behov for å forstå. Nettoflyttingen er derfor en sentral komponent i Attraktivitetsmodellen. I dette kapitlet beskrives nettoflyttingen. Senere i notatet, etter at vi har behandlet arbeidsplassveksten og pendlingsmønstrene, vil vi analysere nettoflyttingen med bakgrunn i disse variablene, for å avdekke drivkrefter og forklaringer til at nettoflyttingen varierer fra sted til sted.

1.1 Folkemengden

Telemark har hatt en ganske jevn befolkningsvekst siden 2007. Folketallet hadde på slutten av andre kvartal 2014 kommet opp i 171 879 innbyggere.

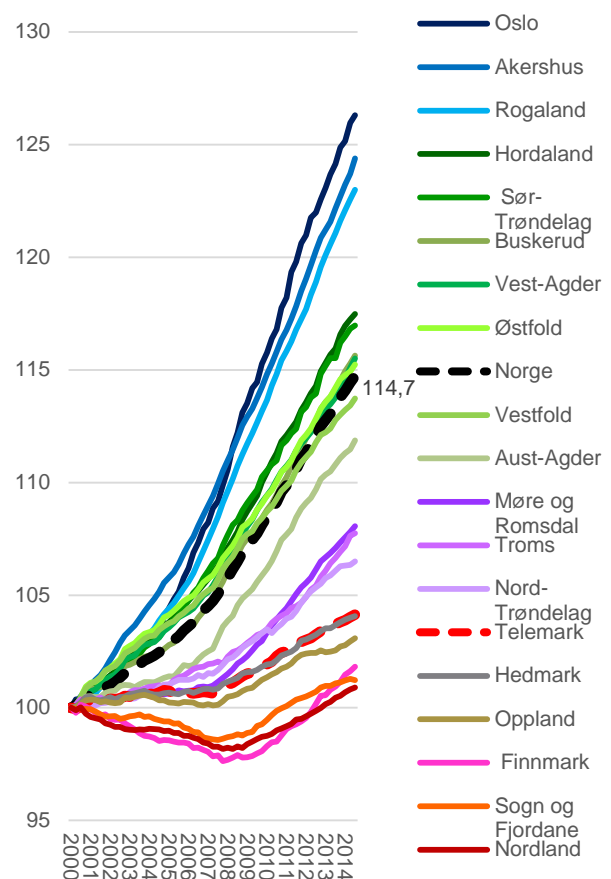
Figur 2: Befolkningen i Telemark fra 31. mars 2000 til 30. juni 2014

1.2 Indeksert vekst

For å sette befolkningsveksten i perspektiv har vi indeksert befolkningsveksten slik at antall innbyggere i 2000 = 100 for alle fylkene. Oslo, Akershus og Rogaland har sterkest befolkningsvekst. Hordaland, Sør-Trøndelag, Buskerud, Vest-Agder og Østfold er fylker som har litt sterkere befolkningsvekst en landet.

Telemark har hatt nesten identisk befolkningsutvikling som Hedmark, og er blant fylkene med svak befolkningsvekst.

I Telemark har befolkningsveksten vært på 4,1 prosent fra 2000 til siste måling 1. juli 2014. I Norge har veksten i befolkningen vært på 14,7 prosent i samme periode.

Figur 3: Indeksert befolkningsvekst i fylkene og Norge fra 1. jan. 2000 til 1. juli 2014.

1.3 Befolkningsutviklingen dekomponert

Befolkningsutviklingen i Telemark kan dekomponeres i netto innvandring, fødselsbalanse og innenlands nettoflytting. Det er innvandringen som står for mesteparten av befolkningsveksten i Telemark.

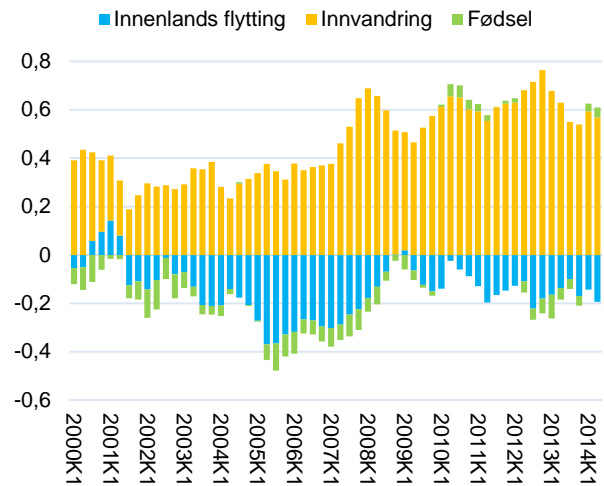
Fødselsbalansen har vekslet på å være positiv og negativ, og er nær null over tid.

Den innenlandske flyttingen har stort sett vært negativ i perioden etter 2000, men med noen unntaksår.

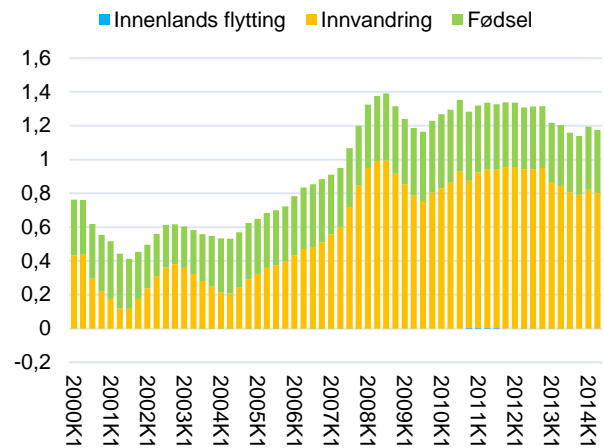
Norge har hatt en høy befolkningsvekst de siste årene på grunn av høy nettoinnvandring. Norges utvikling vises i figur 5 til høyre. Fødselsbalansen har også vært positiv i Norge i hele perioden det måles for. Det er innvandringen som bidrar mest til befolkningsvekst på landsbasis.

I figur 6 ser vi utviklingen i Telemark fratrukket utviklingen på landsbasis. Vi kaller dette for relativ utvikling. Fødselsbalansen i Telemark er mye lavere enn fødselsbalansen i landet som helhet, og bidrar mye til at fylket får en lavere befolkningsvekst enn landet.

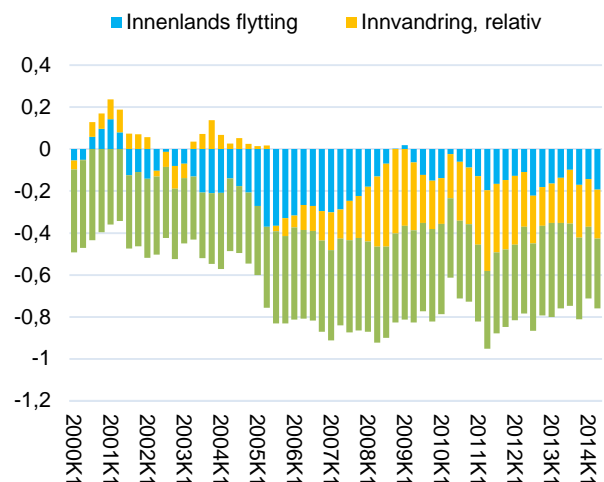
Selv om innvandringen til Telemark har vært positiv de siste årene, har den vært lavere enn innvandringen på landsbasis. Det er særlig etter 2007 at Telemark har fått lavere nettoinnvandring enn ellers i landet. Det er arbeidsinnvandring som har dominert etter 2007, og den forholdsvis lave innvandringen til Telemark reflekterer den svake arbeidsplassutviklingen i fylket.

Figur 4: Årlige, prosentvis befolkningsendringer målt hvert kvartal i Telemark, dekomponert i fødselsbalanse, innenlands flytting og innvandring.

Figur 5: Årlige, prosentvis befolkningsendringer Norge, dekomponert i fødselsbalanse og innvandring.

Figur 6: Befolkningsutviklingen i Telemark relativt til utviklingen på landsbasis.

1.4 Relativ flytting

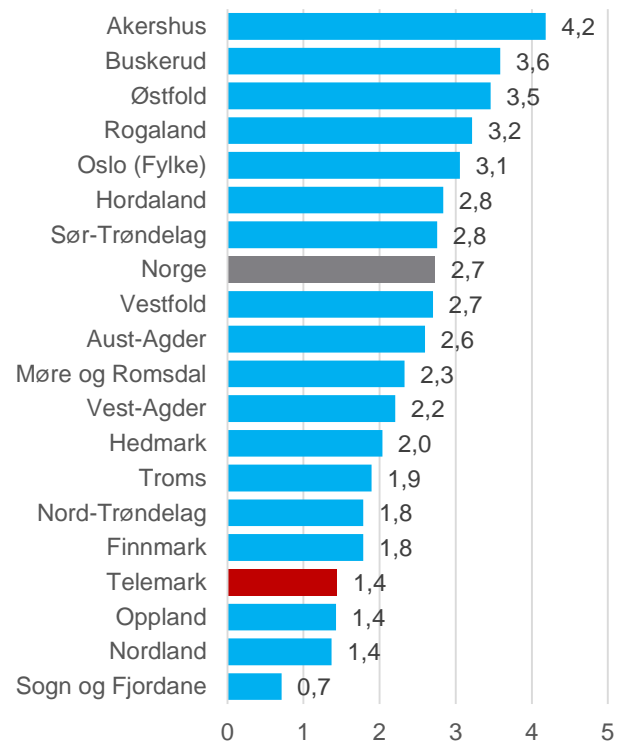
I regional utvikling er vi spesielt opptatt av flyttingen. Fødselsbalansen kan man stort sett ikke noe å gjøre med, mens vellykkede vekstfremmende tiltak vil komme til syne i flyttebalansen.

Vi er derfor spesielt opptatt av det vi kaller for relativ flytting. Relativ flytting er nettoflytting til kommunen fratrukket nettoinnvandringen på landsbasis.

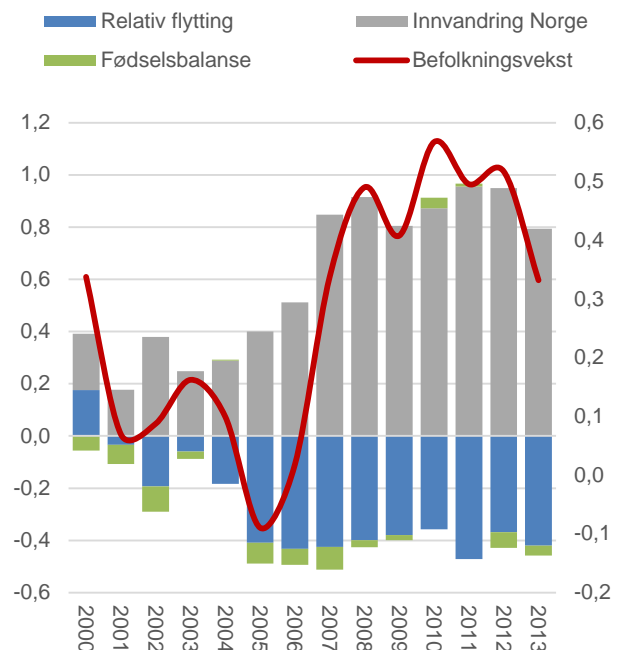
Figur 7 viser nettoflyttingen til fylkene og Norge for den siste treårsperioden. Norge har en netto innvandring på 2,7 prosent i denne perioden. Sju fylker har hatt en netto innflytting høyere enn dette. Alle fylkene har hatt netto innflytting når innvandringen regnes med.

Telemark er nummer fire fra bunn, og ligger nesten likt med Oppland og Nordland, mens Sogn og Fjordane har lavest netto innflytting.

Utviklingen til den relative flyttingen i Telemark vises i figur 8. (Den relative flyttingen tilsvarer stolpen for Telemark i figur 7 fratrukket stolpen for Norge.) Den relative flyttingen har vært negativ de siste årene. Nettoflyttingen til fylket har vært lavere enn den generelle innvandringen på landsbasis skulle tilsi. Befolkningen i Telemark vokser på grunn av at det har vært stor innvandring til Norge. Den negative relative flyttingen til Telemark kan skyldes mange ulike forhold. I løpet av denne rapporten skal vi analysere hvorfor det er svake flyttetall for Telemark.

Figur 7: Nettoflytting i fylkene fra 2010 til 2013.

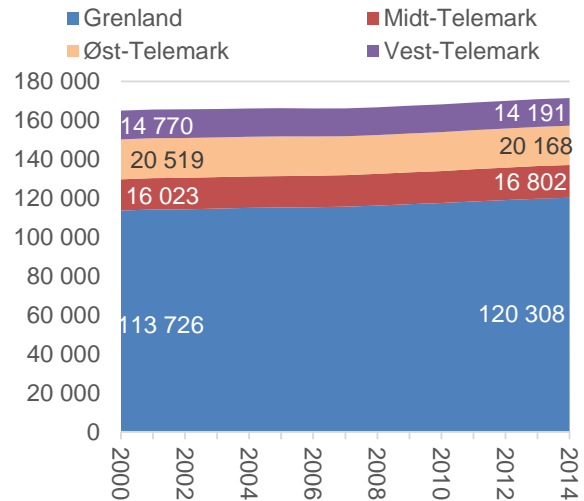
Figur 8: Den årlige prosentvise befolkningsveksten i Telemark dekomponert i fødselsbalanse, innvandring til Norge og relativ flytting.

1.5 Befolkningsutvikling i regionene

Telemark er delt inn i fire politiske regioner: Grenland, Vest-Telemark, Øst-Telemark og Midt-Telemark.

1.5.1 Folkemengde

Grenland er den desidert største regionen med 120 308 innbyggere i 2014. Vest-Telemark er den minste, med 14 191 innbyggere.

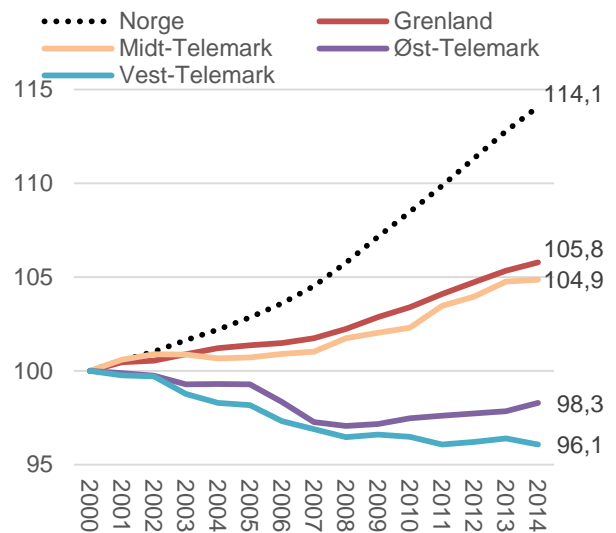

Figur 9: Folkemengden i regionene i Telemark fra 2000 til 2014.

1.5.2 Indeksert vekst

Grenland og Midt-Telemark er regioner i vekst, mens Øst-Telemark og Vest-Telemark har hatt befolkningsnedgang siden 2000.

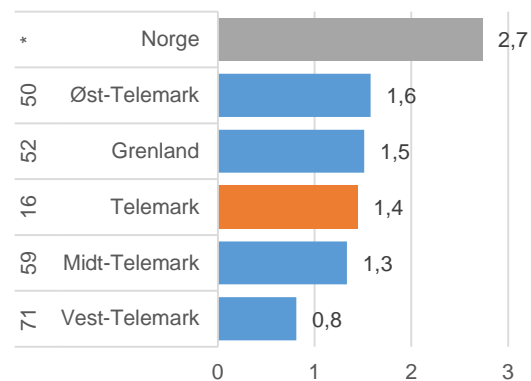
Ingen regioner i Telemark har hatt en vekst på nivå med veksten på landsbasis.

Figur 10: Indeksert befolkningsvekst i regionene i Telemark, og Norge fra 2000 til 2014.

1.5.3 Nettoflytting i regionene

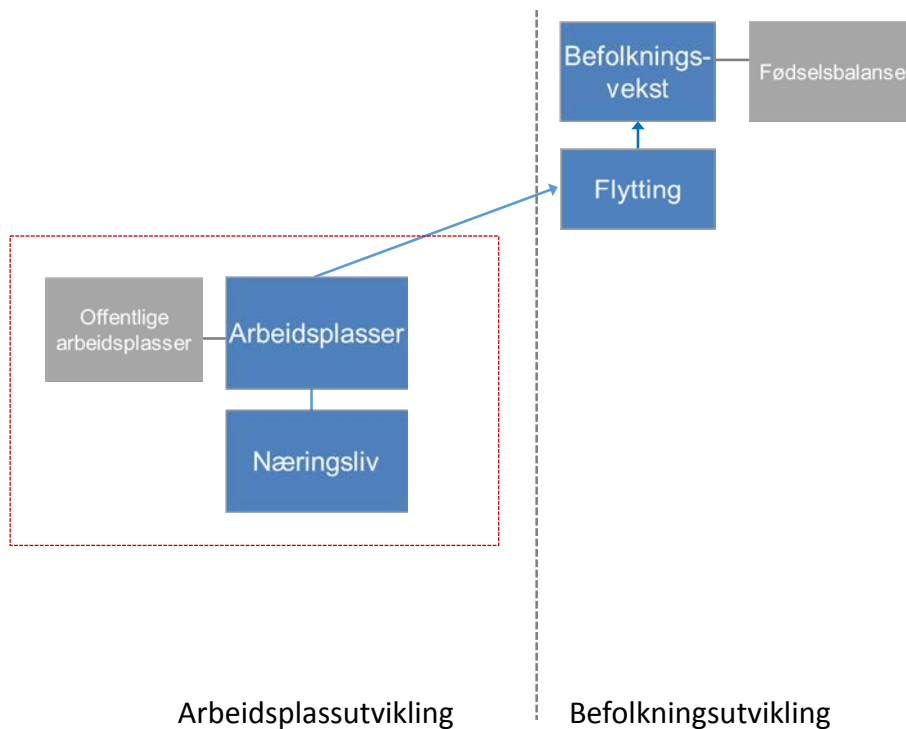
I den siste treårsperioden er det Øst-Telemark og Grenland som har hatt høyest nettoflytting. Nettoflyttingen til samtlige regioner i Telemark ligger under medianverdien for de 84 regionene i Norge, og under landsgjennomsnittet.

Figur 11: Nettoflytting i prosent av folketallet til regionene i Telemark fra 2010 – 2013, rangering blant landets 84 regioner. Fylket er rangert blant landets 19 fylker.

2. Arbeidsplasser

I dette kapittelet skal vi beskrive og analysere utviklingen av antall arbeidsplasser. Arbeidsplassutviklingen er sammen med befolkningsutviklingen de to sentrale størrelsene som vi må beskrive, analysere og forstå i den regionale utviklingen. Vi vil starte med en beskrivelse av utviklingen av antall arbeidsplasser samlet, og sektorvis. Deretter ser vi nærmere på hvordan de enkelte delene av næringslivet har utviklet seg. Til slutt analyserer vi utviklingen i de enkelte delene av næringslivet for å finne ut hvor mye som kan forklares av strukturelle forhold og hvor stor del av utviklingen som synes å komme fra spesielle forhold i regionen.

Figur 12: Attraktivitetsmodellen – de delene av attraktivitetsmodellen som beskriver befolkningsutviklingen og arbeidsplassutviklingen.

Vi skal starte med å beskrive den samlede arbeidsplassutviklingen, for deretter å se på hvordan utviklingen er i privat og offentlig sektor.

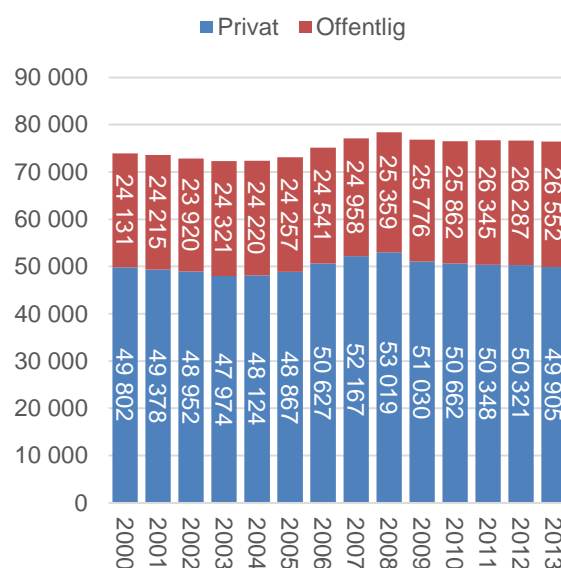
2.1 Arbeidsplasser – antall og vekst

Det var 49 905 ansatte i næringslivet i Telemark på slutten av 2013. I 2008 var det 53 019. Det har dermed vært en nedgang i antall ansatte i næringslivet i Telemark på over 3 000 fra 2008 til 2013.

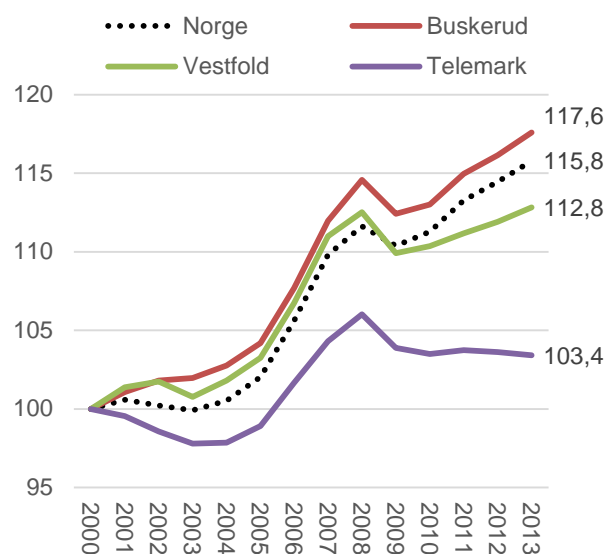
Antall ansatte i offentlig virksomhet økte fra 25 359 i 2008 til 26 562 i 2013. Denne veksten var ikke nok til å kompensere for nedgangen i privat sektor. Dermed har samlet antall arbeidsplasser i Telemark sunket siden 2008.

Utviklingen i antall arbeidsplasser er vist i figur 14, der vi også har vist utviklingen i Buskerud, Vestfold og Norge.

Antall arbeidsplasser i Norge økte med 15,8 prosent fra 2000 til 2013. I Telemark var det en vekst på 3,4 prosent i samme periode. Veksten i Telemark har dermed vært mye svakere fra 2000 til 2013. Etter finanskrisa, som førte til nedgang over hele landet i 2009, ble det vekst igjen i årene etterpå. Denne veksten har ikke materialisert seg i Telemark, hvor antall arbeidsplasser har stått ganske stille. Veksten i nabofylkene Buskerud og Vestfold har vært mye bedre. Buskerud har sterkere vekst i antall arbeidsplasser enn Norge, mens Vestfold har noe mindre vekst enn landet.

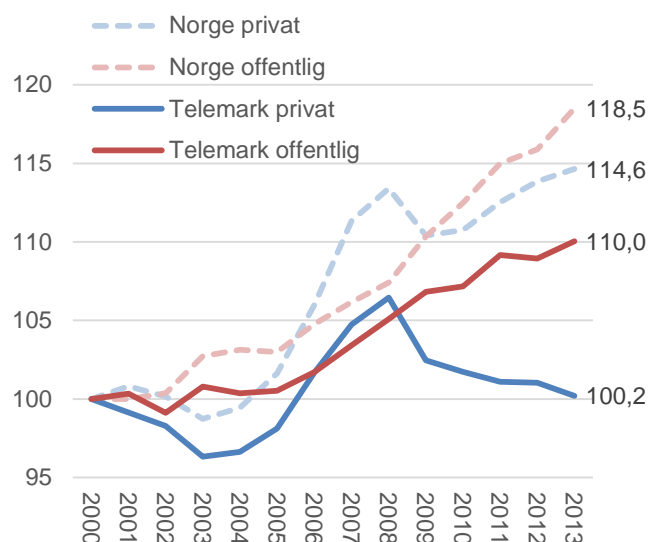
Figur 13: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Telemark fra 2000 til 2013.

Figur 14: Indeksert arbeidsplassvekst, alle sektorer, i Norge, Telemark, Buskerud og Vestfold.

2.2 Vekst i privat sektor

Figuren til høyre viser den indekserte arbeidsplassveksten i offentlig og privat sektor i Telemark og Norge fra 2000 til 2013. På landsbasis er det offentlig sektor som har vokst mest. Veksten i offentlig sektor på landsbasis har vært på 18,5 prosent. I Telemark har antall arbeidsplasser i offentlig sektor økt med ti prosent. Privat sektor har vokst med 14,6 prosent på landsbasis. Privat sektor har bare så vidt økt i Telemark, med 0,2 prosent siden 2000. Nedgangen i antall arbeidsplasser i Telemark etter finanskrisen har vært i privat sektor. Etter 2008 har det vært nedgang i antall ansatte i næringslivet hvert år.

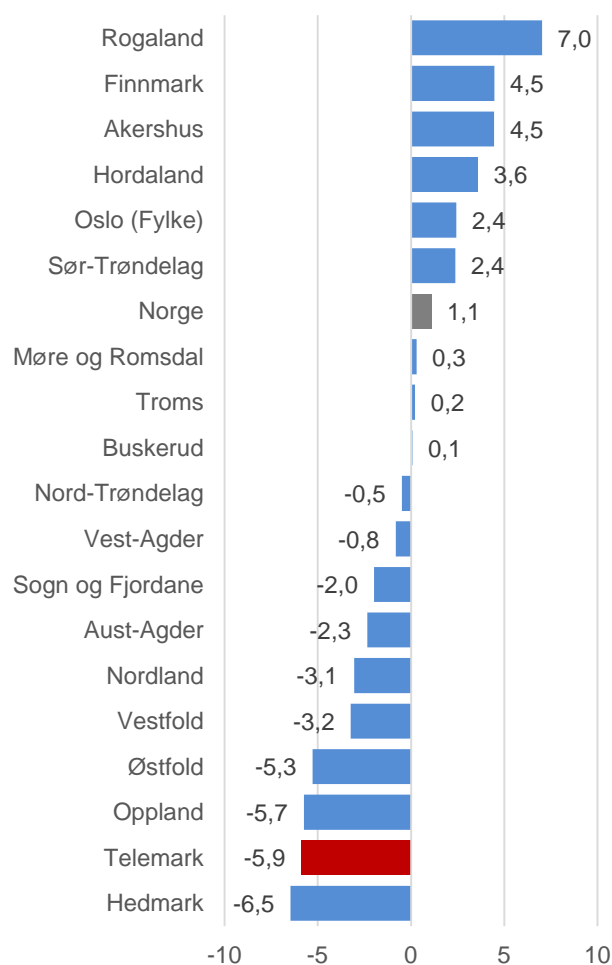
Figur 15: Indeksert arbeidsplassvekst i offentlig og privat sektor i Telemark og Norge, fra 2000 til 2013.

2.2.1 Vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet etter finanskrisen

Figur 16 viser veksten i privat sektor i fylkene etter finanskrisa, dvs. fra slutten av 2008 til slutten av 2013.

Rogaland har hatt sterkeste vekst i antall ansatte i næringslivet etterfulgt av - noe overraskende - Finnmark. Akershus, Hordaland, Oslo og Sør-Trøndelag er også fylker med sterkere vekst i næringslivet enn Norge.

Telemark har nest største nedgang i antall ansatte i næringslivet. Siden 2008 har antall ansatte i næringslivet i Telemark gått ned med 5,9 prosent. Bare Hedmark har hatt større nedgang. Oppland, Østfold og Vestfold er også fylker som har hatt stor nedgang. Det er dermed fem fylker på Østlandet som har hatt sterkest nedgang i næringslivet etter finanskrisa.

Figur 16: Arbeidsplassvekst i privat sektor i fylkene og Norge, 2008-2013.

2.2.2 Næringslivsvekst i regionene

Næringsutviklingen i regionene i Telemark har vært ganske forskjellig. Vest-Telemark er den regionen som har hatt klart best utvikling, med en vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet på over ti prosent siden 2000. Det er lavere enn veksten på landsbasis, som var på 14,6 prosent, men klart høyest i Telemark.

Midt-Telemark har hatt en vekst på 6,6 prosent, og har passert Grenland som bare så vidt har flere arbeidsplasser i næringslivet i 2013 enn i 2000. Grenland hadde vekst i perioden 2002-2008, men har hatt nedgang hvert år siden 2008.

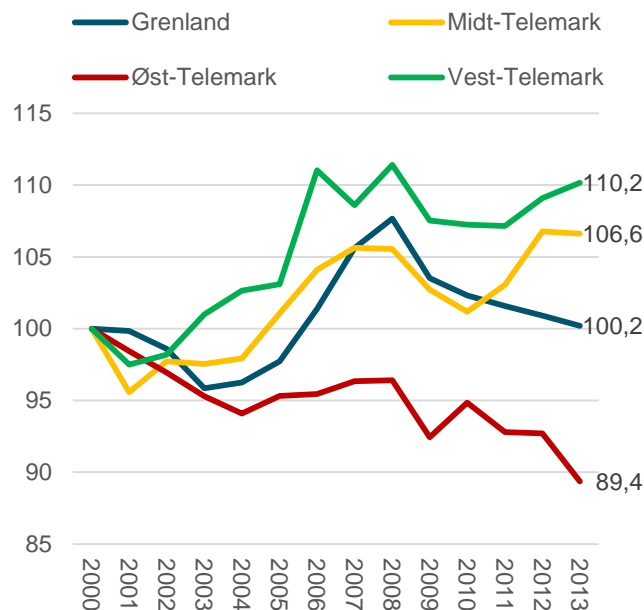
Øst-Telemark har hatt den klart svakeste utviklingen. I Øst-Telemark har mer enn 10 prosent av arbeidsplassene i næringslivet forsvunnet siden 2000. Også i Øst-Telemark har utviklingen vært spesielt svak etter 2008. Finanskrisen ser ut til å ha rammet Grenland og Øst-Telemark hardere enn Midt- og Vest-Telemark. Senere skal vi se om dette skyldes bransjestrukturen.

2.2.3 Næringslivsvekst i kommunene etter finanskrisen

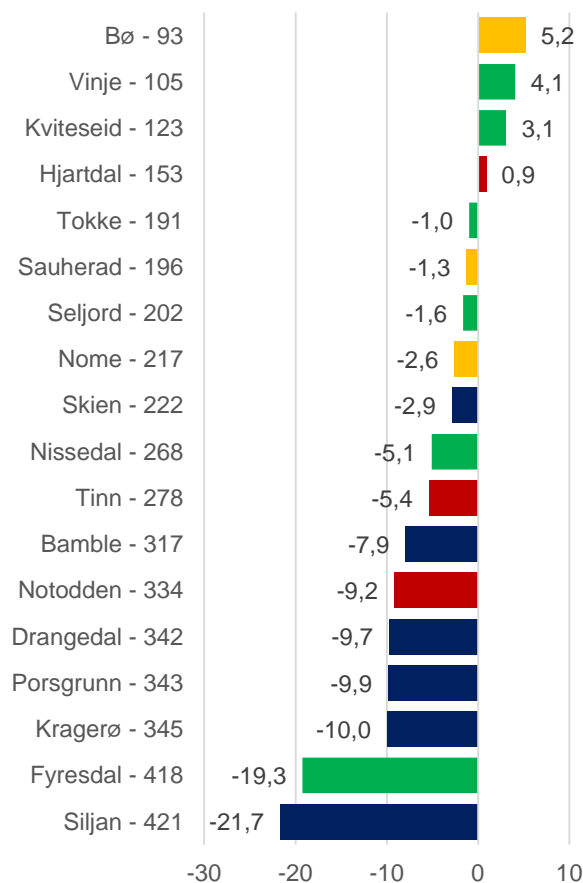
Bø har hatt høyest vekst i antall ansatte i næringslivet siden 2008. I Bø har antall ansatte i næringslivet vokst med 5,2 prosent. Også Vinje, Kviteseid og Hjartdal har hatt fått flere arbeidsplasser i næringslivet. Dessverre for Telemark er dette forholdsvis små kommuner som ikke preger fylkesstatistikken.

Fyresdal og Siljan har hatt spesielt stor nedgang, rundt 20 prosent, siden 2008.

Kragerø, Porsgrunn, Notodden, Bamble og Skien er de største kommunene, og samtlige har hatt nedgang i næringslivet siden 2008.

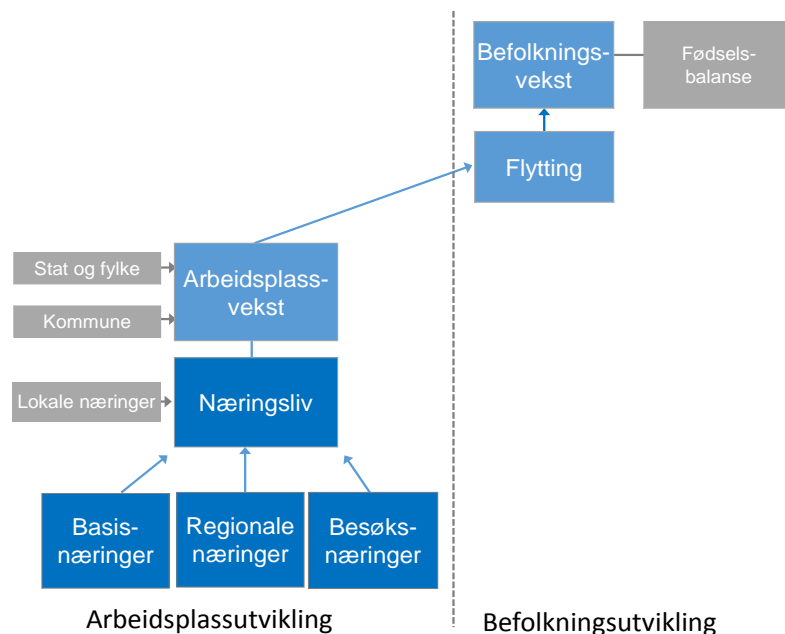
Figur 17: Indeksert vekst i antall arbeidsplasser i regionene i Telemark. 2000=100.

Figur 18: Vekst i antall ansatte i næringslivet fra 2008 til 2013. Regionene er gruppert i farger som i grafen over. Rangering blant landets 428 kommuner.

2.3 Næringstyper

Vi har nå beskrevet utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet. Det er utviklingen i næringslivet vi ønsker å analysere og forstå. Det er fordi det først og fremst er næringsutviklingen som er i fokus når en ønsker å stimulere til vekst.

Figur 19: Attraktivitetsmodellen. Privat sektor deles inn i fire næringstyper: Lokale næringer, basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer.

Det finnes mange forskjellige bransjeinndelinger¹. For vårt formål har vi delt næringslivet inn i fire strategiske næringstyper.

Basisnæringer er næringsliv som konkurrerer på et nasjonalt eller internasjonalt marked. Basisnæringene produserer varer eller tjenester på et sted, som selges og konsumeres hovedsakelig utenfor stedet der produksjonen foregår. Primærnæringer, som landbruk og gruver og industri, tilhører basisnæringene. Samtidig er det en del tjenesteproduksjon som også defineres som basisnæringer. Dette er tjenester som IT, telekom og teknologiske tjenester. Basisnæringene regnes ofte som «motoren» i økonomien. Det er ut ifra basisnæringene mye annen næringsvirksomhet blir skapt.

Besøksnæringer er næringsliv som kjennetegnes av at kunden må være personlig til stede. Besøksnæringene inkluderer all turisme, men også butikkhandel og en del personlige tjenester. Stedets egne innbyggere og besøkende er kunder hos besøksnæringene.

De *regionale* næringene består av bransjer som både har annet næringsliv og offentlige institusjoner og befolkningen som kunder, og som hovedsakelig retter seg mot et regionalt marked. Det er bransjer som bygg og anlegg, transport og forretningsmessig tjenesteyting. Vi finner ofte en konsentrasjon av de regionale næringene i byer og sentra. Det er en sammensatt næringstype, og vi antar at det er ulike drivere for vekst i de regionale næringene.

Lokale næringer er næringsliv som leverer tjenester til den lokale befolkningen, og som i stor grad substituerer tjenester fra offentlig sektor. Dette er tjenester som barnehager, skoler, primærhelsetjenester og renovasjon. De lokale næringene er som regel substitutter for offentlige tjenester. I analysene framover vil vi derfor slå kommunal sektor og lokale næringer sammen. Siden de lokale næringene regnes som eksogene, har de fått en grå farge i figuren.

2.3.1 Bransjer

I tabellen under ser vi hvilke bransjer som inngår i de strategiske næringstypene, og vi ser antall arbeidsplasser i hver bransje. Det er denne utviklingen i antall ansatte som til sammen utgjør hele næringslivet som vi ønsker å analysere og forstå.

Tabell 1: Antall arbeidsplasser i de ulike bransjene i privat sektor i Telemark.

Næring	Subnæring	Bransje	2000	2005	2008	2011	2012	2013
Basis	Industri	Anna industri	2 536	2 193	2 248	1 927	1 776	1 761
		Næringsmidler	888	616	614	622	632	651
		Olje og gass utvinning			7	7	4	3
		Prosessindustri	6 142	5 038	3 289	2 932	2 417	2 405
		Verkstedindustri	4 567	3 617	4 643	4 053	4 008	4 072
	Natur	Fisk	61	59	58	51	53	52
		Gruve	134	157	148	121	129	129
		Landbruk	1 521	1 495	1 663	1 266	1 511	1 494
	Tekn tjenester	Olje og gass	4		24	98	97	95
		Teknisk/vitenskap	1 137	1 199	1 627	1 673	1 754	1 568
Tele og IKT		523	683	909	794	793	817	
Besøk	Aktivitet	1 322	1 579	1 899	1 794	1 769	1 721	
	Handel	7 999	8 388	9 044	8 915	8 894	8 701	
	Overnatting	1 029	897	842	646	664	656	
	Servering	1 542	1 407	1 465	1 455	1 372	1 453	
Lokal	Lokal	2 170	2 475	2 877	3 238	3 248	3 311	
Regional	Agentur og Engros	2 130	1 980	2 280	2 101	2 191	2 197	
	Bygg og anlegg	4 897	5 549	6 707	6 630	6 751	6 672	
	Diverse	3 316	3 536	3 653	3 671	3 761	3 864	
	Finans, eiendom, utleie	1 612	1 712	1 757	1 655	1 678	1 663	
	Forr. tjenesteyting	2 121	2 279	2 973	2 804	2 977	2 900	
	Transport	3 603	3 181	2 994	2 901	2 911	2 844	
	Utleie av arbeidskraft	548	827	1 298	994	931	876	
Totalsum			49 802	48 867	53 019	50 348	50 321	49 905

Basisnæringene deles inn i tre ulike sub-næringer: industri, natur og teknologiske tjenester.

Prosessindustrien hadde 6 142 arbeidsplasser i Telemark i 2000. I 2013 var det 2 405 igjen. De fleste forsvant etter 2005. Verkstedindustrien har også gått tilbake, men i langt mindre grad. Verkstedindustrien i Telemark fikk litt vekst i 2013. Anna industri har også hatt sterk tilbakegang.

De naturbaserte næringene inkluderer fiske, gruvedrift og landbruk. Landbruket er den største bransjen innen de naturbaserte næringene i Telemark. Ifølge SSB har det vært ganske stor vekst i antall arbeidsplasser i landbruket etter 2011. Arbeidsplassstallene for landbruket fra SSB virker merkelige, og det kan se ut til at det er visse metodeproblemer med tellingen.

De teknologiske tjenestene inkluderer bransjer som tjenester til olje og gass, tekniske- og vitenskapelige tjenester og tele og IKT. Det har vært vekst i disse bransjene, men i 2013 var det nedgang i antall ansatte i tekniske/vitenskapelige tjenester.

Besøksnæringene inkluderer bransjer som aktivitetsnæringer, handel, overnatting og servering. Handelen utgjør den største bransjen blant besøksnæringene. Handel og aktivitetsnæringer har hatt vekst i fylket, mens overnatting og servering har hatt nedgang.

De regionale næringene inkluderer bransjer som agentur og engros, bygg og anlegg, finans, forretningsmessig tjenesteyting og transport. Dette er næringer som de fleste steder har noe av. De fleste steder har f.eks. en bank, regnskapskontor og bygg- og anleggsfirmaer. I Telemark er det mange arbeidsplasser innen bygg og anlegg, som også er den største bransjen i de regionale næringene på landsbasis. Det har blitt nesten 1 800 nye arbeidsplasser innen bygg og anlegg i fylket. De andre bransjene i de regionale næringene har også hatt vekst.

2013 var et rolig år for næringslivet i Telemark, uten de store bevegelsene. Det var liten endring i antall ansatte i industribransjene. I stedet var det bransjer som teknisk/vitenskapelige tjenester, handel og bygg og anlegg som fikk nedgang dette året.

2.3.2 Næringstyper – antall arbeidsplasser

Den øverste figuren viser antall arbeidsplasser i offentlig sektor og i de ulike næringstypene i privat sektor i Telemark i 2013. Den midterste figuren viser det samme, men vi har inkludert et kakestykke som viser nettoutpendlingen. Hele kakestykket viser dermed samlet sysselsetting i fylket. Den nederste figuren viser antall arbeidsplasser i landet som helhet.

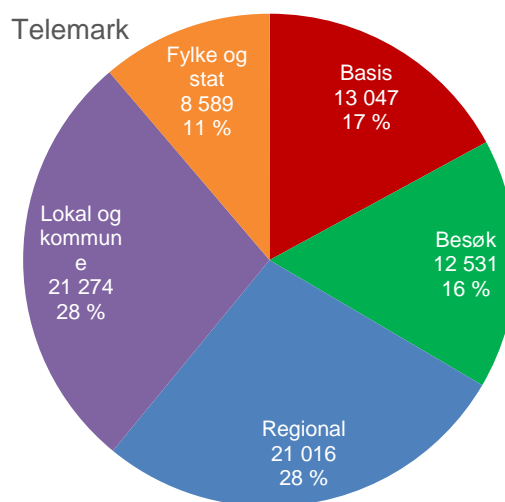
De regionale næringene er størst i Telemark. Det var til sammen 21 016 arbeidsplasser i de regionale næringene i 2013. Dette tilsvarer 28 prosent av arbeidsplassene. De regionale næringene er også størst på landsbasis. I landet som helhet utgjør de regionale næringene 32 prosent av alle arbeidsplassene.

Besøksnæringene er forholdsvis store i Telemark. De utgjør 16 prosent av arbeidsplassene, til forskjell fra 14 prosent på landsbasis. Basisnæringene er litt mindre i Telemark enn på landsbasis.

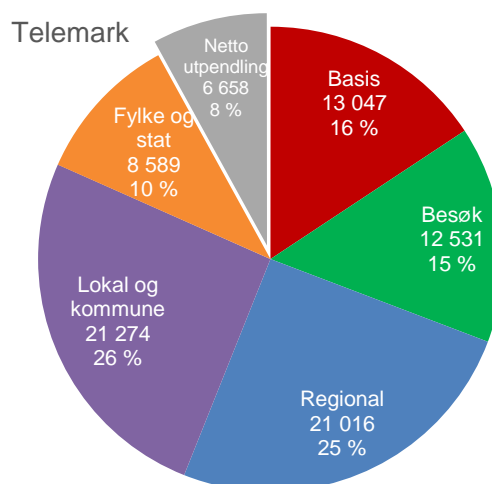
Kommunal sektor og de lokale næringene utgjør til sammen en større andel av arbeidsplassene i Telemark enn de gjør på landsbasis.

Fylkeskommunal og statlig sektor er relativt mindre i Telemark enn i landet som helhet.

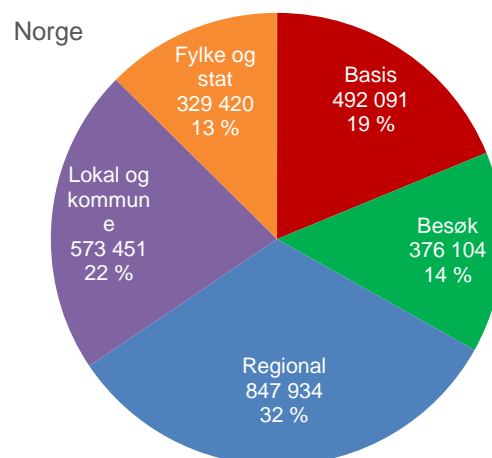
Nettoutpendlingen er på åtte prosent. Det vil si at åtte prosent av samlet sysselsetting jobber utenfor fylket.

Figur 20: Antall arbeidsplasser i de ulike næringstypene samt i offentlig sektor i Telemark i 2013.

Figur 21: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Telemark samt netto utpendling, i 2013. Hele kaken viser samlet sysselsetting.

Figur 22: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Norge i 2013. På landsbasis er antall arbeidsplasser lik sysselsettingen.

2.3.3 Indeksert arbeidsplassvekst

Vi ser utviklingen i antall arbeidsplasser i Telemark i den øverste figuren. Veksten på landsbasis er vist i figuren under.

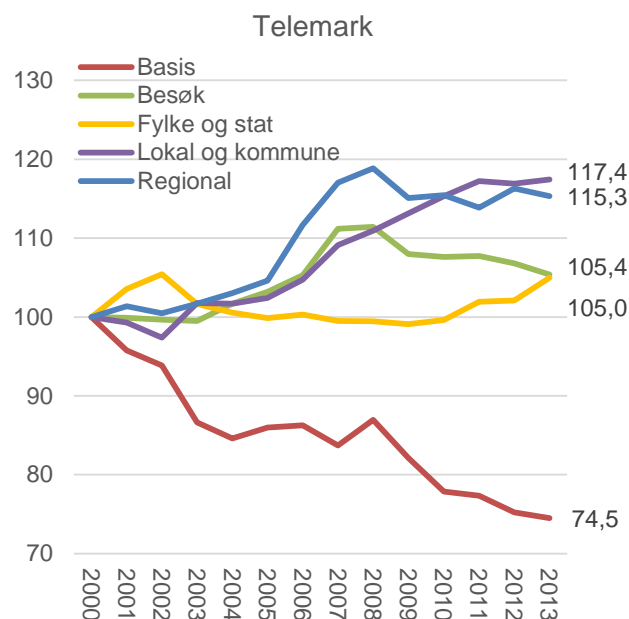
Det iøynefallende trekket er den sterke nedgangen i basisnæringene. Mer enn hver fjerde arbeidsplass i basisnæringene i Telemark har blitt borte siden 2000. På landsbasis har basisnæringene økt med 3,6 prosent i samme periode, som vi kan se av den nederste figuren. Basisnæringene svinger mye, og utviklingen i basisnæringene betyr mye for variasjonene i den regionale utviklingen i Norge.

Telemark hadde vekst i besøksnæringene fram til 2008. Deretter har det vært litt nedgang. Det er 5,4 prosent flere ansatte i besøksnæringene i 2013 enn det var i 2000. Vi kan se av den nederste figuren at besøksnæringene ikke har vokst på landsbasis heller etter 2008.

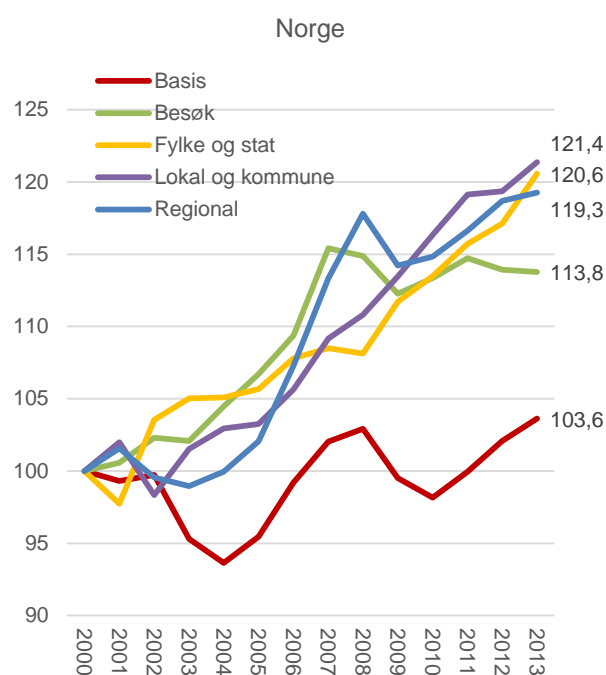
De regionale næringene vokste ganske raskt i Telemark fram til 2008. Etter det har det blitt litt nedgang. Veksten i de regionale næringene fra 2000 til 2013 har vært 15,3 prosent, som er noe lavere enn veksten på landsbasis, som har vært på 19,3 prosent. De regionale næringene har vokst på landsbasis de fire siste årene, men ikke i Telemark.

Antall ansatte i kommunene og i de lokale næringene har vokst med 17,4 prosent i Telemark. Det er litt mindre enn veksten på landsbasis, som var på 21,4 prosent. Det er litt overraskende at veksten har vært så høy i Telemark, når befolkningsveksten har vært så svak. På sikt skulle en tro at antall ansatte i kommuner og lokale næringer sto i forhold til befolkningsveksten.

Antall ansatte i stat og fylke har hatt svak vekst i Telemark. Det er fem prosent flere ansatte i stat og fylke i Telemark i 2013 enn i 2000, mens det har vært en vekst på over 20 prosent på landsbasis. Hvis veksten i antall ansatte i stat og fylke hadde vært like sterk i Telemark som i Norge fra 2000 til 2013, ville det vært 1 280 flere arbeidsplasser i Telemark i dag.

Figur 23: Indeksert arbeidsplassutvikling i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Telemark fra 2000 til 2013.

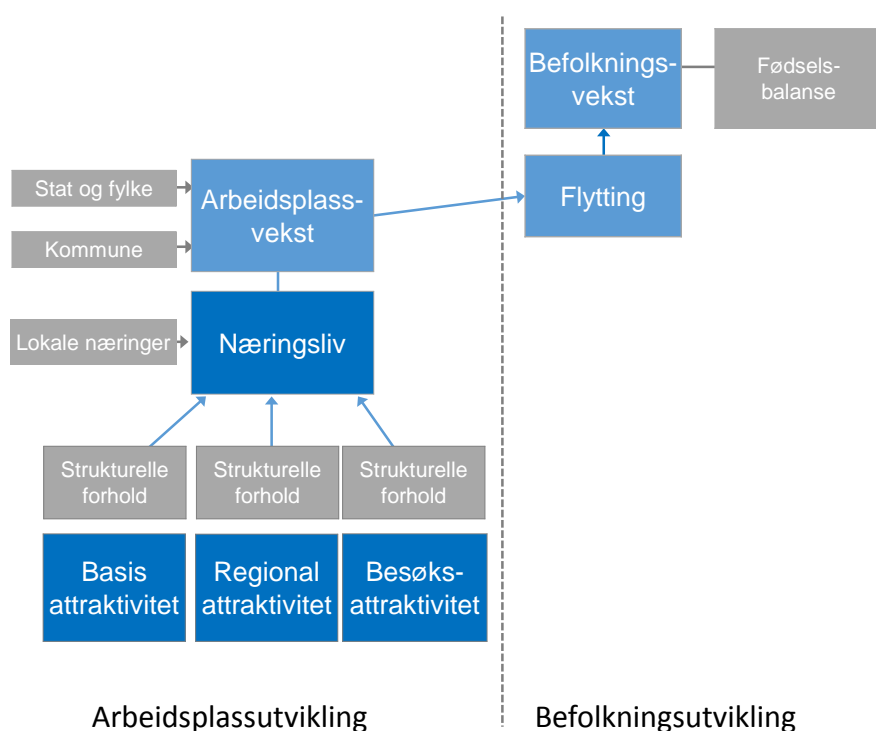

Figur 24: Indeksert arbeidsplassvekst i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Norge fra 2000 til 2013.

2.4 Strukturelle forhold og attraktivitet

Vi har nå beskrevet utviklingen i de enkelte strategiske næringstypene. Det neste spørsmålet er hvorfor utviklingen har vært slik. Kan vi avdekke de viktigste drivkreftene bak den faktiske utviklingen?

Som vi så, hadde Telemark en dårligere utvikling i alle næringstypene enn utviklingen på landsbasis. Det har vært særlig tydelig etter 2008. Hva skyldes det? Er det bransjestruktur, konjunkturer eller må vi finne årsakene i eget fylke?

Figur 25: Attraktivitetsmodellen. Den delen av modellen som omhandler arbeidsplassutvikling. Næringslivet inndeles i næringstyper. Veksten i næringstypene skyldes strukturelle forhold eller attraktivitet.

Vi vil i resten av dette kapitlet analysere hvor mye av utviklingen i de tre næringstypene som kan forklares av strukturelle forhold, og hvor mye som har sin forklaring i interne forhold. Strukturelle forhold er forhold som ikke kan påvirkes i særlig grad i regionen, men som har en signifikant påvirkning på næringslivets utvikling. Hvis utviklingen kan forklares fullt ut av de strukturelle forholdene, betyr det at utviklingen er «som normalt» i regionen. Det vil si at næringslivet utvikler seg som statistisk forventet ut fra forutsetningene. Dersom utviklingen avviker fra det statistisk normale, tyder det på at det har skjedd noe spesielt i regionen som ikke skyldes ytre forhold. Dersom en har et spesielt godt og effektivt næringsarbeid i regionen, vil det kunne føre til at utviklingen blir bedre enn de strukturelle forutsetningene tilsier. Da vil målingene vise at attraktiviteten er høy. Høy attraktivitet kan også skyldes at de største bedriftene har vært spesielt dyktige. Og så kan det være spesielle forhold i regionen som har hatt betydning, men som ikke fanges opp i de statistiske analysene. Attraktivitetsanalysene vil derfor gi en pekepinn, men må tolkes med varsomhet, og helst på bakgrunn av lokal kjennskap til utviklingen på stedet.

2.5 Bransjestruktur

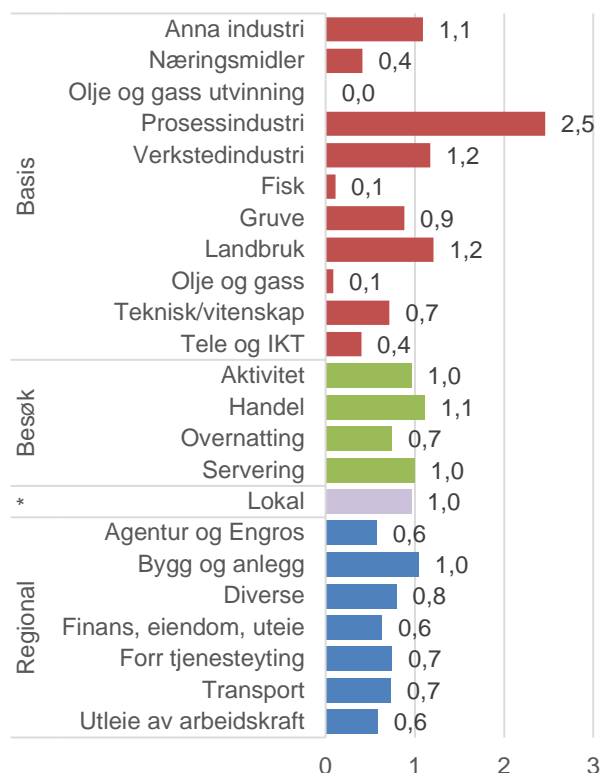
Bransjestrukturen er et forhold som har stor betydning for utviklingen, og da spesielt i basisnæringene. Det er fordi basisnæringene er svært ujevnt fordelt mellom regioner, og fordi utviklingen i den enkelte bransjen i basisnæringene svinger sterkt.

Hvilke bransjer har Telemark mye av, relativt til landet som helhet? For å få fram dette bruker vi lokaliseringkvotienter (LQ). LQ for en bransje beregnes gjennom å ta andelen av antall arbeidsplasser i bransjen i forhold til sysselsettingen på stedet, og dele på tilsvarende andel på landsbasis. Hvis tallet er større enn 1, betyr det at der er relativt mye av denne bransjen på stedet. Er tallet mindre enn 1, betyr det at det er lite av denne bransjen. Dersom LQ er lik 1, betyr det at andelen arbeidsplasser på stedet er like høyt som i landet som helhet.

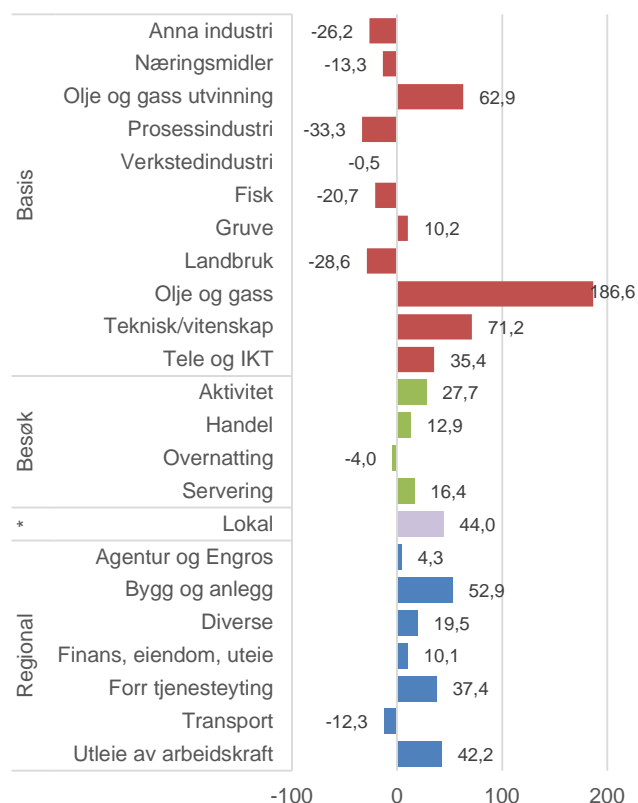
Innenfor basisnæringene har Telemark relativt mye av prosessindustri, verkstedindustri, landbruk og anna industri. Alle disse bransjene har hatt nedgang på landsbasis etter 2000, som vi kan se av den nederste figuren. De bransjene i basisnæringene som har vokst mye på landsbasis er tjenester til olje- og gass, olje- og gassutvinning, teknisk/vitenskapelige tjenester og telekom og IKT. Disse bransjene har Telemark relativt lite av. Bransjestrukturen i Telemark har ikke vært gunstig.

Telemark har omtrent samme andel av besøksnæringene som landet. Handelen, som er desidert størst av disse, er relativt stor i Telemark.

Det er forholdvis lite av de regionale næringene i Telemark. LQ for bygg og anlegg er 1, mens for de andre bransjene i de regionale næringene er LQ godt under 1.

Figur 26: Lokaliseringkvotienter for de ulike bransjene i privat sektor i Telemark, 2013.

Figur 27: Arbeidsplassvekst i de ulike bransjene i Norge i perioden 2000 - 2013.

2.6 Basisnæringer, strukturelle forhold og attraktivitet

Basisnæringene betyr mye for den regionale utviklingen. Basisnæringene skaffer inntekter til regionen gjennom å selge varer og tjenester ut av regionen. Basisnæringene er også mest utsatt for konjunkturer og konkurranse. Samtidig har basisnæringene et stort potensiale gjennom at de leverer varer på et nasjonalt og internasjonalt marked, og er ikke begrenset av etterspørsel i egen region.

Tabellen under viser antall arbeidsplasser i bransjene i basisnæringene i Telemark i 2000 og 2013. Tabellen viser endring i absolutte tall, prosentvis endring og vekstimpuls. Vekstimpulsen er endringen målt som andel av samlet sysselsetting, og er sammenliknet med vekstimpulsen nasjonalt. Begrepet vekstimpuls er ikke like intuitivt som arbeidsplassvekst, men den sier mer om hvordan veksten har bidratt til vekst i samlet sysselsetting enn det arbeidsplassveksten alene gjør.

Tabell 2: Antall arbeidsplasser i bransjene i basisnæringene i Telemark i 2000 og 2013. Absolutt og prosentvis endring, vekstimpuls i Telemark og tilsvarende vekstimpuls på landsbasis.

SubNæring		Bransje	2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekstimpuls	Vekstimpuls Norge	
Basis	Industri	Anna industri	2 536	1 761	-775	-30,6	-0,5	-0,8	
		Næringsmidler	888	651	-237	-26,7	-0,1	-0,3	
		Olje og gass utvinning		3			0,0	0,4	
		Prosessindustri	6 142	2 405	-3 737	-60,8	-2,4	-0,7	
		Verkstedindustri	4 567	4 072	-495	-10,8	-0,3	0,0	
	Natur	Fisk	61	52	-9	-14,8	0,0	-0,2	
		Gruve	134	129	-5	-3,7	0,0	0,0	
		Landbruk	1 521	1 494	-27	-1,8	0,0	-0,7	
	Tekn. tjenester	Olje og gass	4	95	91	2275,0	0,1	1,0	
		Teknisk/vitenskap	1 137	1 568	431	37,9	0,3	1,3	
		Tele og IKT	523	817	294	56,2	0,2	0,7	
	Totalsum			17 513	13 047	-4 466	-25,5	-2,8	0,8
	Sysselsatte			158 530	166 230	7 700	4,9		

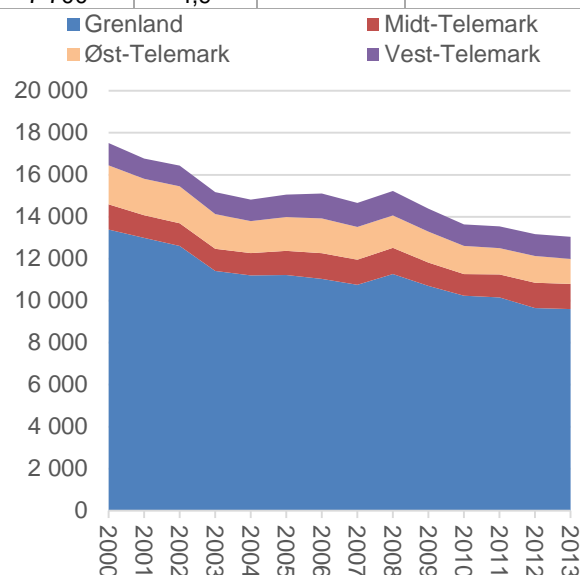
Figuren til høyre viser hvordan antall arbeidsplasser i basisnæringene har blitt redusert fra år 2000 til 2013.

I perioden fra 2000 til 2013 har Telemark tapt 4 466 arbeidsplasser i basisnæringene. I snitt tilsvarer dette 344 arbeidsplasser per år, og 7 arbeidsplasser i uka.

Hver fjerde arbeidsplass i basisnæringene har forsvunnet, og nedgangen har tilsvart -2,8 prosent av sysselsettingen, mot +0,8 prosent nasjonalt.

Det er prosessindustrien som har bidratt mest til denne nedgangen. Også anna industri og verkstedindustrien har bidratt negativt.

Veksten innen tekniske og vitenskapelige tjenester og tele og IKT har ennå ikke kunnet kompensere for nedgangen i industrien.

Figur 28: Antall arbeidsplasser i basisnæringene i regionene i Telemark fra 2000 til 2013.

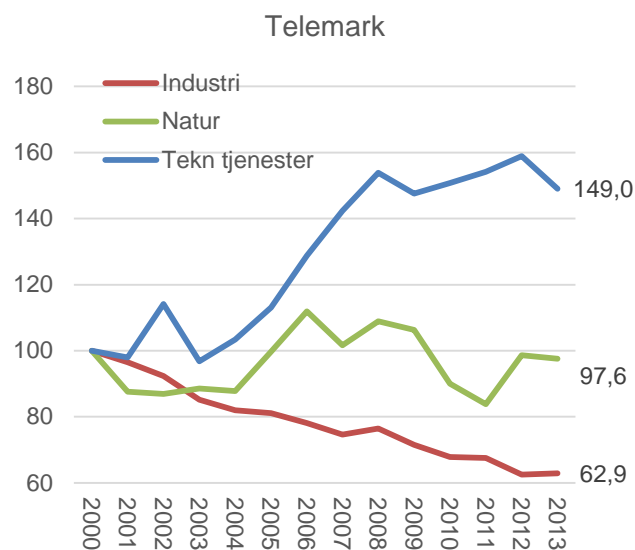
2.6.1 Indeksert vekst

Figuren til høyre viser den indekserte arbeidsplassveksten i basisnæringene i Telemark, mens figuren under viser utviklingen nasjonalt.

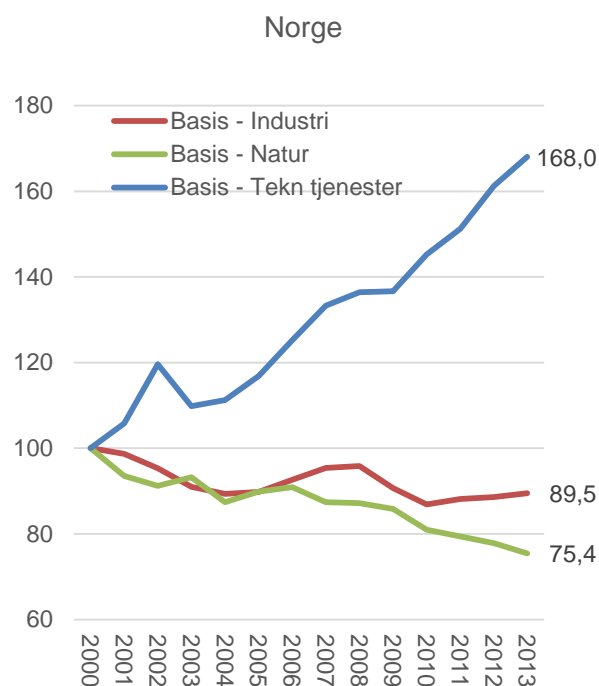
Både i Telemark og på landsbasis har de teknologiske tjenestene vokst mye. I Telemark ble det imidlertid en nedgang i 2013, mens det var vekst på landsbasis. Det har blitt 49 prosent flere arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene i Telemark mellom 2000 og 2013, mens veksten på landsbasis har vært på 68 prosent.

Industrien har hatt nedgang både i Telemark og på landsbasis. Industrinedgangen har vært mye sterkere i Telemark enn i Norge. I Telemark har antall ansatte i industrien sunket med 37,1 prosent, mens industrien i Norge bare har gått ned med 10,5 prosent.

Antall arbeidsplasser i de naturbaserte næringene har holdt seg overraskende godt. De naturbaserte næringene består hovedsakelig av landbruk i Telemark. Som nevnt tidligere, er vi usikre på om disse tallene reflekterer virkeligheten.

Figur 29: Indeksert vekst i sub-næringene til basisnæringene i Telemark, 2000-2013.

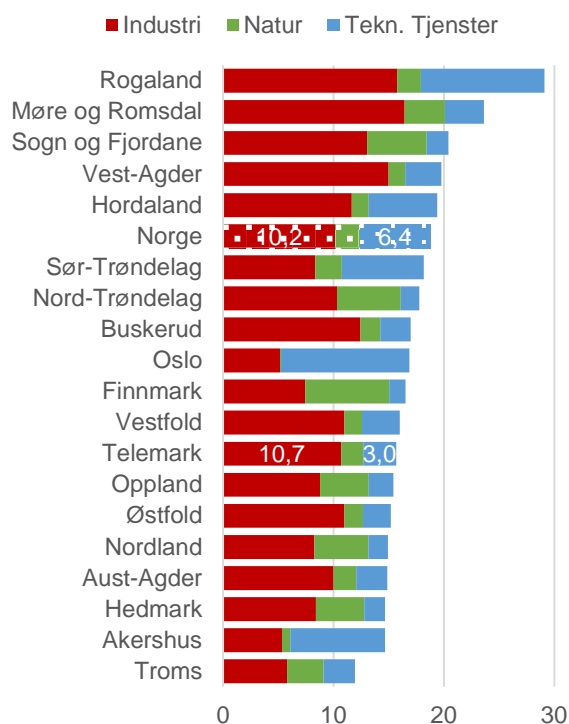

Figur 30: Indeksert vekst i sub-næringene til basisnæringene i Norge, 2000-2013.

2.6.2 Nivå

Telemark har et litt under middels nivå på basisnæringene. Vi måler nivået som antall arbeidsplasser som prosentvis andel av samlet sysselsetting.

Som på landsbasis er industrien størst, etterfulgt av de teknologiske tjenestene, i Telemark. Industrien er fortsatt noe større i Telemark enn i landet som helhet, til tross for at fylket har mistet mer enn hver tredje arbeidsplass i industrien siden tusenårsskiftet.

Figur 31: Nivå på basisnæringene i 2013, dvs. antall arbeidsplasser som andel av sysselsettingen i fylkene og i Norge.

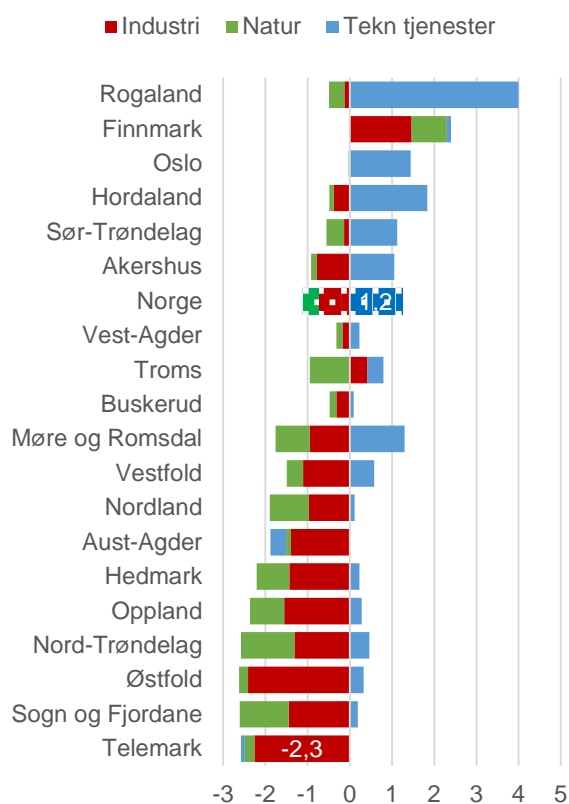
2.6.3 Vekstimpulser etter finanskrisen

Det har vært stor variasjon i veksten i basisnæringene etter finanskrisen. De fleste fylkene har hatt negative vekstimpulser fra industrien og de naturbaserte næringene, og positive vekstimpulser fra de teknologiske tjenestene. Unntaket er Finnmark, som har hatt vekst i industrien og de naturbaserte næringene.

På landsbasis har veksten i de teknologiske tjenestene akkurat kompensert for nedgangen i industrien og de naturbaserte tjenestene.

Telemark har hatt svakest vekstimpulser fra nedgangen i basisnæringene blant alle fylkene i landet. Nedgangen i industrien etter finanskrisen har tilsvart -2,3 prosent av sysselsettingen.

Steder med mye næringsliv i de teknologiske tjenestene har fått positive vekstimpulser, mens mange fylker med mye industri har fått negative vekstimpulser.

Figur 32: Vekstimpulser i basisnæringene, 2008-2013, fylkene i Norge og landet som helhet.

2.6.4 Dekomponering av veksten i basisnæringene

For å analysere arbeidsplassutviklingen må vi skille strukturelle forhold fra attraktivitet.

Bransjesammensetningen i næringslivet er et strukturelt forhold som er vanskelig å påvirke lokalt, hvert fall på kort sikt. Vi dekomponerer veksten i basisnæringene i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Den bransjusterte veksten er vekst utover det den nasjonale veksten og bransjeeffekten skulle tilsi. Vi bruker den bransjusterte veksten som et mål på bedriftsattraktiviteten i basisnæringene.

Endringen i antall arbeidsplasser fra ett år til et annet er illustrert ved den grønne linjen i figuren til høyre. De grå stolpene viser hvilken arbeidsplassvekst i basisnæringene Telemark skulle ha hatt på grunn av oppgang eller nedgang nasjonalt. De sorte stolpene viser hvilken arbeidsplassvekst Telemark skulle ha hatt på grunn av bransjesammensetningen. De røde stolpene viser restleddet mellom den faktiske og den forventede arbeidsplassveksten.

Med unntak av ett år har arbeidsplassveksten i basisnæringene i Telemark vært unormalt lav. I den siste treårsperioden har det vært en manglende vekst på 247 arbeidsplasser årlig.

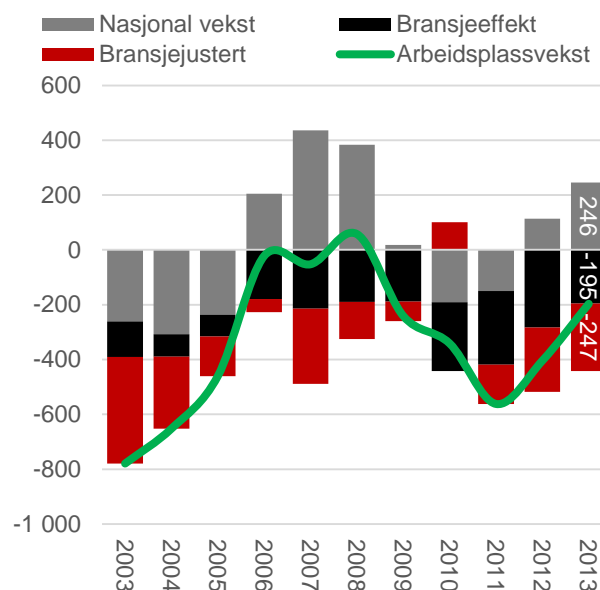
Bransjestrukturen er ugunstig og den har blitt dårligere med årene.

Siden den bransjusterte veksten er negativ, sier vi at Telemark ikke har vært attraktiv for basisnæringer.

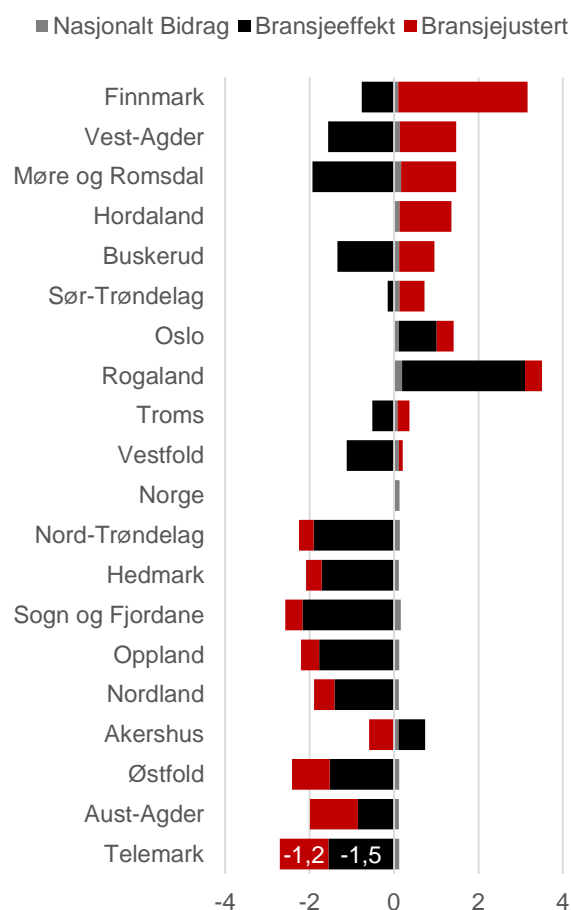
2.6.5 Bransjustert vekst i fylkene etter finanskrisen

Telemark har ikke bare hatt svakest vekst i basisnæringene, men også svakest bransjustert vekst, når vi sammenlikner med de andre fylkene.

Bare noen få fylker, Rogaland, Oslo og Akershus, har en bransjesammensetning i basisnæringene som tilsier arbeidsplassvekst. Mange fylker sliter med en ugunstig struktur i basisnæringene.

Figur 33: Årlig arbeidsplassutvikling i basisnæringene i Telemark dekomponert i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Tre års glidende gjennomsnitt.

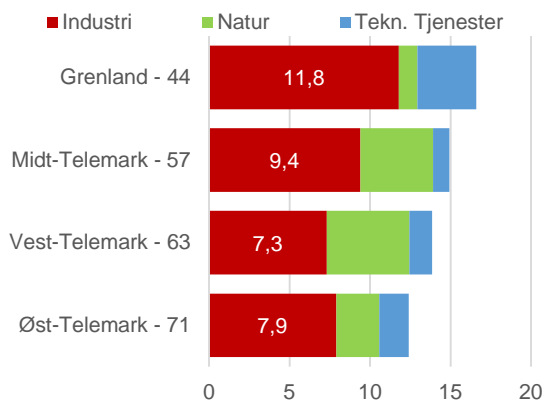

Figur 34: Vekstimpulser i basisnæringene i fylkene fra 2008 til 2013, dekomponert i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Rangering mht. bransjustert vekst.

2.6.6 Basisnæringer nivå i regionene

Vi har sett at basisnæringerne har hatt dårlige kår i Telemark, men hvordan har den vært enkeltvis i regionene? Er det noen regioner som gjør det bra?

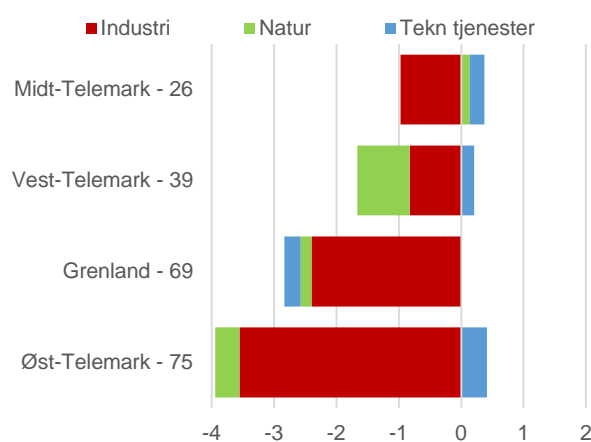
Grenland er regionen i Telemark med mest næringsliv knyttet til basisnæringerne. Likevel har Grenland et omtrent middels nivå i basisnæringerne når vi rangerer alle de 84 regionene i Norge. Øst-Telemark har lite næringsliv knyttet til basisnæringerne.

Figur 35: Nivå på basisnæringerne i regionene i Telemark i 2013. Rangering blant landets 84 regioner.

2.6.7 Vekstimpulser etter finanskrisen

Fra 2008 til i dag har Midt-Telemark tapt færrest arbeidsplasser i basisnæringerne, mens Øst-Telemark har mistet mange. Øst-Telemarks negative vekstimpulser fra basisnæringerne er rangert som nummer 75 blant 84 regioner. Både i Grenland og i Øst-Telemark er det industrien som bidrar mest til den sterke nedgangen.

Figur 36: Vekstimpulser fra basisnæringerne i regionene i Telemark fra 2008 til 2013. Rangering blant landets 84 regioner.

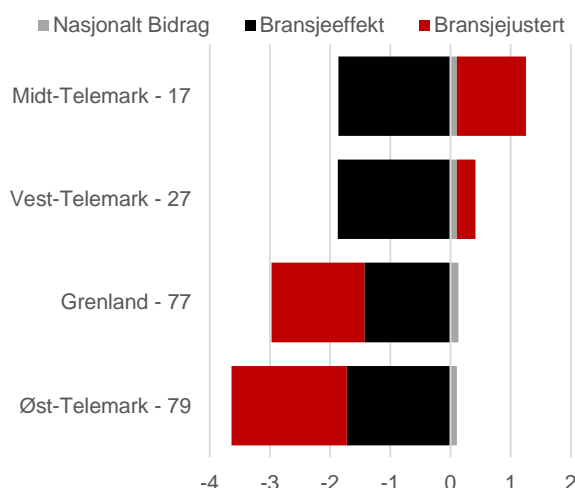
2.6.8 Struktur og attraktivitet i regionene

Den nederste figuren viser vekstimpulsene etter finanskrisen, som i den midterste figuren, men her er vekstimpulsene dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst.

Da får vi et litt annet bilde. Midt-Telemark har hatt en mindre nedgang enn de skulle ha hatt når vi justerer for bransjeeffekten. Den bransjusterte veksten er positiv, og derfor har Midt-Telemark vært attraktiv for basisnæringer.

Samtlige regioner i Telemark har dårlige strukturelle forhold for vekst i basisnæringerne.

Grenland og Øst-Telemark har begge hatt en svakere utvikling i basisnæringerne enn bransjeeffekten skulle tilsi, og disse regionene har ikke vært attraktive for basisnæringer.

Figur 37: Vekstimpulser fra basisnæringerne i regionene i Telemark, fra 2008 til 2013. Veksten er dekomponert i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Rangering blant landets 84 regioner mht. bransjustert vekst.

2.7 Besøksnæringer, befolkningseffekt og besøksattraktivitet

Besøksnæringer er ikke bare turisme. Handelsbransjen er størst blant besøksnæringene.

Besøksnæringene omsetter mest til egen befolkning. Steder med befolkningsvekst kan derfor forvente arbeidsplassvekst i besøksnæringene. Dette må vi justere for når vi skal analysere arbeidsplassutviklingen i besøksnæringene.

I kapittel 1 så vi at Telemark har hatt en relativt lav befolkningsvekst. Dette er et strukturelt forhold som påvirker veksten i besøksnæringene negativt. Vi vil nå se på utviklingen i besøksnæringene i Telemark har vært, og vi vil se hvordan befolkningseffekten har påvirket veksten.

Tabellen under viser antall arbeidsplasser i besøksnæringene, endring, både i antall og i prosent, samt vekstimpulser. Vekstimpulsene er sammenliknet med vekstimpulsene på landsbasis.

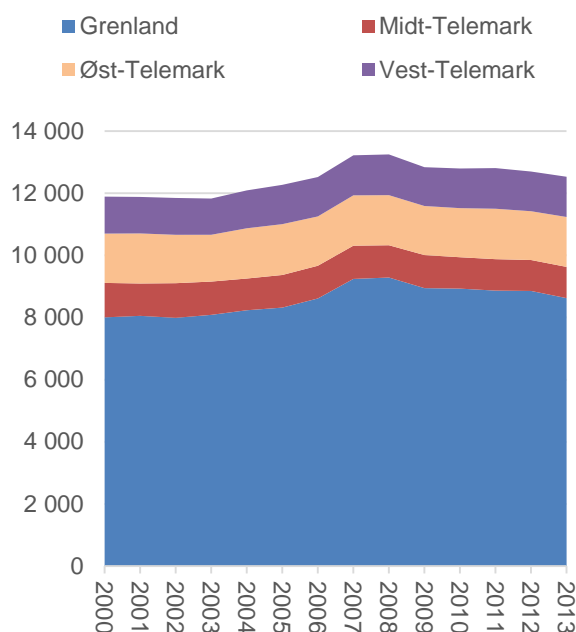
Tabell 3: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Telemark i 2000 og 2013, absolutt og prosentvis endring, vekstimpuls og tilsvarende vekstimpuls på landsbasis i samme periode.

Næring	Bransje	2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekstimpuls	Vekstimpuls Norge
Besøk	Aktivitet	1 322	1 721	399	30,2	0,3	0,5
	Handel	7 999	8 701	702	8,8	0,4	1,2
	Overnatting	1 029	656	-373	-36,2	-0,2	-0,1
	Servering	1 542	1 453	-89	-5,8	-0,1	0,3
	Totalsum	11 892	12 531	639	5,4	0,4	2,0
	Sysselsatte	158 530	166 230	7 700	4,9		

Naturlig nok er de fleste arbeidsplassene i besøksnæringene i Telemark i Grenland, slik vi ser av figuren til høyre.

Av tabellen ser vi at det har blitt skapt 639 arbeidsplasser i besøksnæringene i Telemark fra 2000 til 2013. Dette tilsvarer 0,4 prosent av sysselsettingen. På landsbasis har veksten i besøksnæringene tilsvart 2 prosent av sysselsettingen. Veksten i Telemark har vært relativt svak

Overnattingsbransjen og serveringsbransjen har hatt nedgang, mens handelsbransjen har vokst.

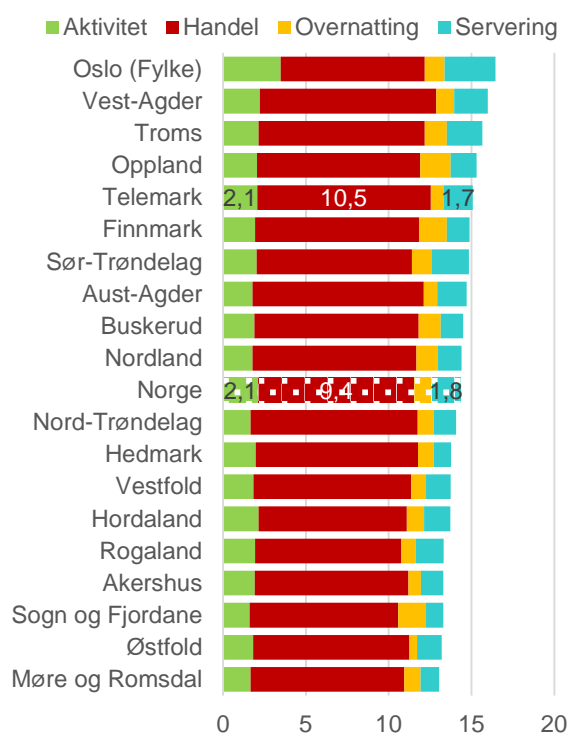

Figur 38: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i regionene i Telemark fra 2000 til 2013.

2.7.1 Nivå besøksnæringer

Nivået på besøksnæringene er jevnere fordelt blant fylkene enn det basisnæringene er.

Det er mer besøksnæringer i Telemark enn i landet som helhet.

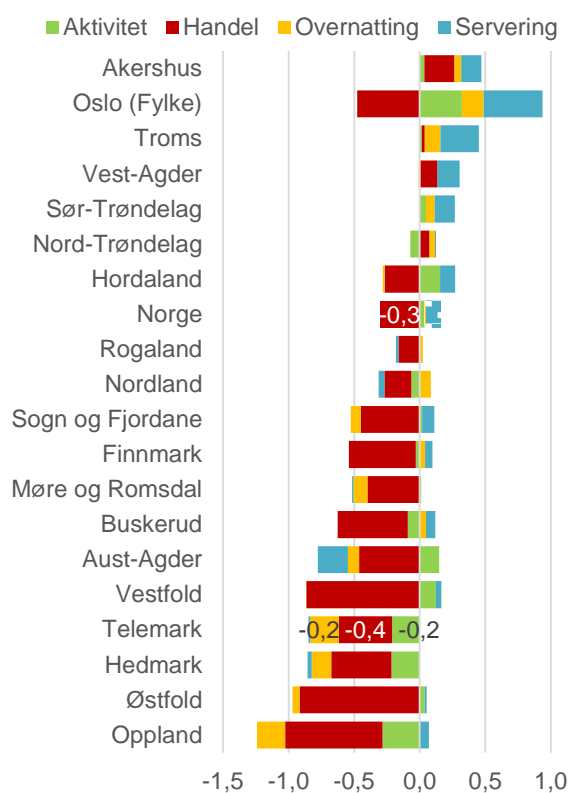

Figur 39: Nivå besøksnæringer i fylkene og i Norge, 2013. Nivået er antall arbeidsplasser som andel av samlet sysselsetting.

2.7.2 Vekstimpulser etter finanskrisen

Etter finanskrisen har landet som helhet fått negative vekstimpulser fra besøksnæringene. Det er nedgangen i handelsbransjen som står for dette. De øvrige bransjene i besøksnæringene har hatt en svak vekst, men den har ikke vært høy nok til å kompensere for nedgangen i handelsbransjen.

Sammen med andre fylker på Østlandet har Telemark hatt en dårlig utvikling. Det har vært arbeidsplassnedgang i samtlige bransjer i besøksnæringene i Telemark etter finanskrisen.

Figur 40: Vekstimpulser fra besøksnæringene i fylkene, 2008-2013. Vekstimpulsene er målt som vekst i antall arbeidsplasser fra 2008-2013 som prosentvis andel av sysselsettingen i 2008.

2.7.3 Dekomponering av veksten i besøksnæringene

Vi dekomponerer veksten fra besøksnæringene i Telemark i nasjonal vekst, befolkningseffekt og besøksoverskudd. Dersom befolkningsveksten har vært høyere enn befolkningsveksten på landsbasis, vil stedet forvente å få vekst i besøksnæringene, og da vil befolkningseffekten være positiv, og vice versa. Vekst i besøksnæringene som ikke skyldes nasjonal vekst eller befolkningseffekt kaller vi besøksoverskudd. Besøksoverskuddet bruker vi som mål på besøksattraktiviteten.

Mens det var nasjonal høykonjunktur i Norge, var veksten i besøksnæringene i Telemark høyere enn forventet. Den siste treårsperioden har veksten i besøksnæringene vært som forventet av nasjonal vekst og befolkningseffekt.

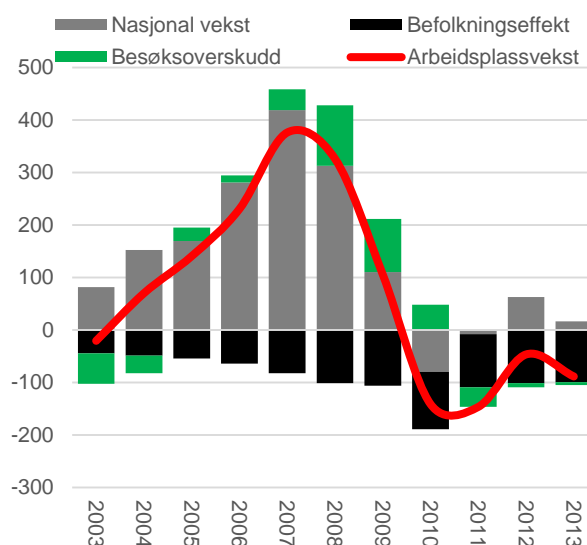
Befolkningseffekten får en stadig større og mer negativ betydning for utviklingen i besøksnæringene i Telemark. Ettersom landets befolkning øker mer enn i Telemark, vil dette påvirke besøksnæringene negativt.

2.7.4 Besøksattraktivitet i fylkene etter finanskrisen

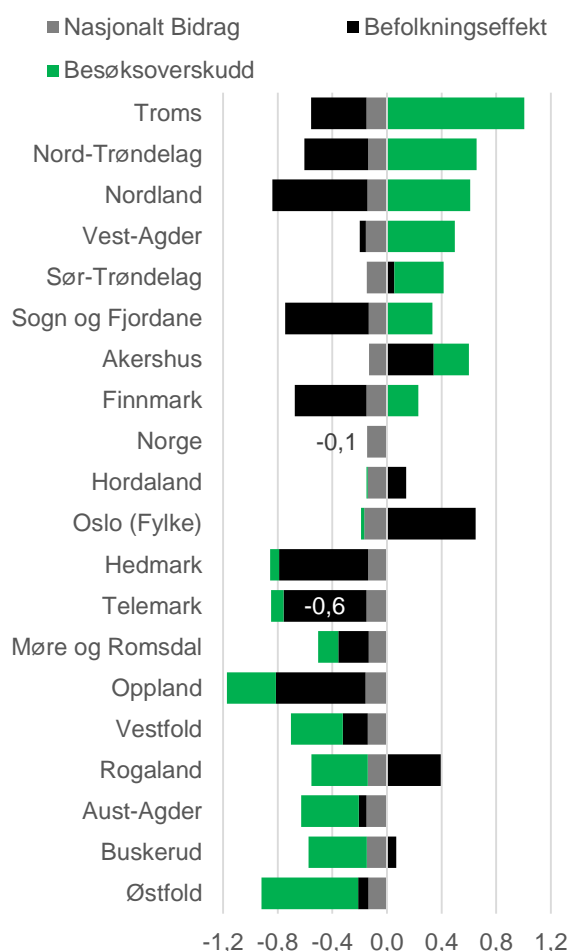
Noen fylker, som Troms, Nord-Trøndelag og Nordland, har hatt en bedre utvikling i besøksnæringene enn befolkningseffekten skulle tilsi. Disse kommunene har vært attraktive for besøk.

Telemark har vært litt under middels attraktiv for besøk. Det som har betydd mest for nedgangen i besøksnæringene etter finanskrisen er den negative befolkningseffekten.

Fylker som Oslo, Rogaland og Akershus vil på grunn av sin høye befolkningsvekst også forvente arbeidsplassvekst i besøksnæringene.

Figur 41: Årlig vekst i absolutte tall i besøksnæringene i Telemark, 2000-2013, dekomponert i nasjonalt vekst, befolkningseffekt og endring i besøksoverskudd. Tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 42: Vekstimpulser fra besøksnæringene fra 2008 til 2013 i fylkene dekomponert i nasjonal vekst, befolkningseffekt og besøksoverskudd.

2.8 Regionale næringer, struktur og attraktivitet

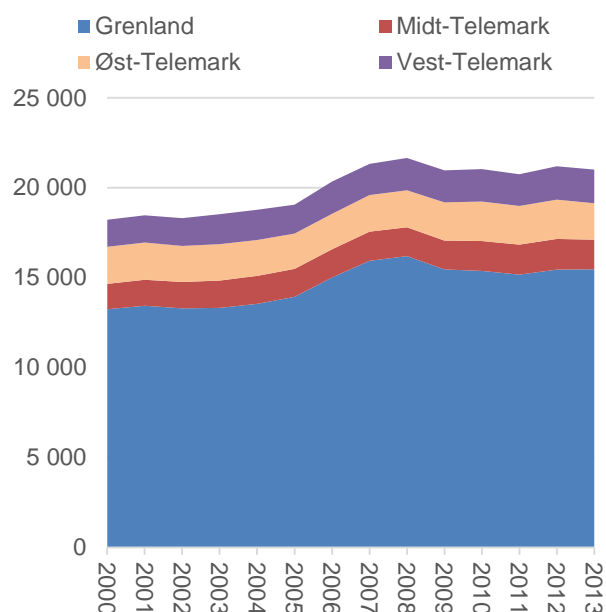
De regionale næringene er sammensatt av mange ulike bransjer. På landsbasis er det de regionale næringene som er størst og som vokser mest, hvis vi ser bort fra offentlig sektor. De regionale næringene er mest konsentrert i de store byene, men de aller fleste kommuner, også små, har en viss grad av regionale næringer, f.eks. bygg og anlegg, transport og forretningsmessige tjenester.

Tabell 4: Antall arbeidsplasser i de regionale næringene i Telemark i 2000 og 2013, absolutt endring, prosentvis endring, og vekstimpuls i hhv. Telemark og Norge fra 2000 til 2013.

Næring	Bransje	2000	2013	Endring antall	Endring %	Vekstimpuls	Vekstimpuls Norge
Regional	Agentur og Engros	2 130	2 197	67	3,1	0,0	0,2
	Bygg og anlegg	4 897	6 672	1 775	36,2	1,1	3,1
	Diverse	3 316	3 864	548	16,5	0,3	1,1
	Finans, eiendom, utleie	1 612	1 663	51	3,2	0,0	0,3
	Forr. tjenesteyting	2 121	2 900	779	36,7	0,5	1,5
	Transport	3 603	2 844	-759	-21,1	-0,5	-0,8
	Utleie av arbeidskraft	548	876	328	59,9	0,2	0,6
	Totalsum	18 227	21 016	2 789	15,3	1,8	6,1
	Sysselsatte	158 530	166 230	7 700	4,9		

De regionale næringene har ikke vokst like mye i Telemark som i Norge. I Telemark har arbeidsplassveksten i de regionale næringene tilsvart 1,8 prosent av sysselsettingen, mens andelen har vært på 6,1 prosent nasjonalt.

2 789 nye arbeidsplasser har blitt skapt i de regionale næringene fra 2000 til 2013. Bygg- og anleggsbransjen står for den største økingen. Transportbransjen er den eneste bransjen innen de regionale næringene som er i nedgang.

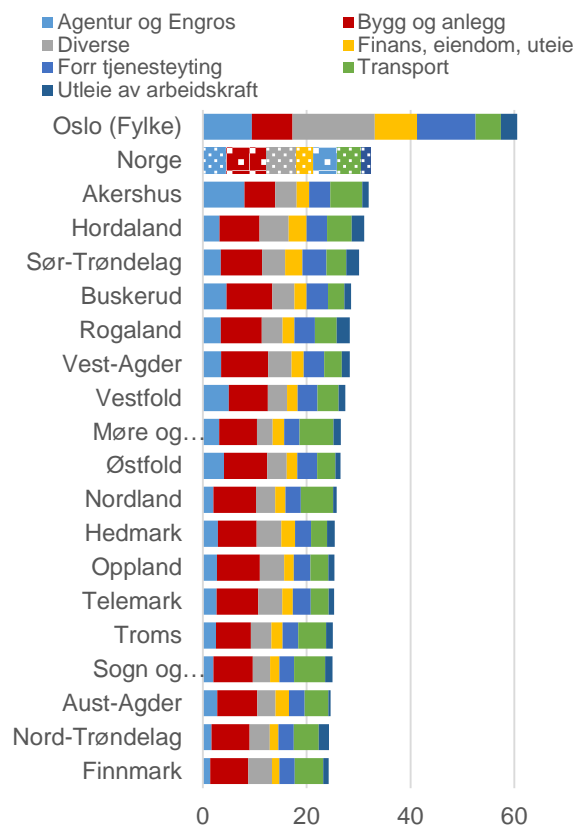

Figur 43: Antall arbeidsplasser i de regionale næringene i regionene i Telemark fra 2000 til 2013.

2.8.1 Nivå

Oslo har desidert mest næringsliv knyttet til de regionale næringene. I Oslo tilsvarer antall arbeidsplasser i de regionale næringene 60 prosent av sysselsettingen. Oslo trekker snittet kraftig opp, og alle andre fylker ligger dermed under landsgjennomsnittet. Store fylker med en stor by i seg eller i nærheten har gjerne mye regionale næringer. Dette gjelder Akershus, Hordaland, Sør-Trøndelag, Buskerud og Rogaland. I de øvrige fylkene er de regionale næringene nesten like store.

Telemark har et litt under middels nivå på de regionale næringene. Det er ca. like mye regionale næringer i Telemark som i Oppland og Troms.

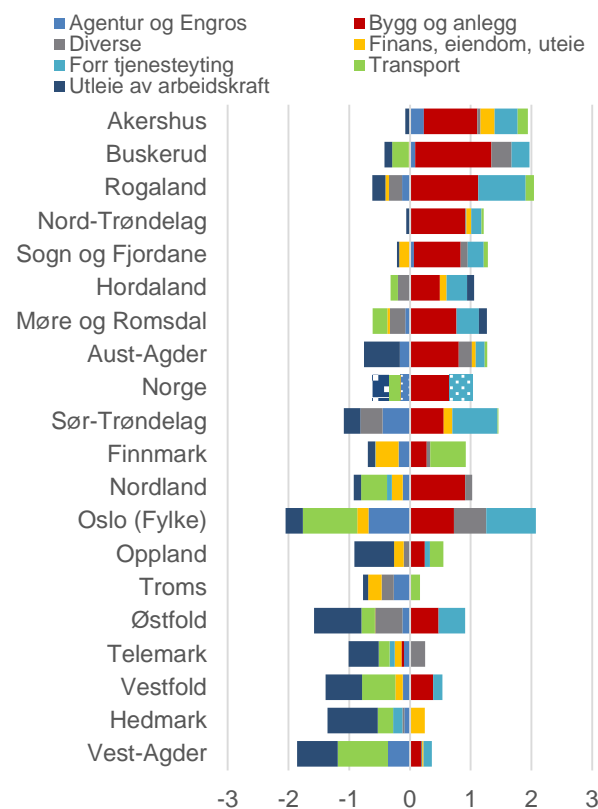

Figur 44: Nivå på de regionale næringene i fylkene og i landet som helhet i 2013.

2.8.2 Vekstimpulser etter finanskrisen

Utviklingen i de regionale næringene er også mindre dramatisk enn i basisnæringene. Men siden de regionale næringene er størst, får arbeidsplassutviklingen i de regionale næringene stor betydning for den generelle arbeidsplassutviklingen på et sted.

Tre fylker har fått svakere vekstimpulser fra de regionale næringene enn Telemark. Det er spesielt arbeidsplasser innen utleie av arbeidskraft som har hatt nedgang i Telemark etter finanskrisen.

Figur 45: Vekstimpulser fra de regionale næringene fra 2008 til 2013 i fylkene og landet som helhet.

2.8.3 Dekomponering av veksten

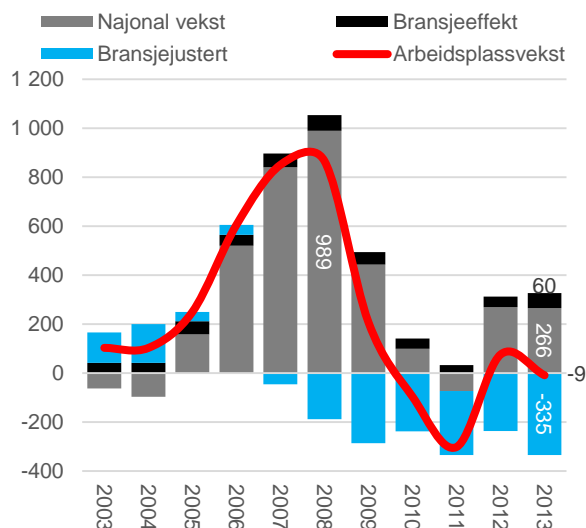
Som for basisnæringene dekomponerer vi vekstimpulsene fra de regionale næringene i nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Den bransjusterte veksten er et mål på attraktiviteten i de regionale næringene.

Bransjeeffekten er mindre i de regionale næringene enn i basisnæringene. De fleste steder har en viss miks av de regionale næringene, og derfor er ikke bransjesammensetningen like utslagsgivende for veksten som den er i basisnæringene. På den annen side er de regionale næringene store, slik at både den nasjonale veksten og attraktiviteten betyr i realiteten mange arbeidsplasser.

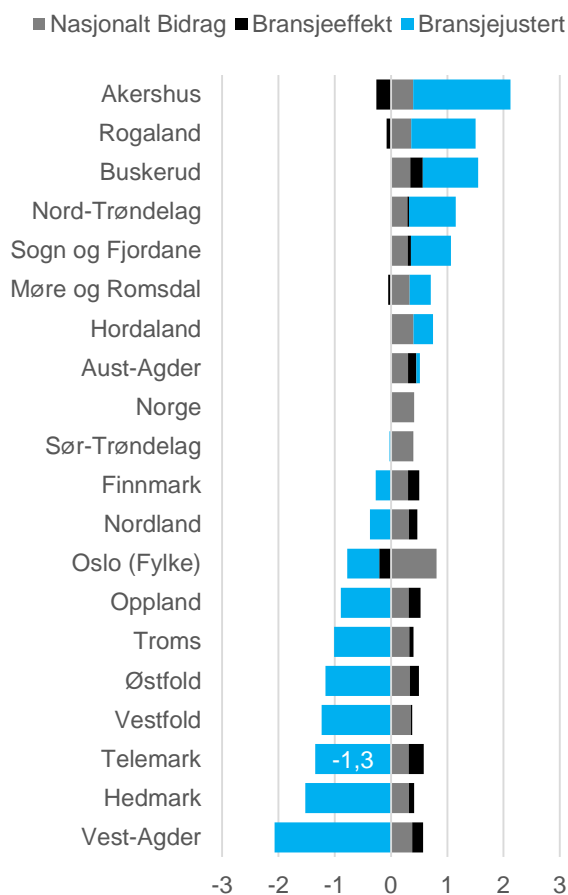
I den nasjonale oppgangstiden i Norge kunne Telemark forvente en årlig vekst på nesten 1 000 arbeidsplasser i de regionale næringene. Helt siden 2007 har veksten i de regionale næringene vært lavere enn bransjeeffekten og den nasjonale veksten skulle tilsi. I den siste treårsperioden tilsa den nasjonale veksten at Telemark skulle fått 266 arbeidsplasser, mens en positiv bransjeeffekt tilsa ytterligere 60 arbeidsplasser. Derimot mistet Telemark ni arbeidsplasser i de regionale næringene. Den bransjusterte veksten er derfor negativ, og totalt sett har Telemark «tapt» 355 arbeidsplasser i de regionale næringene. Det er dermed et potensiale for vekst i de regionale næringene i Telemark, som ennå ikke har blitt utnyttet.

Når vi sammenlikner den bransjusterte veksten i Telemark med de andre fylkene, ser vi at Telemark kommer dårlig ut. Bare to fylker har en dårligere bransjustert vekst.

Mange fylker som gjør det relativt dårlig er på Østlandet, mens mange fylker som gjør det forholdsvis bra, er på Vestlandet.

Figur 46: Vekst i absolutte tall, regionale næringer i Telemark fra 2000 til 2013. Veksten er dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 47: Vekstimpulser fra de regionale næringene i fylkene og landet som helhet, fra 2008 – 2013, dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst.

2.9 Oppsummering næringsattraktivitet

Så hvor mye betyr det egentlig å være attraktiv eller ikke attraktiv for bedrift og besøk? Det ser vi i figuren til høyre, der vi har lagt sammen attraktiviteten i samtlige næringstyper.

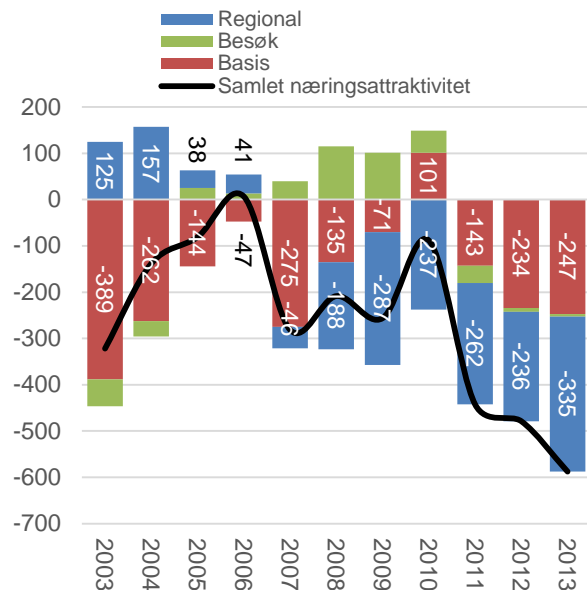
Telemarks manglende attraktivitet i basisnæringene og i de regionale næringene den siste treårsperioden har tilsvart et tap på over 500 arbeidsplasser. Næringsattraktiviteten har med unntak av år 2006 (snittet av 2004, 2005 og 2006) vært negativ helt siden 2003. Over tid betyr det mange arbeidsplasser som har gått tapt til andre fylker som har klart å skape flere arbeidsplasser enn forutsetningene tilsier. Vi vil snart se at det er en positiv sammenheng mellom arbeidsplassvekst på et sted og nettoflytting til stedet. Når Telemark ikke klarer å skape den arbeidsplassveksten fylket normalt sett skulle ha hatt, vil det på sikt også føre til lav nettoflytting, som igjen vil gå utover befolkningsveksten.

Telemark har mange muligheter til å bedre sin attraktivitet, spesielt i basisnæringene og i de regionale næringene. Besøksoverskuddet har hatt mindre å si for den totale arbeidsplassutviklingen.

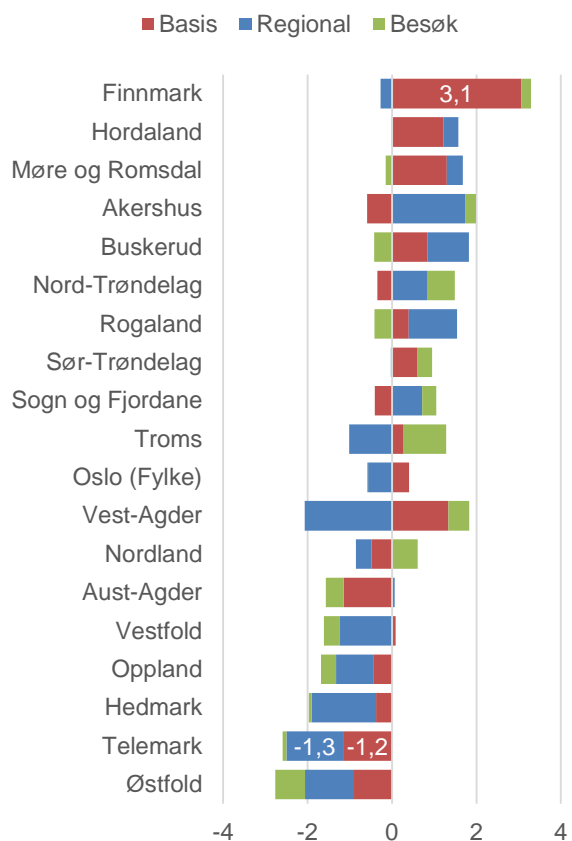
2.9.1 Næringsattraktivitet i fylkene etter finanskrisen

På landsbasis er det bare Østfold som har hatt en lavere næringsattraktivitet enn Telemark. Den manglende veksten i basisnæringene og i de regionale næringene har til sammen tilsvart 2,5 prosent av sysselsettingen i Telemark.

I motsatt fall har Finnmark klart å skape unormalt mange arbeidsplasser i basisnæringene, og den bransjejusterte veksten der har tilsvart 3,1 prosent av sysselsettingen.

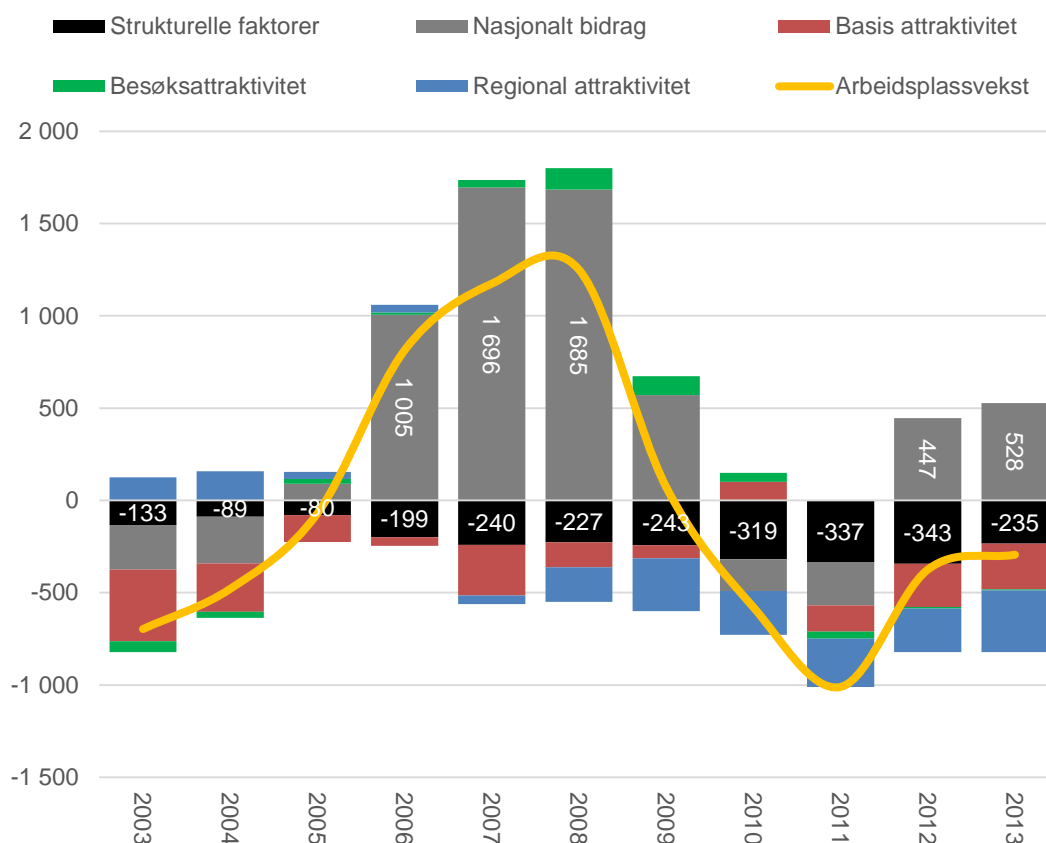
Figur 48: Bransjejustert vekst i absolutte tall i de ulike næringstypene, i Telemark. Stolpene til sammen viser samlet næringsattraktivitet. Tre års glidende gjennomsnitt.

Figur 49: Samlet næringsattraktivitet fylkene fra 2008 til 2013.

2.9.2 Vekst i privat sektor – hvor mye skyldes hva?

Vi så attraktiviteten på forrige side. Men vi har allerede vist at veksten i stor grad er påvirket av nasjonale konjunkturer og strukturelle forhold. Hvor mye betyr egentlig attraktiviteten relativt til utenforliggende forhold? Dette viser vi i figuren under.

Figur 50: Vekst i antall arbeidsplasser i privat sektor fra en treårsperiode til den neste, i Telemark, dekomponert i nasjonal vekst, strukturelle faktorer og attraktivitet for hhv. basis-, besøks- og regionale næringer. Tre års glidende gjennomsnitt.

Vi ser at når det er oppgangstid i privat sektor på landsbasis, har det også vært oppgang i Telemark. Men ikke på noe tidspunkt har veksten i Telemark vært høyere enn den nasjonale veksten skulle tilsi. De strukturelle forholdene for vekst, dvs. summen av bransjeeffekten i basis- og de regionale næringene og befolkningseffekten i besøksnæringene, har blitt dårligere med årene. Mens de strukturelle forholdene skulle tilsi en nedgang utover den nasjonale veksten på 133 arbeidsplasser i 2003, har de strukturelle forholdene betydd en forventet nedgang på 235 arbeidsplasser i 2013.

Etter den store nasjonale oppgangstiden før finanskrisen har det ikke vært vekst i antall arbeidsplasser i privat sektor i Telemark. Og i perioden etter finanskrisen har den nasjonale veksten hatt mindre å si for veksten i Telemark. Når man ikke lenger kan flyte på en nasjonal vekstbølge, må man selv gjøre seg attraktiv for næringsliv, for å få arbeidsplassvekst. Det har ikke Telemark klart - ennå.

Gitt den nasjonale veksten og bransjeeffekten skulle det vært vekst i privat sektor den siste treårsperioden, men den har uteblitt.

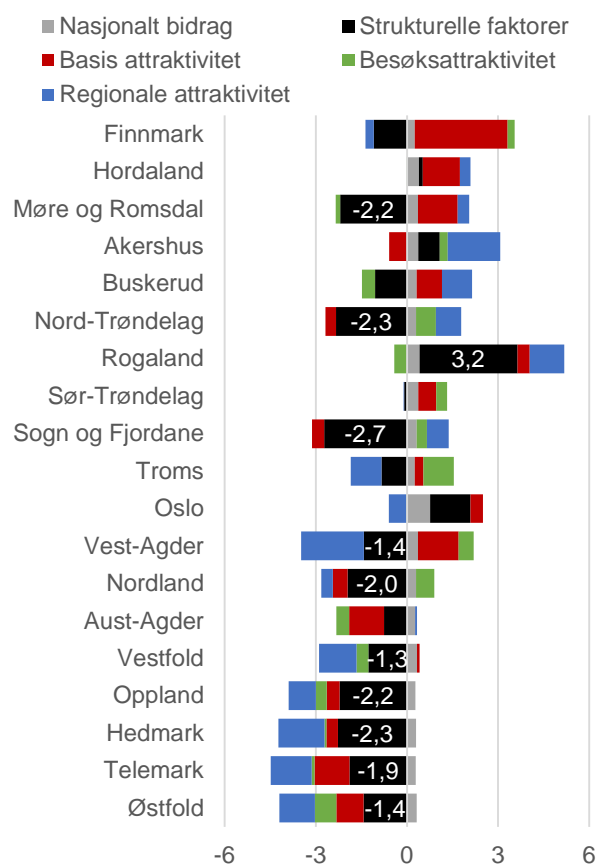
2.9.3 Attraktivitet og struktur i fylkene

Vi ser hvordan vekstimpulsene fra privat sektor etter finanskrisen har fordelt seg blant fylkene i Norge i figuren til høyre. Figuren viser hva som kan forklares av nasjonal vekst, samlet struktureffekt og attraktivitet.

Totalt sett har den manglende attraktiviteten hatt mer å si for Telemarks arbeidsplassnedgang enn det de strukturelle forholdene har. Dette gjelder også Østfold og Vestfold.

De strukturelle forholdene for vekst i privat sektor i Telemark er bedre enn i Oppland og Hedmark, men dårligere enn i Østfold og Vestfold.

Finnmark har den høyeste næringsattraktiviteten. Den høye næringsattraktiviteten er knyttet til ny oppstart av gruvedrift og at det har vært store fiskeressurser i Barentshavet, samt ringvirkninger av økt oljevirkosomhet. Buskerud på femteplass har mye av den positive næringsattraktiviteten knyttet til industrivekst i Kongsberg. De fire vestlandsfylkene er alle godt plassert.

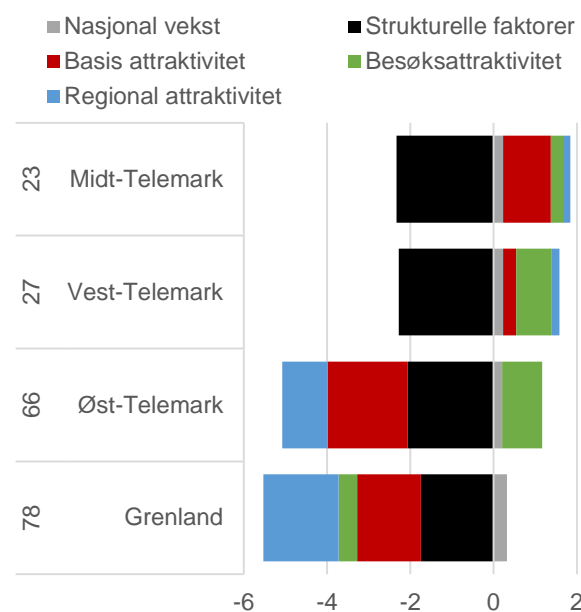
Figur 51: Vekstimpulser fra basis-, besøks- og regionale næringsene i fylkene fra 2008 til 2013, dekomponert i nasjonal vekst, strukturelle faktorer og attraktivitet. Rangert etter samlet næringsattraktivitet.

2.9.4 Attraktivitet og struktur i regionene

Både Midt- og Vest-Telemark har hatt en positiv bransjejustert vekst i samtlige næringstyper etter finanskrisen, og framstår derfor som attraktive for bedrift og besøk. Den samlede negative struktureffekten har likevel ført til arbeidsplassnedgang, men nedgangen har ikke vært så sterk som den normalt sett skulle vært.

Øst-Telemark har vært attraktiv for besøk, men ikke for basis- og regionale næringer.

Grenland har hatt negativ attraktivitet i samtlige næringstyper. Den lave næringsattraktiviteten er rangert nesten nederst blant de 84 regionene i Norge. Den svake utviklingen i Grenland har mye av skylden for Telemarks lave attraktivitet.

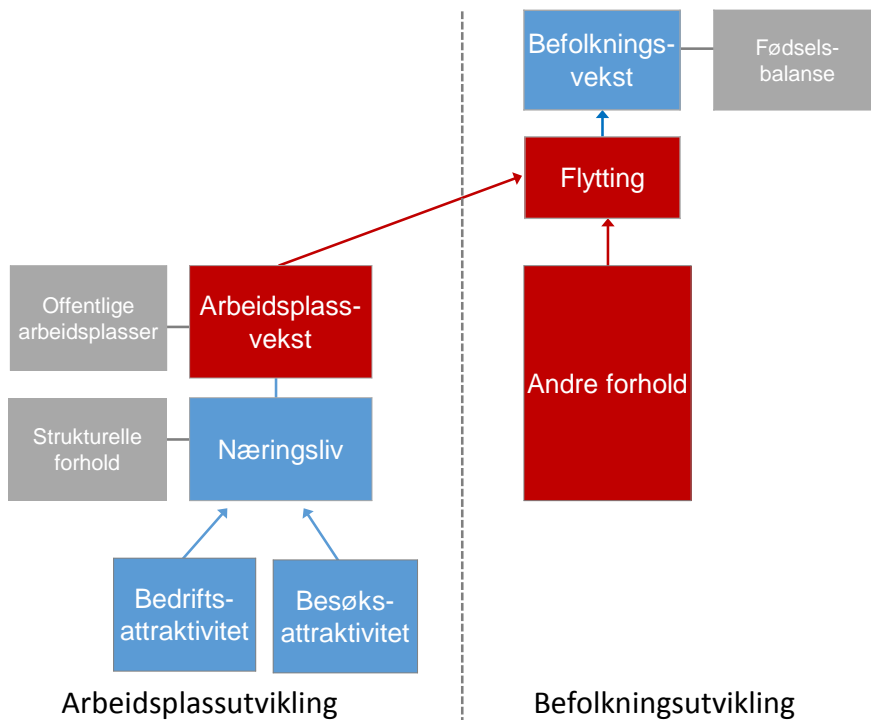

Figur 52: Samlet attraktivitet, nasjonal vekst og strukturelle forhold i basis-, besøks- og regionale næringsene i regionene i Telemark fra 2008 til 2013. Rangering mht. samlet næringsattraktivitet blant landets 84 regioner.

3. Bostedsattraktivitet

Vi har nå beskrevet og analysert utviklingen når det gjelder arbeidsplasser. I dette kapitlet skal vi se spesielt på bostedsattraktivitet. Steder som er attraktive som bosted trekker til seg innflyttere og holder på de som allerede bor på stedet. Slike steder får bedre befolkningsutvikling enn arbeidsplassveksten tilsier. Høy bostedsattraktivitet gjør det også lettere for næringslivet å rekruttere ansatte.

Vi skal nå analysere flyttingen på bakgrunn av arbeidsplassveksten. Hvordan er sammenhengen mellom arbeidsplassveksten og flyttingen? Er det andre forhold enn arbeidsplassveksten som har vært drivkrefter, og som har ført til at stedet har fått flere innflyttere?

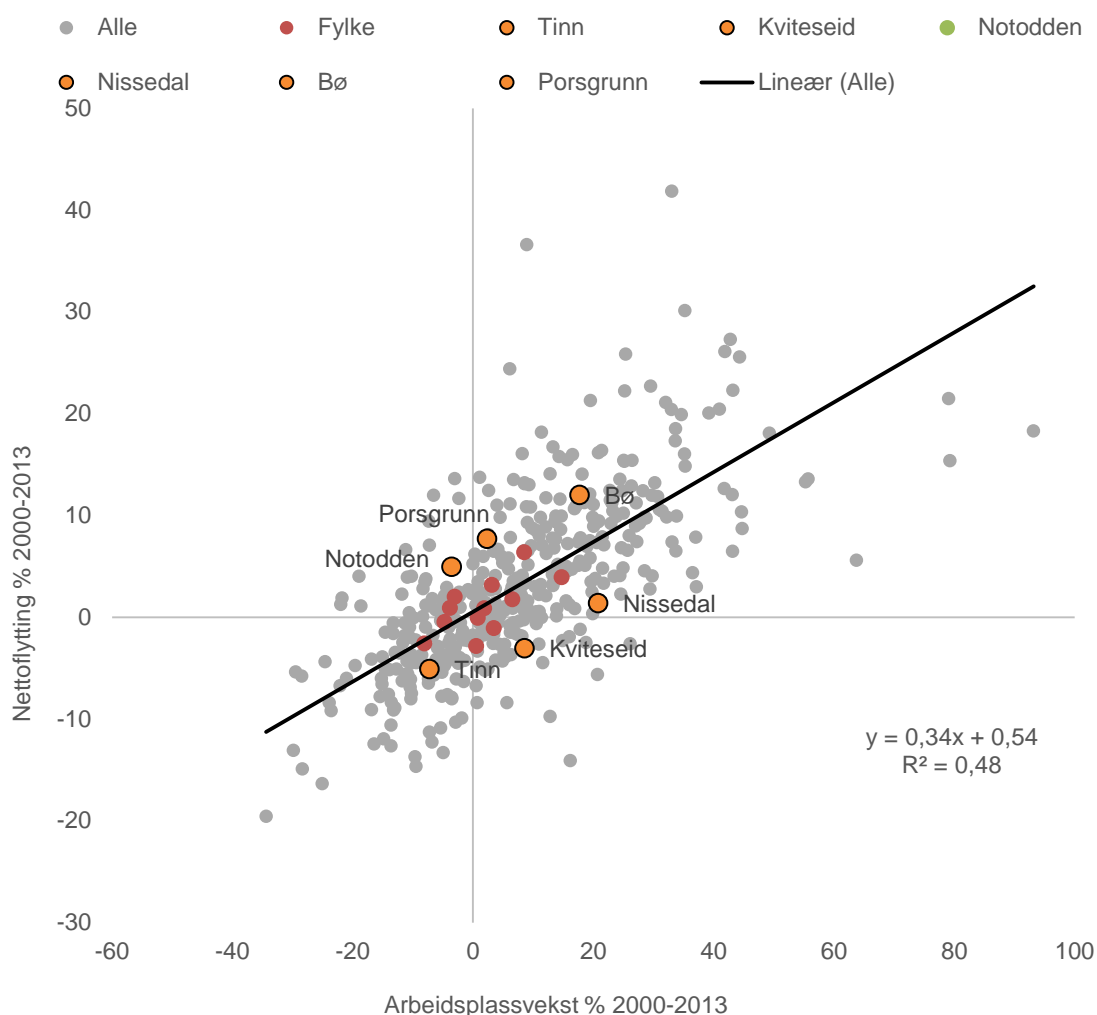

Figur 53: Attraktivitetsmodellen, og de delen vi skal fokusere på i dette kapitlet.

Det er viktig å avdekke sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og nettoflyttingen. Når vi kjenner denne sammenhengen kan vi finne ut av hvor mye av flyttingen som skyldes andre forhold. Etterpå skal vi se nærmere på disse andre forholdene. Det er noen strukturelle forhold som påvirker nettoflyttingen i stor grad. Til slutt kan vi finne ut om stedene er attraktive som bosteder.

3.1 Arbeidsplassvekst og flytting

Hvordan har sammenhengen vært mellom arbeidsplassvekst og nettoflytting i norske kommuner? Det kan vi se gjennom å lage et plott over arbeidsplassvekst og nettoflytting i kommunene i perioden 2000-2013.

Figur 54: Kommunene i Norge plassert etter arbeidsplassvekst og nettoflytting i perioden 2000-2013. De røde og oransje prikkene er kommunene i Telemark.

Det er en klar sammenheng mellom arbeidsplassvekst i kommunene og deres nettoflytting. Linjen viser den statistiske sammenhengen mellom disse to størrelsene i perioden 2000-2013. Den representerer ekstra nettoflytting som følge av øking i antall arbeidsplasser.

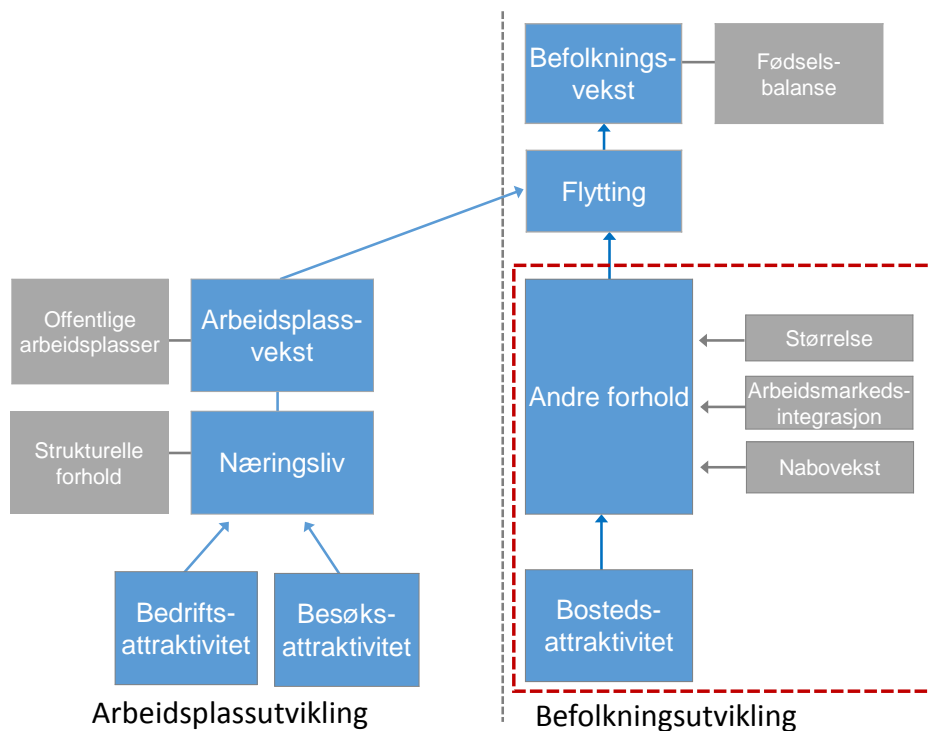
De fleste kommunene i Telemark har en nettoflytting som er omtrent som forventet ut ifra arbeidsplassveksten. Noen kommuner har et høyere flyttetall enn arbeidsplassveksten isolert sett skulle tilsi. Dette gjelder f.eks. Bø, Porsgrunn og Notodden.

Andre kommuner, som f.eks. Tinn, Kviteseid og Nissedal, har et lavere flyttetall enn arbeidsplassveksten skulle tilsi.

Hva skyldes dette? Strukturelle forhold eller attraktivitet? Det vil vi undersøke nærmere nå.

3.2 Strukturelle forhold og bostedsattraktivitet

Vi viste på forrige side at noen kommuner har hatt bedre nettoflytting enn arbeidsplassveksten tilsier, mens andre kommuner har mindre nettoflytting. Nå skal vi analysere årsakene til disse avvikene.

Figur 55: Attraktivitetsmodellen.

Strukturelle forhold er faktorer som har en signifikant betydning for utviklingen, men som vanskelig kan påvirkes lokalt. Vi har funnet tre strukturelle forhold som har en signifikant betydning for steders nettoflytting, etter at effekten av arbeidsplassveksten er korrigert for.

Den første er stedets *størrelse*, målt i innbyggertall. Steder med mange innbyggere har systematisk høyere nettoflytting, uavhengig av arbeidsplassveksten.

Den andre faktoren er *arbeidsmarkedsintegrasjon*. Steder som inngår i større arbeidsmarkeder, og som derfor har bedre pendlingsmuligheter for befolkningen, har systematisk høyere nettoflytting. Disse to faktorene er statiske, ved at de forandrer seg svært langsomt.

Den tredje faktoren, *nabovekst*, er mer dynamisk og kan være helt forskjellig fra år til år. Det er arbeidsplassveksten i omkringliggende steder, veid med andelen som pendler til hvert sted. Dersom de omkringliggende stedene har arbeidsplassvekst, blir nettoflyttingen påvirket positivt.

3.2.1 Strukturelle flyttefaktorer i regionene

Etter å ha korrigert for arbeidsplassveksten, ser vi at Grenland er regionen i Telemark med best forutsetninger for positiv nettoflytting. Dette skyldes først og fremst god intern arbeidsmarkedsintegrasjon. Også Grenlands høye befolkningsstørrelse virker tiltrekkende på folk, og har fått noen til å flytte til regionen. Det som derimot trekker flyttetallet til Grenland ned, er den lave eksterne arbeidsmarkedsintegrasjonen. Det foregår lite pendling mellom Grenland og naboregioner, og dette har påvirket flyttetallet negativt.

Etter Grenland er det Midt-Telemark som har best forutsetninger for positiv nettoflytting. Midt-Telemark tjener innflyttere på grunn av et godt integrert arbeidsmarked med naboregionene, og også litt på grunn av en god intern arbeidsmarkedsintegrasjon. Det som derimot har trukket flyttetallet noe ned, er lav arbeidsplassvekst i nabokommuner og til en viss grad en lav befolkningsstørrelse.

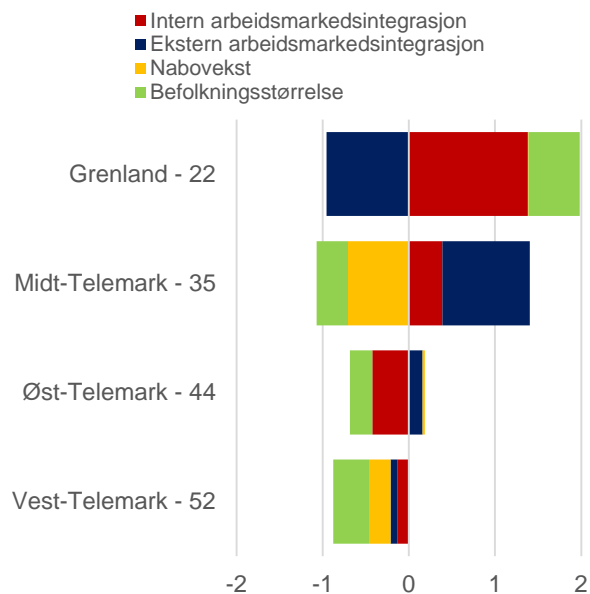
Øst-Telemark og Vest-Telemark har under middels gode forutsetninger for positiv nettoflytting.

3.2.2 Strukturelle flyttefaktorer i kommunene

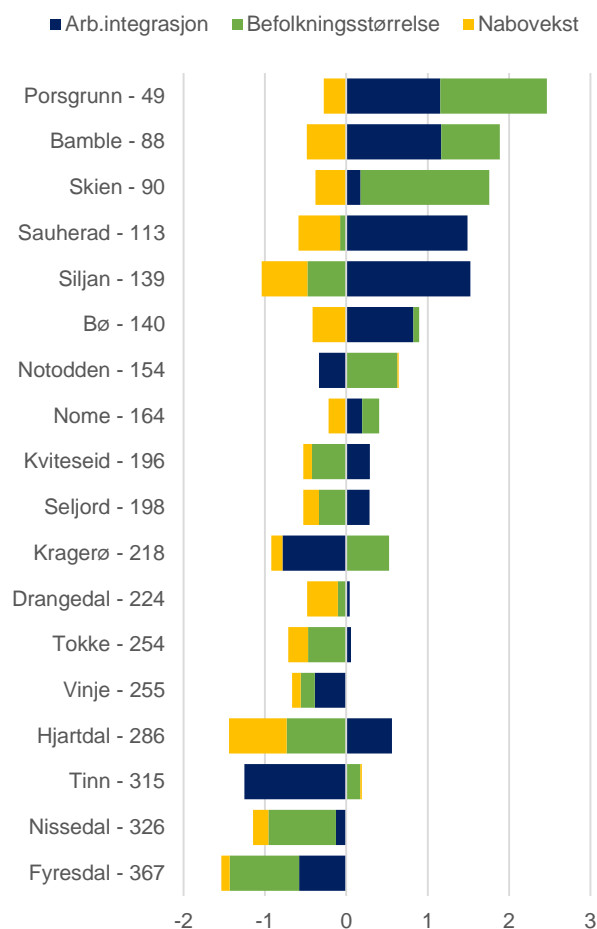
Porsgrunn har best forutsetninger for positiv nettoflytting i Telemark på grunn av en høy befolkningsstørrelse og god arbeidsmarkedsintegrasjon. Deretter følger Bamble og Skien.

Noen kommuner tjener innflyttere spesielt på grunn av god arbeidsmarkedsintegrasjon. Dette gjelder f.eks. Sauherad og Siljan. Noen kommuner tjener innflyttere først og fremst på grunn av sin befolkningsstørrelse. Dette gjelder f.eks. Skien og Notodden.

Siden det har vært lav arbeidsplassvekst i Telemark, er det også få kommuner som har tjent innflyttere på grunn av nabovekst i nabokommunene. Det har rett og slett vært få kommuner som har hatt en nabokommune som har hatt arbeidsplassvekst.

Figur 56: Strukturelle flyttefaktorer i regionene i Telemark for perioden 2002 – 2013 (summen av fire siste treårsperioder). Rang blant landets 84 regioner.

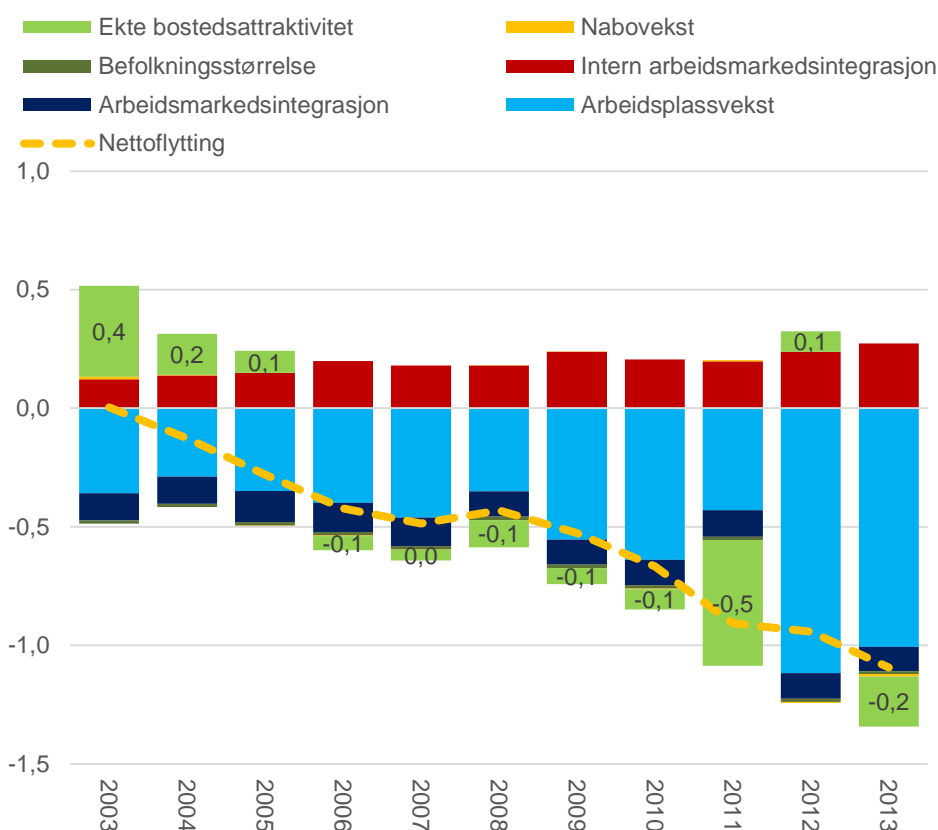

Figur 57: Effekten av de strukturelle flyttefaktorene på kommunenes nettoflytting siste fire treårsperioder. Rangering blant landets 428 kommuner.

3.2.3 Ekte bostedsattraktivitet

Nå har vi analysert nettoflyttingen, og regnet ut hva som skyldes arbeidsplassvekst og hva som skyldes strukturelle faktorer. Det er imidlertid fremdeles en del av nettoflyttingen som ikke kan forklares av disse faktorene. Når det ikke finnes en ytre forklaring, antar vi at det skyldes forhold som er spesielle for regionen. Denne restfaktoren blir da en indikator for bostedsattraktiviteten. Den viser om nettoflyttingen har vært unormal høy eller lav, gitt de forholdene som vi vet påvirker nettoflyttingen.

Utviklingen av bostedsattraktiviteten i Telemark kan vi se i figuren under.

Figur 58: Den relative nettoflyttingen til Telemark, dekomponert i effekten av arbeidsplassvekst og strukturelle flyttefaktorer. Den nettoflyttingen som ikke kan forklares av arbeidsplassveksten eller strukturelle faktorer er en indikator for bostedsattraktivitet. Tre års glidende gjennomsnitt. Enhetene er standardavvik av nettoflytting.

Den relative nettoflyttingen i Telemark er negativ og nedadgående. Dette skyldes nesten utelukkende svak arbeidsplassutvikling. Fylket som helhet tjener noen innflyttere på grunn av at noen av regionene har god intern arbeidsmarkedsintegrasjon, men effekten er lav sammenliknet med den negative effekten fra arbeidsplassutviklingen.

Nettoflyttingen er litt lavere enn arbeidsplassveksten og de strukturelle forholdene skulle tilsi. Det betyr at bostedsattraktiviteten har vært lav. Den har gått fra å være positiv på begynnelsen av 2000-tallet, til å stort sett være negativ siden. Den utgjør derimot kun en liten del av det som forklarer den relative nettoflyttingen til fylket.

Det som må til for at Telemark skal få flere innflyttere, er flere arbeidsplasser.

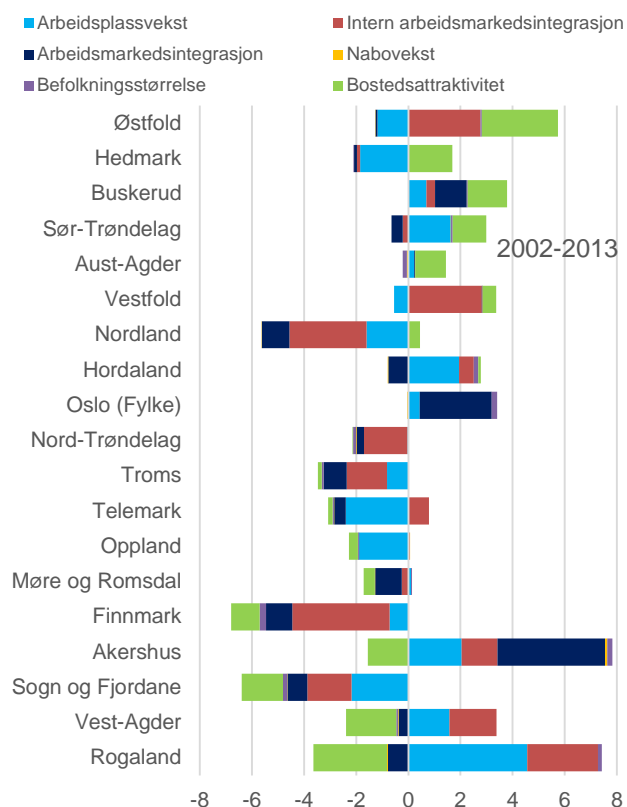
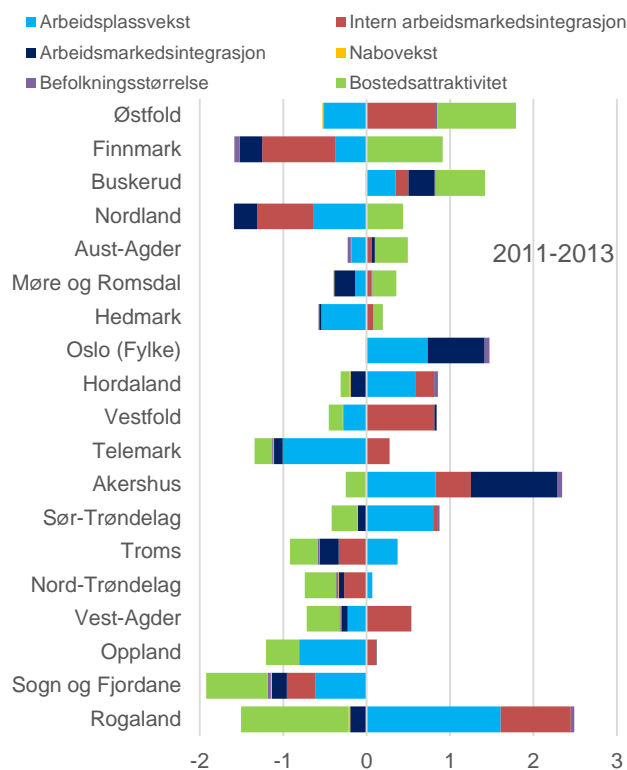
3.2.4 Bostedsattraktivitet i fylkene

Sammenliknet med de øvrige fylkene har bostedsattraktiviteten i Telemark vært litt under middels i den siste treårsperioden. Det viser figuren til høyre. Over den siste tolvårsperioden har Telemark også ligget litt under middels, og bostedsattraktiviteten har vært litt negativ. Det har ikke vært noen store endringer, og Telemark ser ut til å være et fylke som nesten konstant tiltrekker seg litt færre innflyttere enn de egentlig skal.

For mange fylker er det arbeidsplassveksten og den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen som betyr mest for nettoflyttingen. Dette gjelder ikke bare Telemark, men også Finnmark, Nordland, Vestfold og Rogaland.

Bare tre fylker nyter godt av en ekstern arbeidsmarkedsintegrasjon. Dette gjelder spesielt Akershus, men også Oslo og Buskerud. For de fleste andre fylker spiller den interne arbeidsmarkedsintegrasjonen en viktigere rolle. Finnmark og Nordland har tapt nettoflytting på grunn av spredte arbeidsmarkeder, mens Østfold, Vestfold og Rogaland har tjent innflyttere på å ha god intern arbeidsmarkedsintegrasjon.

Fylker som Finnmark og Møre og Romsdal har blitt mye mer attraktive som bosted i siste periode enn tidligere. Det reflekterer at disse fylkene har fått en sterkere vekst i arbeidsinnvandringen. De åpnere grensene for arbeidsinnvandring har ført til at de stedene i distriktene som kan tilby arbeidsplasser til innvandrere, har fått sterk økning i innvandringen, og blitt attraktive for utlendinger.

Figur 59: Relativ nettoflytting til fylkene dekomponert i effekt av arbeidsplassvekst og strukturelle flyttefaktorer samt bostedsattraktivitet. Den øverste figuren viser den siste treårsperioden. Den nederste figuren viser summen av de fire siste treårsperiodene. Ranging mht. bostedsattraktivitet.

3.2.5 Bostedsattraktivitet i regionene

På denne og neste side vil vi se på bostedsattraktiviteten i regionene og i kommunene. På denne siden ser vi hvordan bostedsattraktiviteten har utviklet seg over tid de siste tolv årene. På neste side ser vi på effekten bostedsattraktiviteten, arbeidsplassveksten og de strukturelle forholdene har hatt for nettoflyttingen.

Figurene til høyre viser bostedsattraktiviteten i regionene for den siste tolvårsperioden. Fargenyansene viser bostedsattraktiviteten i de enkelte treårsperiodene.

Øst-Telemark har hatt et bedre flyttetall enn arbeidsplassveksten og de strukturelle forholdene skulle tilsi, og er derfor en region som er attraktiv som bosted. Øst-Telemark er rangert som nummer 14 blant 80 regionerⁱⁱ. Også Grenland er over middels attraktiv som bosted, men har ikke vært det de siste to treårsperiodene.

Midt-Telemark har gått fra å ha positiv bostedsattraktivitet på midten av 2000-tallet, til å ha negativ bostedsattraktivitet de siste to treårsperiodene.

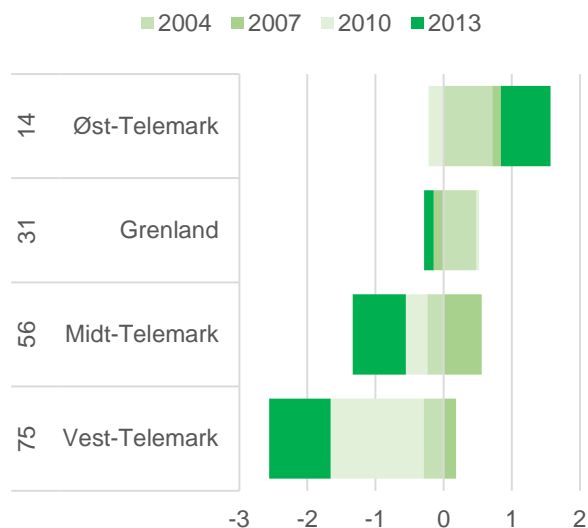
Vest-Telemark har et lavere flyttetall enn forutsetningene skulle tilsi. Vest-Telemark er rangert som nummer 75 av 80 regioner, dvs. ganske langt nede.

3.2.6 Bostedsattraktivitet i kommunene

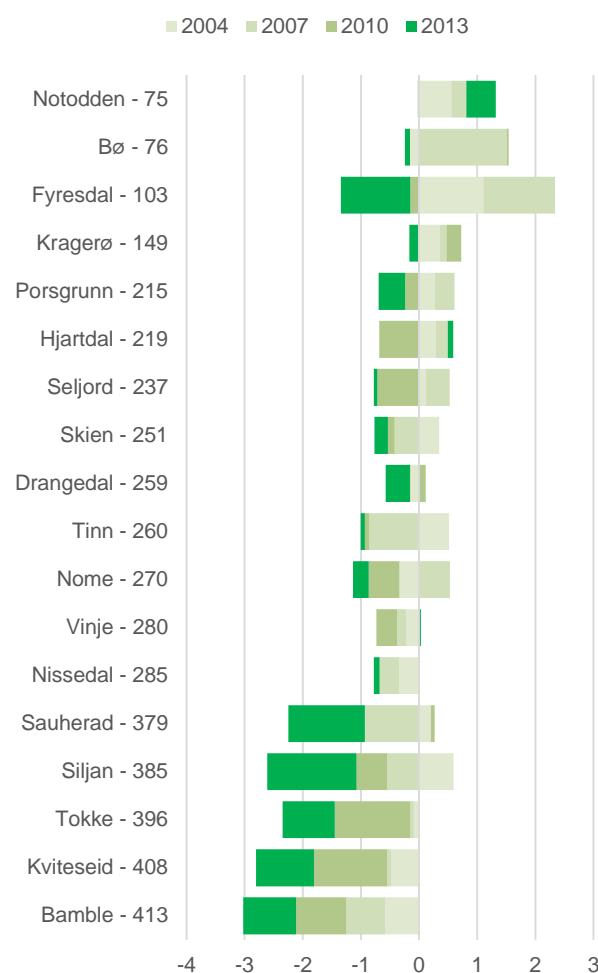
Notodden og Bø er de mest attraktive bostedskommunene i Telemark. De rangerer som nummer 75 og 76 blant landets 428 kommuner. Mens Notodden har fått økt bostedsattraktivitet den siste treårsperioden, har Bø redusert sin bostedsattraktivitet den siste treårsperioden.

Porsgrunn, som er kommunen i Telemark med best strukturelle forutsetninger for positiv nettoflytting, er omtrent middels blant landets kommuner når det gjelder bostedsattraktivitet.

Tokke, Kviteseid og Bamble har lav bostedsattraktivitet.

Figur 60: Bostedsattraktivitet fire siste treårsperioder i regionene i Telemark. Rangering blant 80 regioner.

Figur 61: Bostedsattraktiviteten i kommunene i Telemark for de siste fire treårsperiodene. Rangering blant landets 428 kommuner.

3.2.7 Nettoflytting i regionene dekomponert

Figurene til høyre viser det samme som figurene på forrige side, men vi har nå lagt til effekten av arbeidsplassutviklingen og de strukturelle forholdene, slik at stolpene viser den relative nettoflyttingen.

Selv om Øst-Telemark har positiv bostedsattraktivitet, har den lave arbeidsplassveksten dominert og trukket flyttetallet i motsatt retning.

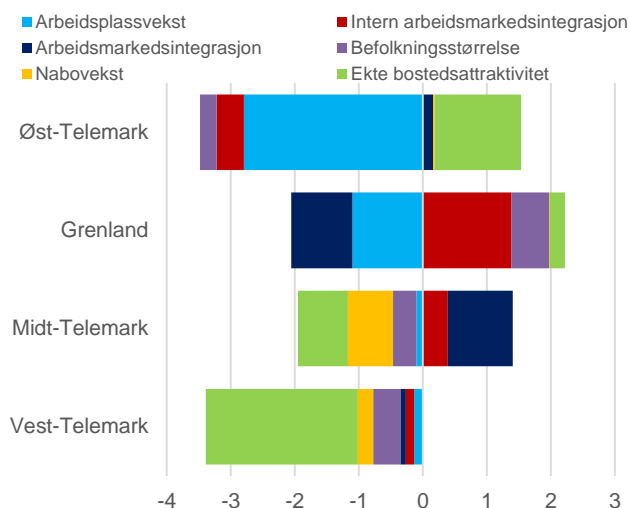
For Grenland sin del utgjør bostedsattraktiviteten kun en liten del av det som forklarer nettoflyttingen til regionen.

I Vest-Telemark derimot, er det en stor del av nettoflyttingen som ikke kan forklares av ytre forhold. Det er ikke først og fremst lav arbeidsplassvekst og dårlige strukturelle forhold som påvirker nettoflyttingen til Vest-Telemark negativt. Det er først og fremst en lav bostedsattraktivitet.

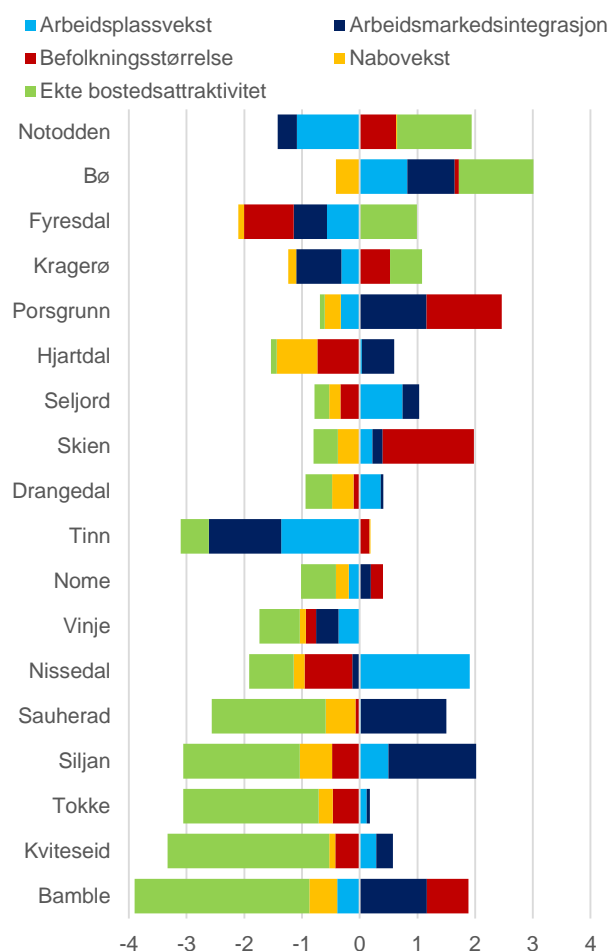
3.2.8 Nettoflytting i kommunene dekomponert

På kommunenivå blir ofte bostedsattraktiviteten mer utslagsgivende enn den blir for et fylke som helhet eller for en region. Mye av de svake flyttetallene til Sauherad, Siljan, Tokke, Kviteseid og Bamble kan ikke forklares av strukturelle forhold. Disse kommunene har lav bostedsattraktivitet. Kan det skyldes mangel på boliger og tomter? Eller andre faktorer?

Bø er i en gunstig posisjon siden kommunen tjener innflyttere både på grunn av arbeidsplassvekst, strukturelle forhold og positiv bostedsattraktivitet. Det er motsatt for Tinn og Vinje.

Figur 62: Den relative nettoflyttingen i regionene i Telemark siste tolvårsperiode (summen av fire siste treårsperiode) dekomponert i effekt av arbeidsplassvekst, strukturelle flyttefaktorer og bostedsattraktivitet. Enhet er standardavvik fra gjennomsnittet summert.

Figur 63: Den relative nettoflyttingen i kommunene i Hedmark siste tolvårsperiode (summen av fire siste treårsperiode) dekomponert i effekt av arbeidsplassvekst, strukturelle flyttefaktorer og bostedsattraktivitet. Enhet er standardavvik fra gjennomsnittet summert

4. Scenarier for framtidig vekst

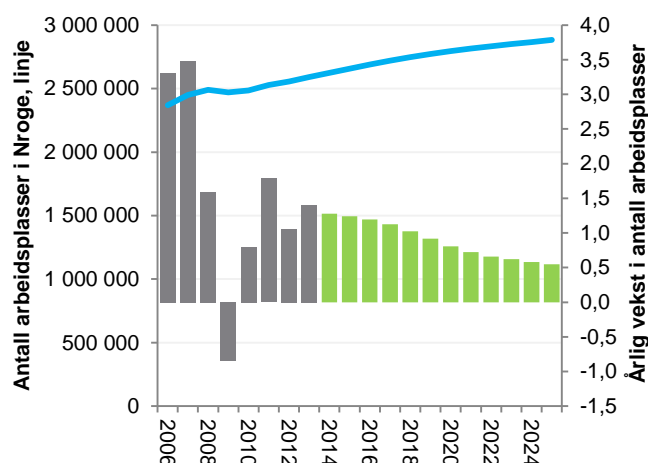
Vi skal avslutte denne delen av rapporten med å se på hva som er sannsynlige og mulige scenarier for framtidig utvikling. Framtidsscenarioene er basert på at de strukturelle forholdene vil fortsette, men at kommunene kan påvirke sin egen attraktivitet.

4.1 Strukturelle forhold

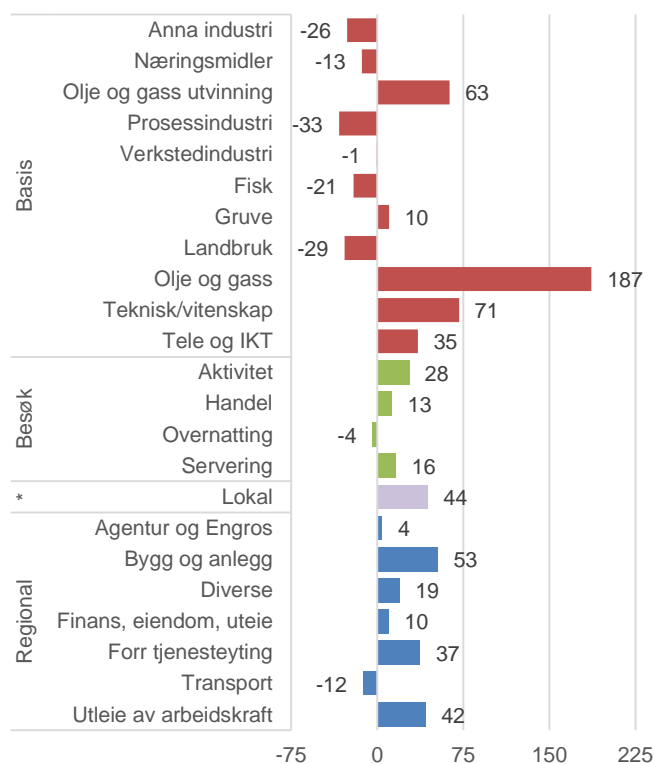
De strukturelle forholdene som kommer til å påvirke hver enkelt kommune vil være et resultat av hvor sterk veksten i hele Norge blir. Dessuten vil veksten i en enkeltkommune også bli påvirket av hvilke sektorer og bransjer som kommer til å vokse i framtiden. Vi skal innledningsvis gjøre rede for hvordan vi kommer fram til et sannsynlig normalscenario for den nasjonale veksten og hvordan den fordeles.

Vi baseres oss på SSBs middelframskrivning for befolkningsveksten i Norge. Det forventes sterk innvandring de neste årene, som fører til tilsvarende sterk befolkningsvekst. Deretter antas det at nettoinnvandringen til Norge faller, slik at befolkningsveksten også faller. Framskrivningen gjelder for befolkningsvekst, men vi kan også bruke disse framskrivningene til å beregne sannsynlig arbeidsplassutvikling. Vi forutsetter da ganske enkelt at andelen av befolkningen som er sysselsatt vil være konstantⁱⁱⁱ, slik at befolkning og arbeidsplasser vil vokse i samme takt.

Strukturelle endringer er en av de viktigste drivkreftene for framtidig fordeling av veksten i antall arbeidsplasser mellom kommuner. Kommuner med konsentrasjon i vekstbransjer får vekstimpulser, mens kommuner med mange arbeidsplasser i næringer med nedgang vil bli negativt påvirket. I våre scenarier har vi lagt inn at vekstmønsteret mellom sektorer og bransjer vil fortsette med den samme tendensen i de kommende årene som i perioden 2000-2013. Vi ser hvordan veksten har variert i de ulike bransjene i figur 65.

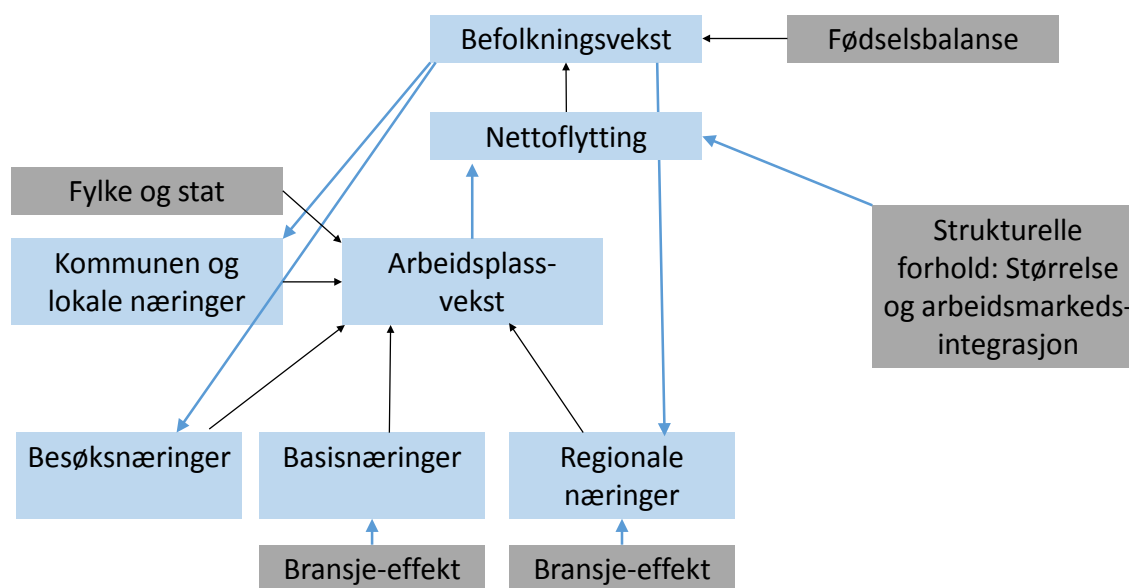
Figur 64: Arbeidsplassveksten i Norge fram til 2013, og beregnet arbeidsplassvekst ut fra at sysselsettingsandelen skal være konstant og SSBs middelprognose for befolkningsveksten.

Figur 65: Prosentvis vekst i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2013 i Norge.

4.2 Modellens dynamikk

I scenariomodellen bruker vi den samme modellen som vi brukte for å analysere den historiske utviklingen. Det er først og fremst utviklingen i befolkning og antall arbeidsplasser som modellen vil vise. Samtidig viser modellen hvordan antall arbeidsplasser vil fordele seg mellom sektorer og næringstyper.

Figur 66: Scenariomodellens oppbygging. De grå boksene er eksogene variabler, som baserer seg på historiske tall. De blå boksene blir bestemt i modellen. De sorte pilene viser definisjonsmessige sammenhenger, som at befolkningsveksten er summen av fødselsbalansen og nettoflytting, og at arbeidsplassveksten er summen av veksten i alle sektorer og næringstyper. De blå pilene viser sammenhenger som er lagt inn i modellen, og som er basert på regresjonsanalyser av historiske sammenhenger.

I modellen blir framtidig vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringer et resultat av forventet vekst i de ulike bransjene på landsbasis, og vi legger da til grunn at veksten i de ulike bransjene i kommunen blir den samme som på landsbasis. Veksten i besøksnæringene er antatt å være den samme som på landsbasis i utgangspunktet, men justert for befolkningsveksten. De regionale næringene blir positivt påvirket av både befolkningsvekst og samtidig påvirket av bransjestrukturen.

Utviklingen i antall arbeidsplasser i statlig sektor og i fylker antas å fortsette som før, og vil ikke være påvirket av kommunens egen arbeidsplassvekst.

Den relative arbeidsplassveksten i kommunen vil få en effekt på nettoflyttingen. Her baserer vi modellen på den empiriske sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og nettoflytting i norske kommuner de ti siste årene. Nettoflyttingen blir også påvirket av strukturelle forhold som kommunens befolkningsstørrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon, som antas å ha samme effekt i framtiden som historiske data viser.

Denne modellen representerer «business as usual», der de strukturelle endringene de siste årene framskrives. Samtidig baserer dette scenariet seg på at regionen har en utvikling «som normalt», dvs. at regionen har helt nøytral attraktivitet.

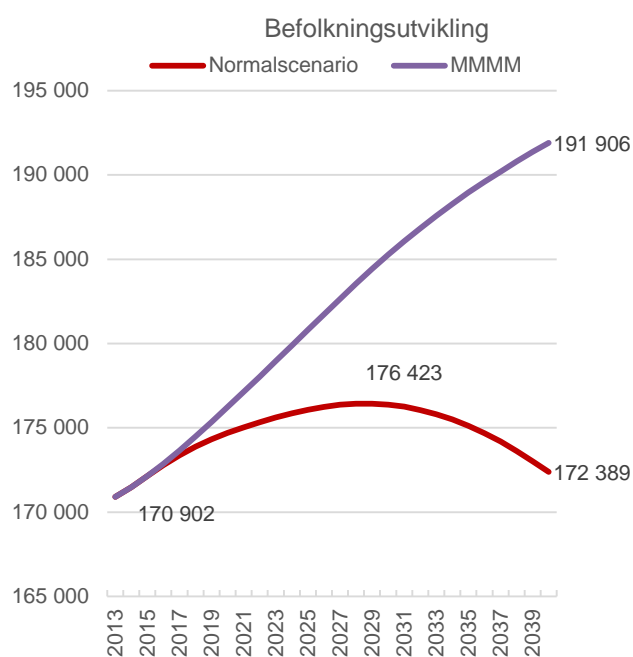
4.3 Normal-scenario for Telemark

I figuren til høyre viser vi hvilken utvikling Telemark vil få dersom normalscenariet slår til. Folketallet vil øke til 176 374 innbyggere i 2030. Folketallet vil stagnere etter 2030, etter hvert som det antas at Norges befolkning vil vokse langsommere enn før, for deretter å synke til 172 389 i 2040. Normalscenariet er langt mer pessimistisk enn SSBs middelframskrivning. Det kommer av at SSB har lagt inn en dempingsfaktor i den innenlandske flyttingen som blir sterkere lenger ut i perioden. Det vil innebærer at det sentraliserende flyttemønsteret vil avta. I vårt normalscenario ligger det imidlertid ingen slik dempingsfaktor. Telemark har svakere fødselsoverskudd enn landet ellers, og det vil trekke ned befolkningsveksten. I SSBs framskrivning antas befolkningsveksten å bli sterkere fra omtrent 2020, selv om befolkningsveksten i Norge skal bli svakere.

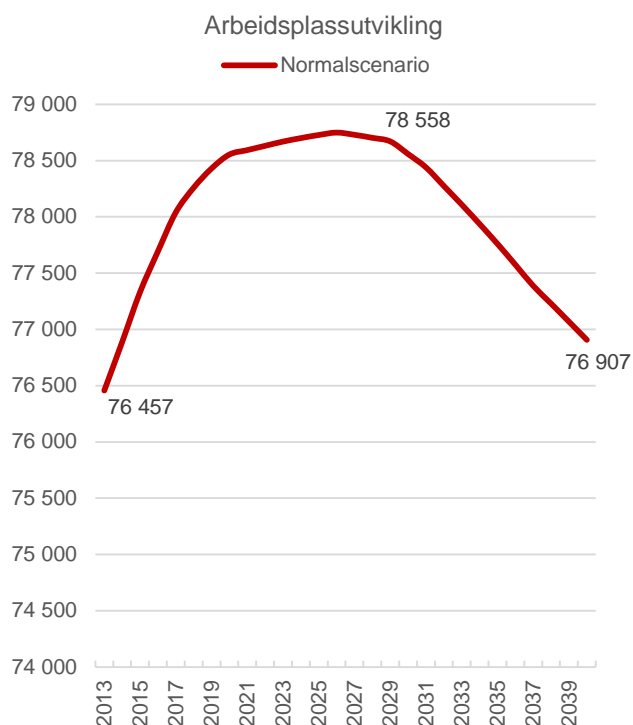
I figur 68 vises arbeidsplassutviklingen. Antall arbeidsplasser forventes å øke litt de første årene, for deretter å begynne å gå tilbake.

Konklusjonen er at både befolkning og antall arbeidsplasser i Telemark vil først få en liten vekst, for deretter å synke dersom de strukturelle forholdene forblir uendret, og regionen utvikler seg som normalt. Dermed må fylket ha en utviklingsstrategi som er mer effektiv enn andre fylker for å oppnå samme vekst som landet.

Dette scenariet forutsetter at de strukturelle trekkene fra de ti siste årene vil fortsette, men det synes ganske klart det ikke vil skje. Det synes for eksempel sannsynlig at den høye veksten i olje- og gassrelaterte næringer ikke vil fortsette de nærmeste årene. Det vil relativt sett gavne Telemark, ettersom det er så lite av disse næringene i fylket. Det kan derfor hende at den strukturelle utviklingen blir mer fordelaktig for veksten i Telemark, noe som vil gi en bedre utvikling i normalscenariet.

Figur 67: Antall innbyggere i Telemark, framskrevet til 2040. Normalscenariet og SSBs middelframskrivning.

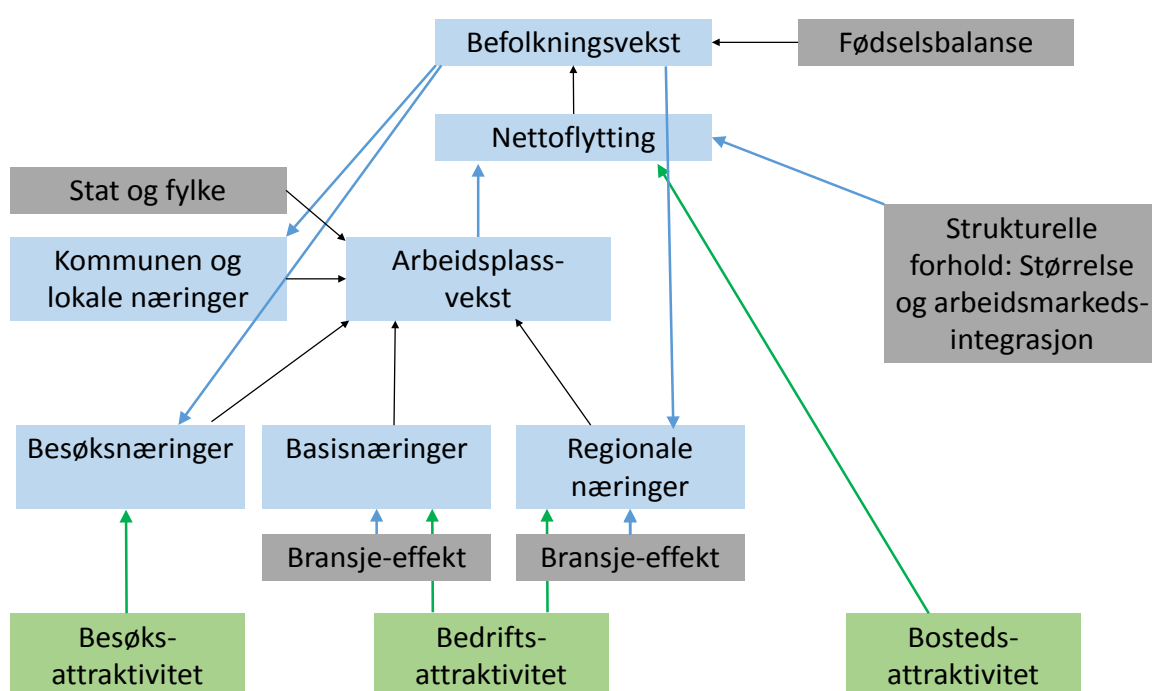

Figur 68: Normalscenario for arbeidsplassvekst i Telemark.

4.4 Alternative scenarier med attraktivitet

Normalscenariet er basert på at utviklingen i kommunen er absolutt normal, både med hensyn til arbeidsplassvekst i de enkelte bransjene, og med hensyn til nettoflytting i forhold til arbeidsplassvekst og strukturelle forhold. Attraktivitetsmodellen er basert på at kommuner kan påvirke egen vekst og oppnå en bedre utvikling enn slike framskrivninger tilsier. Attraktivitet er «statistisk unormal» vekst.

Vi vil derfor utvide scenariomodellen gjennom å legge inn historisk attraktivitet for regionen, og deretter legger vi inn ulike forutsetninger om framtidig attraktivitet som vil skape vekst i regionen.

Figur 69: Scenario-modellen utvidet med attraktivitet for besøk, bedrift og bosted.

I denne modellen kan vi legge inn verdiene for historisk attraktivitet, dvs. den attraktiviteten som regionen har hatt de siste årene. Da kan vi se hvilken utvikling fylket vil få dersom de fortsetter med den attraktiviteten de har hatt for bosted, bedrifter og besøk i de siste årene.

Vi har sett i det foregående kapittelet at Telemark har hatt lav næringsattraktivitet. Scenariet med historisk attraktivitet vil vise hva som skjer dersom den svake attraktiviteten fortsetter.

4.5 Scenarier for med historisk attraktivitet

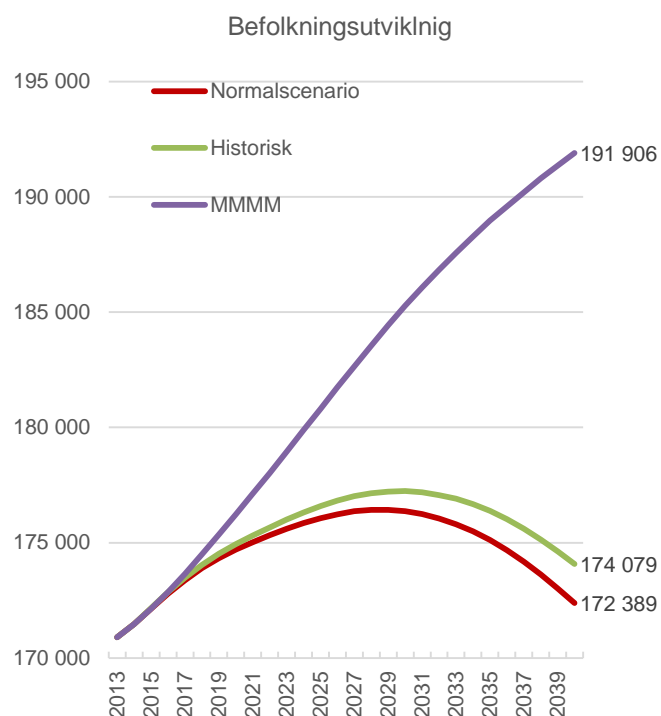
Vi kan legge inn de historiske verdiene^{iv} for Telemarks attraktivitet som bosted, og historiske verdier for attraktiviteten for basisnæringer, besøksnæringer og regionale næringer i modellen, og se hvilken utvikling det fører til.

Tabell 5: Historiske verdier for attraktiviteten i Telemark og standardavviket for alle kommuners attraktivitet.

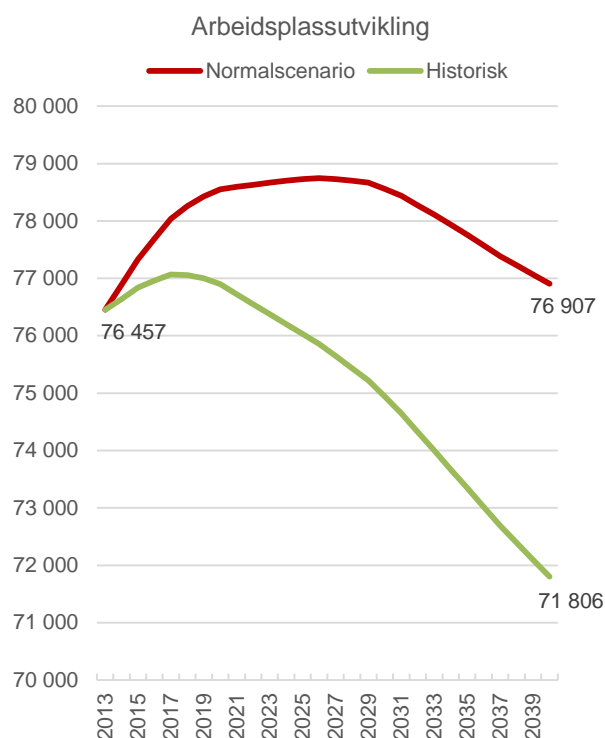
	Historisk	StDev
Bostedsattraktivitet	0,1	0,2
Basis attraktivitet	-1,1	2,1
Besøksattraktivitet	0,2	1,3
Regional attraktivitet	-0,6	1,7

I tabellen over ser vi at den historiske verdien til bostedsattraktiviteten i Telemark er 0,1. Det betyr at Telemark har hatt en ekstra netto innflytting inkludert innvandring som er 0,1 standardavvik over gjennomsnittet hvert år, utover det som arbeidsplassveksten og de strukturelle forholdene tilsier^v. Den positive bostedsattraktiviteten fører til at Telemark får litt sterkere befolkningsvekst i scenariet med historisk attraktivitet enn under normalscenariet.

Verdiene for attraktivitet for basisnæringer og regionale næringer er negative, noe som viser at veksten i disse næringstypene har vært svakere enn forventet ut fra bransjestrukturen. Telemark har imidlertid hatt en svak positiv attraktivitet for besøksnæringene. Den lave attraktiviteten for basisnæringer og regionale næringer fører imidlertid til at scenariet med historisk attraktivitet har en tidligere og langt sterkere nedgang i antall arbeidsplasser.

Figur 70: Ulike scenarier for attraktivitet og SSBs middelframskriving for befolkning.

Figur 71: Ulike scenarier for attraktivitet med hensyn til utvikling i samlet antall arbeidsplasser.

4.6 Høyvekstscenario

Vi har til slutt lagt inn verdier for et høyvekstscenario, som er basert på at Telemark oppnår å få høy attraktivitet, både som bosted og for alle de tre næringstypene.

I tabellen under har vi lagt inn verdier for framtidig attraktivitet som vil skape denne veksten i befolkningen.

Tabell 6: Verdier for attraktivitet i et høyvekstscenario, historisk attraktivitet og standardavviket for regional attraktivitet.

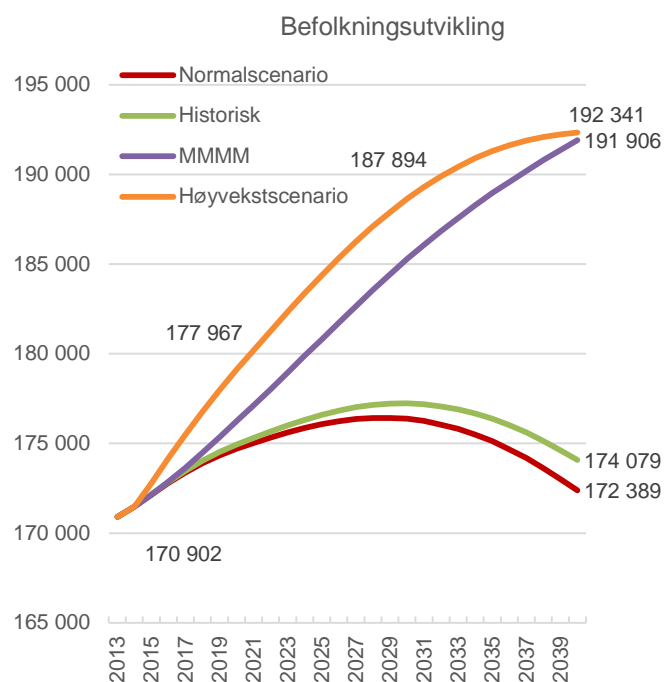
	Høyvekst	Historisk	StDev
Bostedsattraktivitet	0,2	0,1	0,2
Basis attraktivitet	1,0	-1,1	2,1
Besøksattraktivitet	1,0	0,2	1,3
Regional attraktivitet	1,0	-0,6	1,7

I høyvekstscenarioet er bostedsattraktiviteten satt til 0,2. Det betyr at nettoinnflyttingen blir 0,2 standardavvik fra gjennomsnittet ekstra hvert år, i tillegg til det som skyldes arbeidsplassvekst og strukturelle forhold. Det er også lagt inn positiv næringsattraktivitet, som tilsvarer en årlig bransjustert vekst på én prosent.

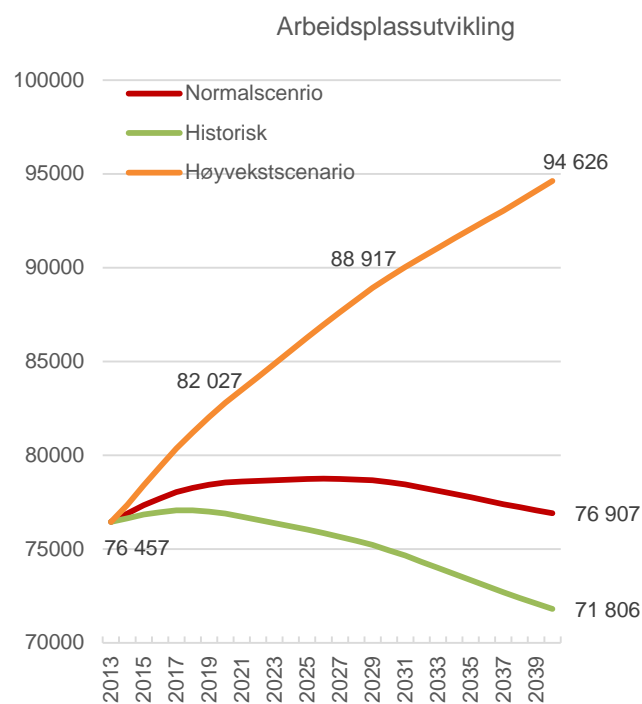
Høyvekstscenarioet har en langt sterkere befolkningsvekst enn middelframskrivningen til SSB de første årene. Høyvekstscenarioet har også en sterk arbeidsplassvekst.

Attraktivitetsverdiene som er lagt inn i høyvekstscenarioet er realistiske på den måten at det er fylker som har oppnådd tilsvarende attraktivitet i gjennomsnitt de siste ti årene for hver enkelt type attraktivitet. Det vil imidlertid være vanskelig å oppnå denne høye attraktiviteten for alle attraktivitetsdimensjonene i alle årene.

Høyvekstscenarioet kan på den måten betraktes som høyeste tenkelige vekst ut fra de forutsetningene som er lagt inn for nasjonal vekst og strukturell utvikling.

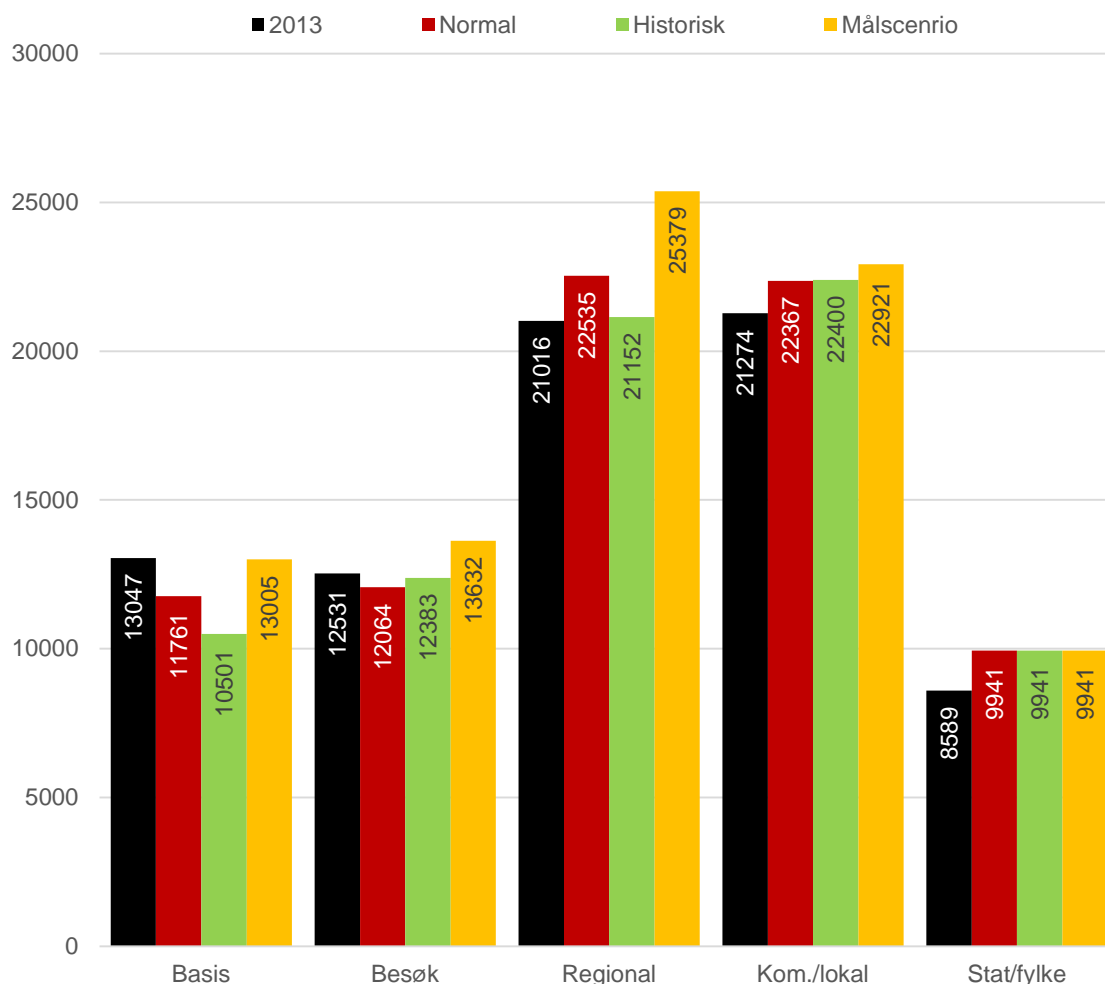
Figur 72: Befolkningsutvikling i ulike scenarier for attraktivitet.

Figur 73: Arbeidsplassutvikling for ulike scenarier for attraktivitet.

4.6.1 Hvor kommer veksten fra i vekstscenariet?

Vi kan også vise hvordan arbeidsplassutviklingen blir i de ulike scenariene når deler opp i de ulike sektorene og næringstypene. I tabellen under viser vi antall arbeidsplasser i 2013, og antall arbeidsplasser i 2023 for de ulike scenariene.

Figur 74: Antall arbeidsplasser i ulike sektorer og næringstyper i 2013, og i 2023 i de ulike scenariene.

Både basisnæringene og besøksnæringene ligger an til å få synkende antall arbeidsplasser både i normalscenariet og i scenariet med historisk attraktivitet. I høyvekstscenariet har besøksnæringene og de regionale næringene vekst, mens basisnæringene får litt færre arbeidsplasser i 2025 enn i 2013. For at det skal være sannsynlig med vekst i basisnæringene kreves det at den strukturelle utviklingen blir annerledes enn den har vært i de ti siste årene.

Mye av arbeidsplassveksten vil komme i de regionale næringene, i alle de tre scenariene. Det er fordi det er det regionale næringene som har vokst mest, og som også har høyest vekst i scenariene, som alle forutsetter at de strukturelle trekkene i veksten vil fortsette.

Antall ansatte i kommuner og lokale næringer vil bli litt større i vekstscenariet, fordi det blir flere innbyggere.

Antall arbeidsplasser i stat og fylke antas uendret i alle scenariene, og antas å vokse i samme takt som tidligere.

5. Utdanning

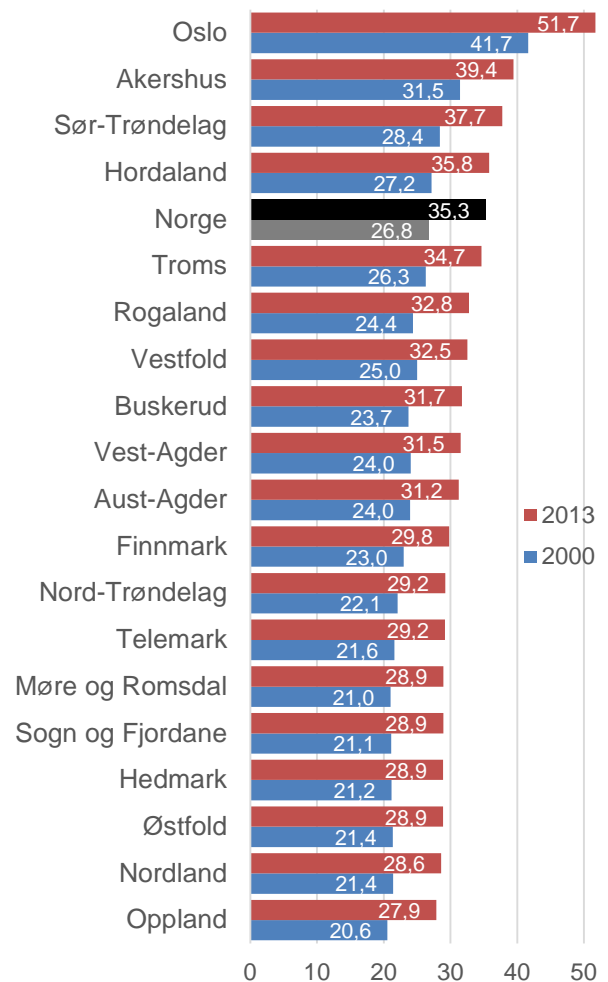
Det er stor interesse for utdanningsnivået, både generelt i befolkningen og i næringslivet. Et høyt utdanningsnivå regnes ofte som en kvalitet i seg selv, samtidig som mange antar at et høyt utdanningsnivå også er vekstfremmende for næringslivet. I regionale utviklingsstrategier, både blant fylkeskommuner og primærkommuner, er det ofte selvstendige målsettinger om å oppnå økt utdanningsnivå. Derfor har vi tatt med dette temaet i denne rapporten. Vi vil først presentere noen data om utdanningsnivå i befolkning. Deretter konsentrerer vi oss om utdanningsnivået i næringslivet.

5.1 Utdanning i befolkning

Utdanningsnivået i befolkningen varierer ganske mye mellom fylkene. Oslo har klart høyest utdanningsnivå i sin befolkning. 51,9 prosent av den sysselsatte befolkningen i Oslo har høyere utdanning, dvs. minst tre år på universitet eller høyskole. Da regner vi ut andelen blant den delen av befolkningen som er registrert som sysselsatt. Etter Oslo er det Akershus, Sør-Trøndelag og Hordaland som har høyest andel av de sysselsatte med høyere utdanning. Det er bare fire fylker som har utdanningsnivå over landsgjennomsnittet.

I Telemark har 29,2 prosent av den sysselsatte befolkningen høyere utdanning. Andelen er like høy som i Nord-Trøndelag, og tilnærmet likt halvparten av Norges fylker. Telemarks nivå er rangert som nummer 13 blant de 19 fylkene. Andelen høyere utdannede i Telemark har steget fra 21,6 prosent i 2000 til 29,2 prosent i dag.

Det er en vesentlig større andel av befolkningen som har høyere utdanning i 2013 enn i 2000. De unge tar utdanning i større grad enn før, og etter hvert som de trer inn i arbeidslivet til erstatning av de som går ut i pensjon, øker utdanningsnivået år for år.

Figur 75: Andel av den sysselsatte befolkningen minst tre års utdanning på høyskole eller universitet.

5.1.1 Utdanningsnivå blant pendlere

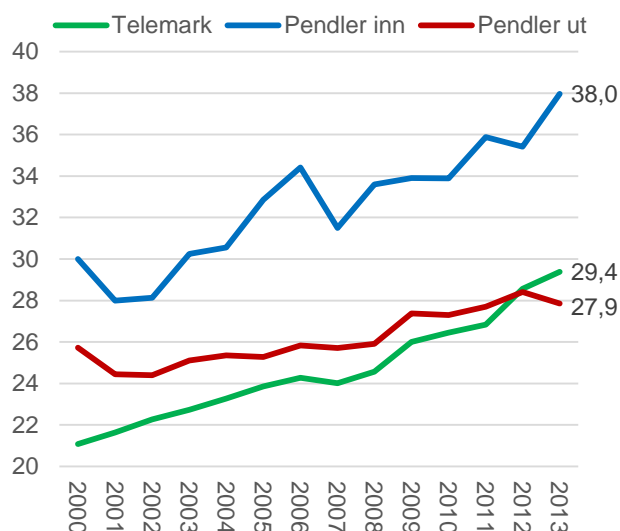
Det kan være interessant å se på utdanningsnivået til de som pendler ut og inn av Telemark.

Det er mye høyere utdanningsnivå blant de som pendler inn til Telemark enn hos de som pendler ut. Denne forskjellen ser ut til å øke. Etter hvert har utdanningsnivået hos de som pendler ut blitt lavere enn hos de som bor og arbeider i fylket.

Det kan se ut til at mange av de med høy utdanning som får arbeid i Telemark foretrekker å bo utenfor fylket og heller pendle inn. Hvis differansen mellom utdanningsnivå til inn- og utpendlere reflekterer bostedsattraktivitet for personer med høy utdanning, er Telemark blant fylkene som ikke er attraktive som bosted for de med høyere utdanning.

Vi kan se på differansen mellom utdanningsnivå blant inn og utpendlere i fylkene på Østlandet i tabell 7.

Oslo, Akershus og Vestfold er fylker med klart høyere utdanningsnivå blant de som pendler ut enn inn. De framstår dermed som attraktive bofylker for personer med utdanning. Telemark er blant fylkene med høyest differanse motsatt vei. Forskjellen i andel med høyere utdanning blant inn og utpendlere er 10,1 prosentpoeng. Bare Nord-Trøndelag og Troms har større negativ differanse. Telemark ser ut til å være klart minst attraktivt for personer med utdanning av fylkene på Østlandet.

Figur 76: Andel med høy utdanning blant de som pendler ut, inn og som både bor og arbeider i Telemark.

Tabell 7: Differanse mellom andel med høy utdanning mellom ut- og innpendlere i 2013

	Pendler inn	Pendler ut	Differanse	Samme sted
Oslo	43,6	51,6	8,0	51,7
Vestfold	30,8	36,2	5,4	31,8
Akershus	42,5	45,7	3,3	35,1
Finmark	30,7	34,0	3,3	29,5
Sør-Trøndelag	37,8	39,6	1,8	37,6
Buskerud	36,5	38,1	1,6	29,8
Rogaland	29,5	28,5	-0,9	33,1
Østfold	34,6	31,7	-2,9	28,3
Møre og Romsdal	30,4	27,4	-3,1	29,1
Aust-Agder	36,3	32,9	-3,4	30,9
Sogn og Fjordane	31,8	28,4	-3,4	29,0
Oppland	33,5	29,7	-3,9	27,6
Vest-Agder	34,6	30,3	-4,3	31,7
Hedmark	36,4	30,2	-6,2	28,7
Nordland	33,6	26,3	-7,4	28,8
Hordaland	37,3	28,9	-8,4	36,4
Telemark	38,0	27,9	-10,1	29,4
Troms	39,9	29,4	-10,5	35,0
Nord-Trøndelag	42,5	30,4	-12,1	29,0

5.1.2 Utdanningsnivå sektorer

Det er stor forskjell på utdanningsnivået i de ulike sektorene. Fylke og stat har mye høyere andel med høyere utdanning enn de andre sektorene.

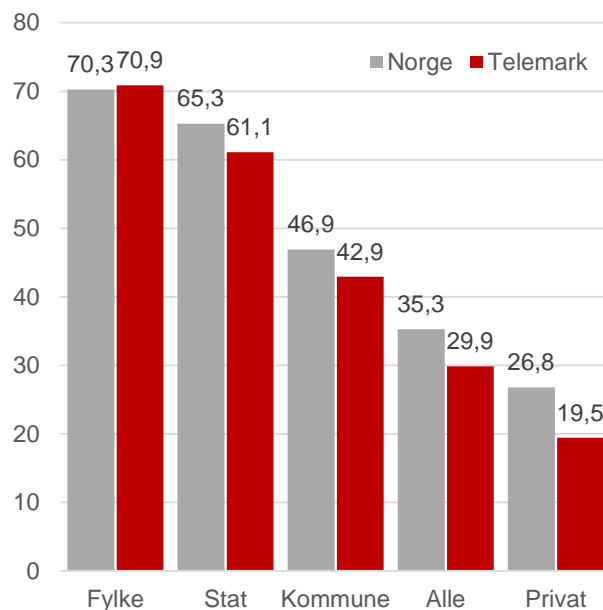
Andelen høyt utdannede i fylkeskommunal sektor i Telemark er høyere enn i fylkeskommunal sektor på landsbasis. Men generelt er utdanningsnivået lavere i Telemark enn i landet som helhet. Forskjellen er størst i privat sektor. Mens 26,8 prosent av arbeidstakerne i privat sektor har høy utdanning nasjonalt, er andelen høyt utdannede i privat sektor i Telemark bare 19,5 prosent.

5.1.3 Utdanningsnivå næringslivet

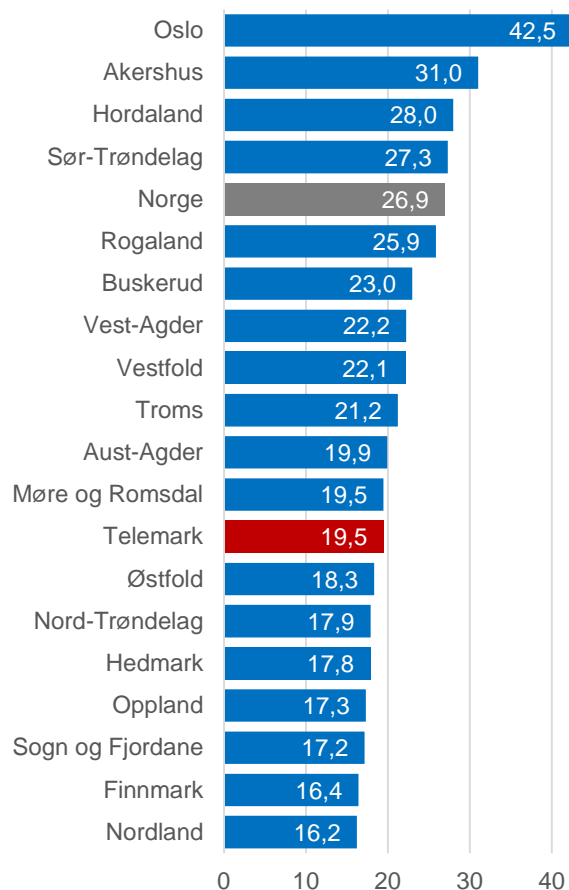
I resten av kapittelet skal vi se spesielt på utdanningsnivået i næringslivet. Variasjonen i utdanningsnivå i næringslivet er vist i figur 78.

Oslo har klart høyest utdanningsnivå i sitt næringsliv. 42,5 prosent av de som arbeider i næringslivet i Oslo har høyere utdanning. Akershus, Hordaland og Sør-Trøndelag har også et høyere utdanningsnivå i næringslivet enn tilsvarende tall på landsbasis. Alle de andre fylkene har et lavere utdanningsnivå i næringslivet enn landet som helhet.

Telemarks andel høyt utdannede i næringslivet er like høy som i Møre og Romsdal. Syv fylker har et lavere utdanningsnivå i næringslivet enn Telemark.

Figur 77: Andel med høyere utdanning i Telemark og Norge etter sektor, 2013.

Figur 78: Andel med høyere utdanning i næringslivet, etter arbeidssted i 2013.

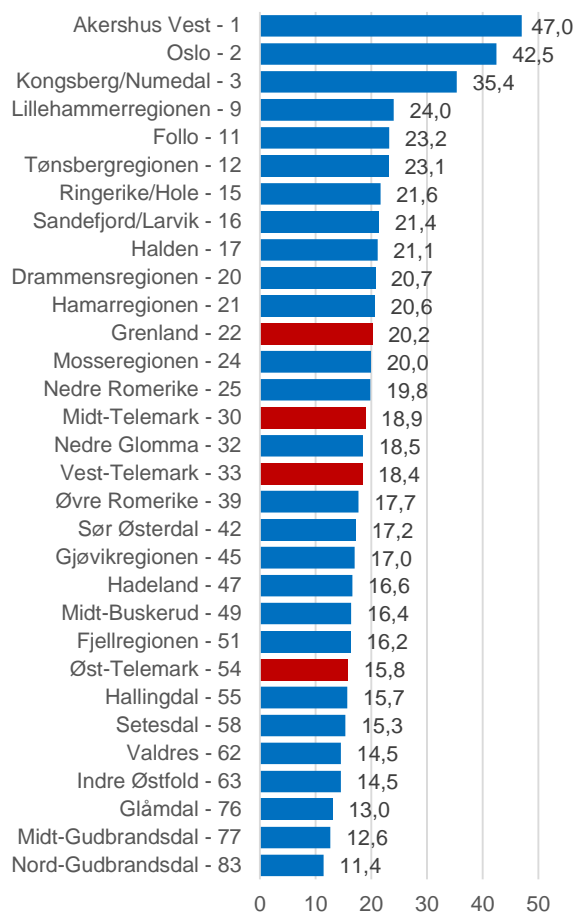
5.1.4 Utdanningsnivå regioner

Hvordan varierer utdanningsnivået i næringslivet i regionene?

Akershus Vest, Oslo og Kongsberg/Numedal har det høyeste utdanningsnivået av regionene i Norge. Det har de hatt i hvert fall tilbake til år 2000.

Det er små forskjeller mellom regionene som ikke er helt øverst.

Faktisk har både Grenland, Midt-Telemark og Vest-Telemark en andel høyt utdannede i næringslivet som er høyere enn medianregionen. Øst-Telemark med en andel på 15,8 prosent rangerer som nummer 54 blant landets 84 regioner. Grenland har det mest kompetanseintensive næringslivet, og andelen høyt utdannede i næringslivet der er rangert som nummer 22 blant landets regioner.

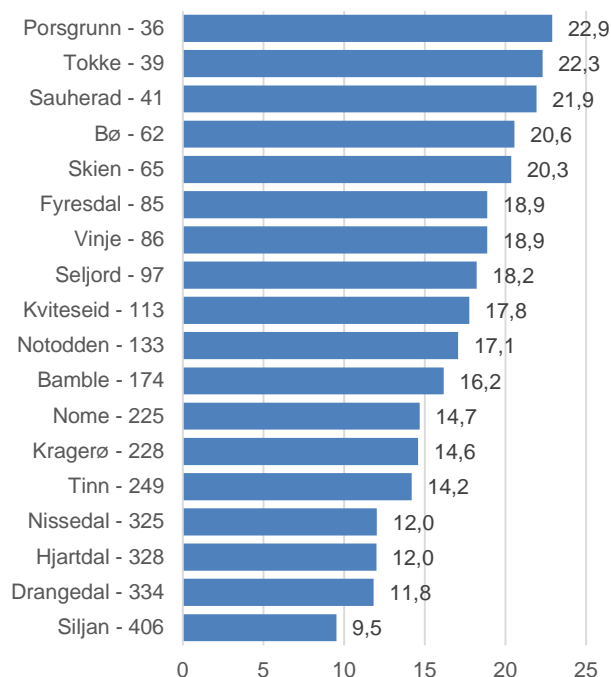
Figur 79: Andel med høyere utdanning i næringslivet i regionene, etter arbeidssted, 2013. Rangering blant landets 84 regioner.

5.1.5 Utdanningsnivå i kommuner

Vi kan også se på utdanningsnivået i næringslivet i kommunene.

Som forventet har Porsgrunn et høyt utdanningsnivå i næringslivet. Noe som kanskje er mer overraskende, er at Tokke også har en høy andel høyt utdannede i sitt næringsliv. Det er også en høy andel utdannede i næringslivet i Sauherad, Bø og Skien. Over halvparten av kommunene i Telemark har en over middels høy andel høyt utdannede i sitt næringsliv.

I Siljan har kun 9,5 prosent av de som jobber i privat sektor høy utdanning.

Figur 80: Andel med høyere utdanning i næringslivet i kommunene, etter arbeidssted, 2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

5.2 Hvorfor varierer utdanningsnivået?

Det er store forskjeller mellom utdanningsnivået i de ulike bransjene. I figuren til høyre ser vi at i noen bransjer, som tele og IKT og teknisk/vitenskapelige tjenester, er andelen ansatte med høyere utdanning godt over 50 prosent. I bransjer som bygg og anlegg og handel er andelen rundt 10 prosent.

I figuren kan vi også sammenlikne utdanningsnivået mellom Telemark og Norge bransje for bransje.

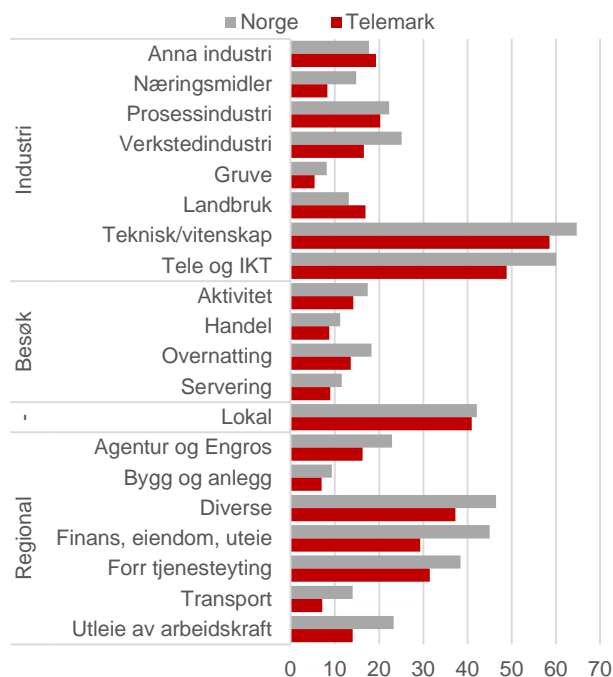
I landbruket og anna industri er andelen høyt utdannede høyere i Telemark enn i landet som helhet. I de øvrige bransjene er utdanningsnivået i Telemark under landgjennomsnittet.

Ettersom det er store forskjeller mellom utdanningsnivå mellom bransjene, vil det være interessant å undersøke om de regionale ulikhetene mellom utdanningsnivå i næringslivet skyldes at bransjestrukturen er forskjellig.

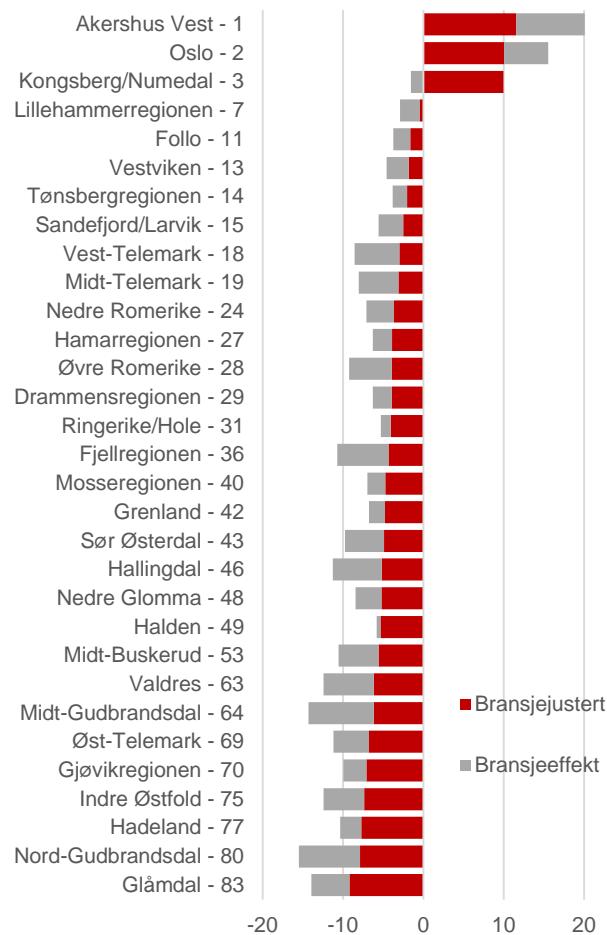
Det har vi gjort i den nederste figuren til høyre. Bransjeeffekten er beregnet gjennom å kalkulere hvilken andel ansatte med høy utdanning det ville vært dersom det var gjennomsnittlig utdanningsnivå i hver enkelt bransje, og deretter trekke fra næringslivets generelle utdanningsnivå. Da kan vi se at Akershus Vest ville ha hatt en andel ansatte med høy utdanning i næringslivet som var 8,5 prosentpoeng høyere enn gjennomsnittet for Norge. Blant regionene på Østlandet er det bare Oslo og Akershus Vest som har en positiv bransjeeffekt.

Når vi har regnet ut bransjeeffekten, kan vi også se om noen regioner har unormalt høyt utdanningsnivå når bransjeeffekten er trukket fra. Det er tre regioner på Østlandet som har spesielt høy bransjustert utdanningsnivå, Akershus Vest, Oslo og Kongsberg/Numedal. Alle de andre regionene har et utdanningsnivå som er lavere enn bransjestrukturen skulle tilsi.

Vest-Telemark og Midt-Telemark har et høyt bransjustert utdanningsnivå i forhold til mange andre regioner, og er rangert som nummer 18 og 19. Grenland har et middels høyt bransjustert utdanningsnivå. Øst-Telemark har et lavt bransjustert utdanningsnivå.

Figur 81: Andel av ansatte med minst tre års høyere utdanning i ulike bransjer i Norge og Telemark, 2013.

Figur 82: Avvik mellom regionenes utdanningsnivå i næringslivet og nivået i Norges næringsliv, dekomponert i bransjeeffekt og bransjustert andel. Rangering blant landets 84 regioner mht. bransjustert andel.

5.2.1 Bransjejustert utdanningsnivå i kommunene

Vi kan gjøre den samme analysen for kommunene som vi gjorde for regionene på forrige side.

Tokke skiller seg ut gjennom å ha en mye høyere andel høyt utdannede folk i sitt næringsliv enn bransjestrukturen skulle tilsi. Tokkes bransjejusterte utdanningsnivå er rangert som nummer 16 blant landets 428 kommuner.

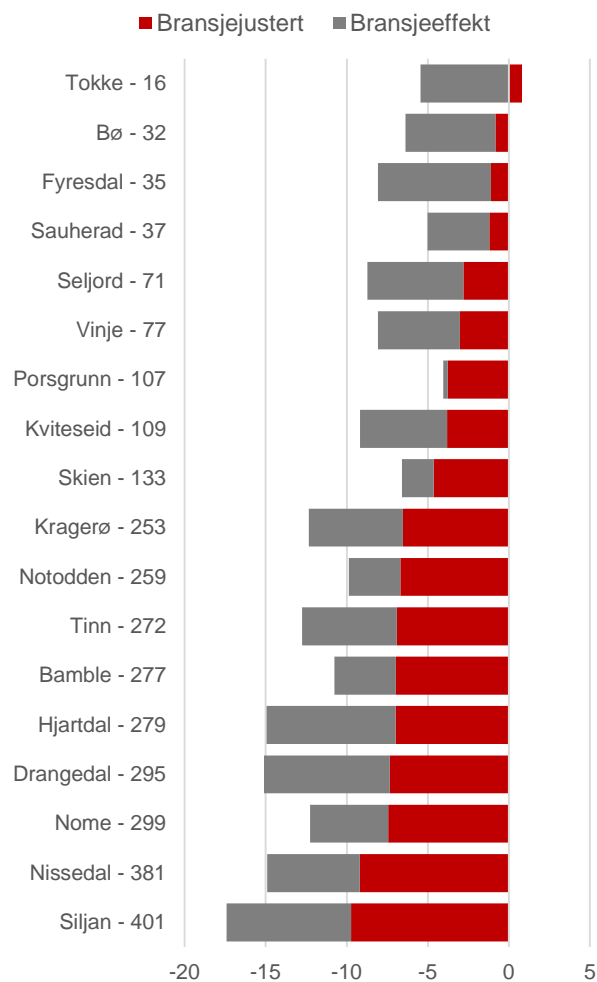
Også Bø, Fyresdal og Sauherad har et høyere bransjejustert utdanningsnivå enn de fleste andre kommuner i Norge.

Siljan er en kommune som skiller seg ut i andre enden av skalaen.

Porsgrunn, som er kommunen med høyest utdanningsnivå i næringslivet, har et negativt, men litt over middels bransjejustert utdanningsnivå.

Det er et annet forhold som kommer fram i disse analysene. Stedene som har en gunstig bransjestruktur for å oppnå høyt utdanningsnivå har også generelt høyt bransjejustert utdanningsnivå. De høyt utdannede har en tendens til å klumpe seg på noen steder, og på slike steder er det forholdvis høyt utdanningsnivå i alle bransjer. Steder med offentlige institusjoner som drar opp utdanningsnivået på stedet, som f.eks. høgskoler, har en tendens til å få høyt utdanningsnivå i alle bransjer i næringslivet.

En skulle tro at det å ha et høyt utdanningsnivå fører til bedre vekst og lønnsomhet i næringslivet, men denne sammenhengen har vi hatt problemer med å påvise.

Figur 83: Avvik mellom kommunenes utdanningsnivå i næringslivet og nivået i Norges næringsliv, dekomponert i bransjeeffekt og bransjejustert andel.

6. Innovasjon

Innovasjon er et sentralt begrep for å forklare global vekst. Nye produkter og forbedrede prosesser skaper økonomisk vekst. Det er derfor interessant å forsøke å måle regionale variasjoner i næringslivets innovasjon. Kan slike forskjeller være med på å forklare hvorfor regionene har ulik næringsutvikling?

Statistisk Sentralbyrå gjennomfører regelmessig en spørreundersøkelse om innovasjon i næringslivet, som vi har fått tilgang til. Siste utgave av denne undersøkelsen ble gjennomført i 2012 og omfattet 6 595 foretak. Mange av disse hadde virksomhet i flere bransjer og kommuner, og hadde til sammen 10 165 bedrifter. Undersøkelsen har en rekke spørsmål om FoU, innovasjon og samarbeid. Vi har konsentrert oss om spørsmål som går direkte på om bedriftene faktisk har gjennomført innovasjoner.

Tabell 8: Spørsmål fra innovasjonsundersøkelsen som er brukt i innovasjonsmålingen.

	Tekst: Verdi lik 1 hvis...	Kort navn	Vekt
Produkt-innovasjon	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer i perioden 2010-2012	Vare	2
	foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede tjenester i perioden 2010-2012	Tjeneste	2
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for markedet i perioden 2010-2012	Nytt for markedet	4
	foretaket hadde produktinnovasjoner nye for verdensmarkedet i perioden 2010-2012	Nytt i verden	4
Prosess-innovasjon	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for produksjon eller fremstilling av varer og tjenester i 2010-2012	Metode	2
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for lagring, levering eller distribusjon av varer og tjenester i 2010-2012	Distribusjon	1
	foretaket har introdusert nye eller vesentlig støttefunksjoner, som systemer for vedlikehold, innkjøp, regnskap eller IT i 2010-2012	Støttefunksjon	1
	noen av prosessinnovasjonene introdusert i perioden 2010-2012 var nye for foretakets marked	Ny metode for markedet	3
Markeds-innovasjon	foretaket i 2010-2012 introduserte markedsinnovasjoner i form av: vesentlige endringer i design (utseende/utforming) av en vare eller tjeneste	Design	2
	foretaket i 2010-2012 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye media eller nye måter for promotering av produktet	Media	1
	foretaket i 2010-2012 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye måter for produkt plassering eller salgskanaler	Markedskanal	0,5
	foretaket i 2010-2012 introduserte markedsinnovasjoner i form av: nye metoder for prising	Prising	0,5

I tabellen over ser vi de spørsmålene som danner grunnlag for indikatorer for innovasjon i regioner og fylker. De er samlet i tre typer av innovasjon: Produktinnovasjon, prosessinnovasjon og markedsinnovasjon. Det er også definert vekt for hvert av spørsmålene, som vi bruker når vi skal lage en samlet indeks for innovasjon. Vektingen er skjønnsmessig, og baserer seg på at noen av spørsmålene intuitivt virker å være viktigere enn andre. Spørsmål om produktinnovasjoner er nye for markedet og om produktinnovasjonene er nye for verdensmarkedet er tillagt størst vekt. Spørsmål om nye måter for produkt plassering eller nye metoder for prising er gitt lavest vekt.

6.1 Innovasjonsfrekvens

Den enkleste og mest direkte metoden å måle regional innovasjon på er å se på andelen, eller frekvensen, av bedrifter som oppgir å ha gjennomført innovasjoner av de 11 ulike typer, basert på de 12 spørsmålene i tabellen på forrige side.

Tabell 9: Prosentvis andel av bedriftene som oppgir ulike typer av innovasjon.

Rang	Fylke	N	Produkt				Prosess				Marked				Innovasjons-grad
			Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støttefunksjon	Ny metode for markedet	Design	Media	Markedskanal	Prising	
1	Sør-Trøndelag	665	15,8	12,2	20,6	7,7	12,8	5,7	10,1	7,2	16,1	16,1	10,6	9,4	290,3
2	Hordaland	958	14,9	12,2	19,6	8,8	10,0	7,0	10,4	6,9	15,6	15,3	9,9	7,4	281,1
3	Sogn og Fjordane	245	14,7	8,2	18,0	6,5	17,1	5,3	10,2	11,8	14,3	12,7	10,8	10,0	280,8
4	Oslo	1475	15,3	14,2	20,5	7,1	8,0	5,8	9,6	5,6	17,2	15,4	10,9	10,0	278,2
5	Akershus	878	16,9	10,7	20,4	7,5	11,4	5,5	9,3	6,6	13,7	14,5	10,1	7,9	275,1
6	Telemark	320	17,8	12,5	18,4	6,6	12,5	7,2	9,4	5,6	12,1	14,6	5,6	9,6	265,3
7	Møre og Romsdal	672	15,5	9,1	19,0	8,0	12,4	4,3	8,5	5,2	13,2	16,2	8,6	5,7	260,3
8	Vestfold	449	17,8	8,5	19,2	5,6	7,3	4,9	9,1	6,0	14,5	14,0	10,1	8,3	250,4
9	Rogaland	1092	15,3	9,4	17,5	8,9	8,9	3,8	8,9	6,3	11,3	12,7	9,0	7,3	247,9
10	Buskerud	474	15,4	7,4	17,5	7,2	10,1	2,3	7,0	5,3	11,0	14,1	8,5	7,9	234,0
11	Østfold	468	14,7	7,3	16,9	4,3	10,3	4,5	8,1	5,6	14,9	15,5	9,1	8,9	232,7
12	Troms	311	10,3	10,9	15,1	4,2	10,9	7,4	9,6	7,4	12,7	12,0	9,8	7,0	226,4
13	Oppland	325	13,8	8,0	17,5	4,3	10,5	2,5	7,7	5,2	11,9	14,3	7,9	6,4	223,1
14	Nord-Trøndelag	244	14,3	6,6	15,6	1,6	15,6	6,1	8,2	6,1	14,0	10,4	9,2	5,2	220,2
15	Aust-Agder	213	15,0	4,2	14,1	5,6	8,9	3,8	5,2	5,2	12,1	17,7	7,0	11,2	210,6
16	Nordland	492	10,2	8,1	13,6	3,7	10,8	5,3	7,7	8,1	11,6	10,1	8,7	6,7	205,6
17	Hedmark	342	11,1	6,4	13,2	0,3	9,4	7,0	8,2	9,1	14,7	12,7	12,1	7,8	202,2
18	Vest-Agder	359	12,8	7,0	14,8	4,7	8,4	3,3	8,1	3,9	10,7	14,3	9,1	8,8	202,1
19	Finnmark	142	4,9	9,2	7,0	0,7	8,5	4,9	4,2	4,9	8,3	4,9	7,6	2,1	126,4
	Norge	10165	14,8	10,1	18,0	6,5	10,3	5,2	8,9	6,4	13,8	14,2	9,5	8,0	252,2

I tabellen over ser vi hvordan andelen av innovative bedrifter varierer mellom fylker, for de 11 ulike innovasjonstypene. Vi ser også resultatet av en samlet indeks for innovasjon til slutt, der vi har brukt vektene fra tabellen på forrige side.

Målt på denne måten er det Sør-Trøndelag som har høyest andel innovative foretak, fulgt av Hordaland, Sogn og Fjordane og Oslo. Finnmark, Vest-Agder og Hedmark og har lavest andel innovative bedrifter.

Telemark er rangert som nummer seks, dvs. over middels. Telemark gjør det bedre enn gjennomsnittet innen produktinnovasjon. Sammen med Vestfold toppe Telemark andelen bedrifter som har introdusert produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer.

Telemark gjør det under middels innen design, produkt plassering og salgskanaler, men overordnet sett er næringslivet i Telemark mer innovativt enn landsgjennomsnittet.

6.1.1 Innovasjonsfrekvens – enbedriftsforetak og flerbedriftsforetak

Et kompliserende forhold er at vi har en del foretak som har bedrifter i flere kommuner. Store industriforetak som f.eks. Hydro, Orkla og Statoil har virksomhet i en rekke kommuner. I tallene på forrige side har vi regnet hver enkelt bedrift i slike flerbedriftsforetak som innovative dersom foretaket har oppgitt å ha innovasjon. Spørsmålet er om ikke statistikken over innovasjon i enbedriftsforetakene er et bedre mål på regional innovasjon, enn statistikk som tar med avdelinger av større foretak. Hvis vi tar ut en tabell som på forrige side, men bare med enbedriftsforetak får vi følgende tall:

Tabell 10: Andel av enbedriftsforetakene som oppgir ulike typer av innovasjon.

Rang	Fylke	N	Produkt				Prosess				Marked				Innovasjons-grad
			Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støttefunksjon	Ny metode for markedet	Design	Media	Markedskanal	Prising	
1	Sør-Trøndelag	307	15,0	9,8	16,3	8,8	10,7	3,9	7,5	7,5	11,7	12,7	8,8	9,8	250,9
2	Akershus	505	16,8	8,9	16,4	7,7	9,7	4,0	6,9	5,5	13,7	12,5	8,3	6,5	242,1
3	Sogn og Fjordane	107	15,9	4,7	14,4	5,6	12,1	2,8	8,4	5,6	15,9	15,0	15,9	11,2	233,8
4	Oslo	963	13,0	12,7	15,6	5,9	5,7	4,9	7,0	4,8	16,4	14,4	10,5	9,3	232,1
5	Møre og Romsdal	319	17,6	5,3	14,5	8,5	11,0	2,8	5,3	4,7	14,7	11,3	9,1	5,6	229,9
6	Vestfold	251	18,7	8,0	15,2	6,0	6,4	2,8	5,6	4,8	15,1	12,0	11,2	8,4	225,6
7	Oppland	164	16,5	6,1	15,5	6,1	11,6	4,3	6,1	5,5	10,4	12,8	6,1	6,7	221,3
8	Hordaland	488	14,1	7,2	13,9	7,0	7,6	2,9	8,0	5,1	13,7	12,9	7,2	7,2	215,2
9	Buskerud	259	15,4	3,1	12,8	8,9	8,1	0,4	3,1	4,6	10,4	10,8	8,1	6,9	196,5
10	Rogaland	556	15,5	5,6	13,4	7,4	7,7	2,0	5,9	5,2	8,6	8,6	6,3	5,8	196,1
11	Vest-Agder	158	17,1	4,4	14,6	5,7	7,6	0,6	5,1	1,3	12,0	11,4	8,2	8,9	192,9
12	Nordland	201	12,9	5,0	11,8	3,5	13,4	2,5	4,5	6,0	10,9	12,9	9,0	7,0	191,6
13	Nord-Trøndelag	124	15,3	3,2	11,4	0,8	13,7	5,6	4,8	4,8	14,5	9,7	7,3	4,8	183,2
14	Telemark	151	14,6	4,0	10,7	6,0	8,6	2,0	4,0	3,3	10,6	9,9	6,6	8,6	175,4
15	Aust-Agder	127	15,7	2,4	9,9	4,7	6,3	4,7	5,5	3,1	11,0	13,4	7,9	10,2	171,6
16	Østfold	242	13,2	3,3	12,0	4,1	6,6	1,7	3,7	2,5	11,6	14,0	7,9	6,6	168,0
17	Hedmark	139	9,4	5,0	9,2	0,7	8,6	1,4	5,0	2,9	12,2	10,1	5,8	6,5	141,3
18	Troms	147	8,2	6,1	7,5	2,0	11,6	4,8	4,8	2,7	5,4	11,6	6,1	4,8	135,6
19	Finnmark	66	4,5	7,6	5,7	0,0	7,6	3,0	0,0	0,0	7,6	4,5	7,6	3,0	90,3
	Norge	5287	14,6	7,2	13,9	6,1	8,5	3,2	5,9	4,7	12,7	12,1	8,4	7,5	209,4

Når vi bare måler innovasjonsgraden i foretak som bare har virksomhet på ett sted, får vi en litt annen rangering, enn vi fikk da vi tok med flerbedriftsforetakene.

Telemark faller nå fra en 6. til en 14. plass. Telemarks enbedriftsforetak er like innovative som landet som helhet når det gjelder produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer, men under snittet innen de andre produktinnovasjonstypene.

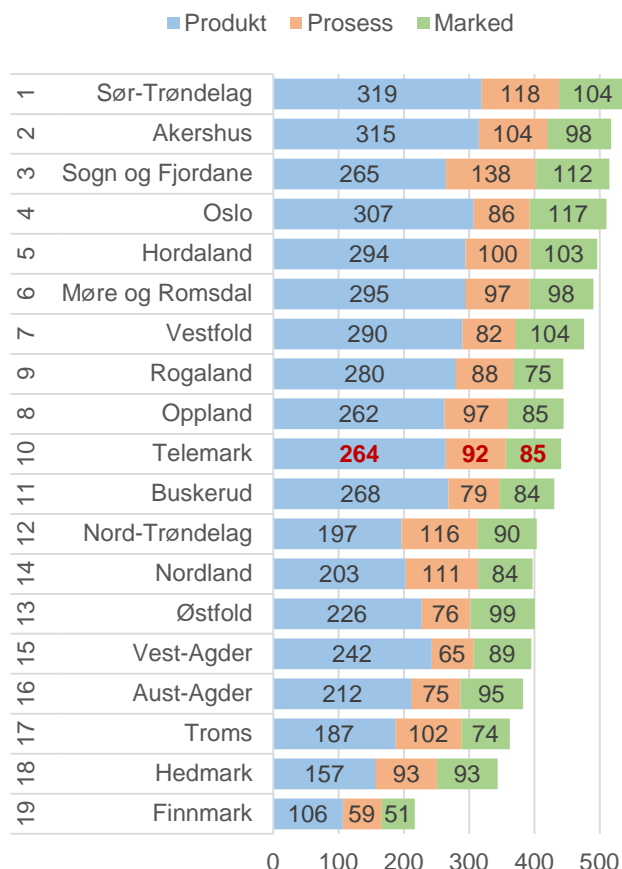
Med unntak av prising, er heller ikke Telemarks enbedriftsforetak særlig innovative innen marked.

6.1.2 Innovasjonsgrad fylker

Hvis vi skal foreta en rangering av fylkene når det gjelder andeler innovative foretak, kan vi kombinere resultatene fra de to tabellene vi har vist på de foregående sidene. Vi får da en rangering som vist i figuren til høyre. Sør-Trøndelag har den høyeste innovasjonsgraden, fulgt av Akershus, Sogn og Fjordane og Oslo. Da vi lager tilsvarende rangering for innovasjonsundersøkelsen i 2010 var det Møre og Romsdal som kom på topp.

Figuren illustrerer også at det er liten forskjell mellom fylkene, bortsett fra Finnmark og Hedmark som har en del lavere frekvens av innovative foretak. Når det er lite som skiller fylkene, vil rangeringen bli ganske sterkt påvirket av valg av indikatorer.

Telemark får en middels rangering på den samlede innovasjonsmålestokken. Da vi så på alle bedriftene under ett, kom Telemark godt ut. Da vi så på bare enbedriftsforetakene, kom Telemark dårlig ut. Sett under ett er derfor Telemark rangert som middels innovativt. Innovasjonsgraden er ganske lik som i Oppland og Buskerud.

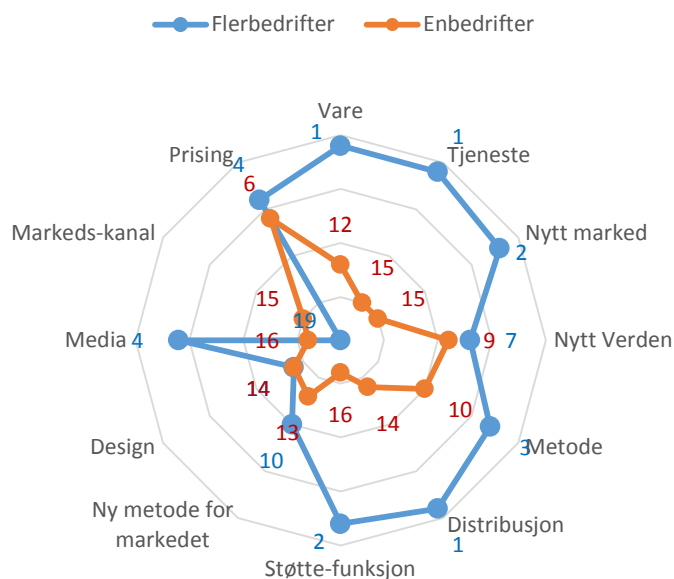

Figur 84: Innovasjonsgrad i fylkene

6.1.3 Rang for en- og flerbedriftsforetakene

Figuren til høyre viser hvordan Telemark skårer på de 12 innovasjonstypene, for henholdsvis de lokale enbedriftsforetakene, og for sine avdelinger av større foretak med virksomhet flere steder.

Telemarks flerbedriftsforetak er mest innovative eller blant de mest innovative innen prising, varer, tjenester, marked, metode, distribusjon, støttefunksjon og media. Totalt sett rangeres Telemarks flerbedriftsforetak som de tredje mest innovative i Norge, forbi passert av næringslivet i Oslo og Hordaland.

Figur 85: Rangering for Telemark for de ulike innovasjonstypene.

6.1.4 Innovasjonsgrad i regionene

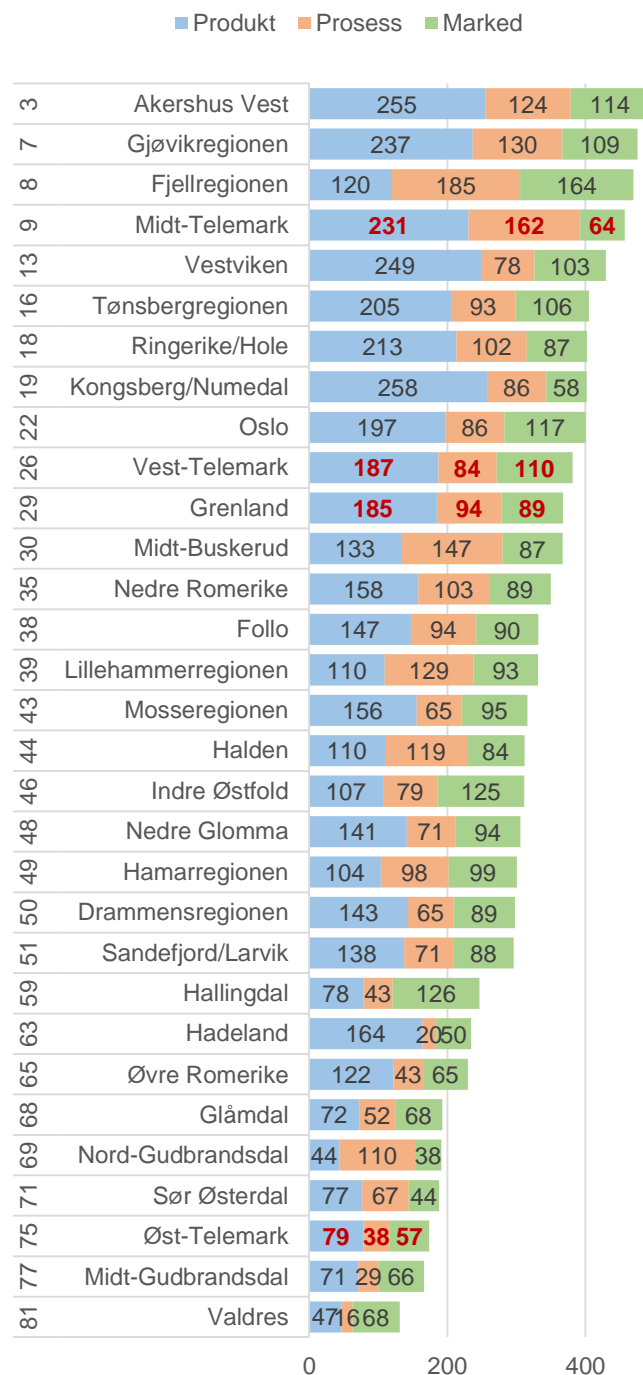
Andelen innovative bedrifter varierer ikke så mye mellom fylker, men variasjonene er sterkere mellom regioner. To regioner er slått sammen på grunn av lavt antall bedrifter som er med i undersøkelsen, slik at det er 83 regioner som er rangert.

Midt-Telemark har det mest innovative næringslivet blant regionene i Telemark. Midt-Telemark rangerer også høyt i nasjonal sammenheng.

Både Vest-Telemark og Grenland har også en over middels høy plassering når det gjelder innovasjonsgrad.

Øst-Telemark har et særdeles lite innovativt næringsliv. Det er spesielt lavt innen produktinnovasjon; noe bedre innen prosessinnovasjon.

Vi minner om at innovasjonsgraden måles gjennom selvrapporing. Dermed kan det være både strukturelle, men også kulturelle, forhold som spiller inn når bedriftene selv skal oppgi hvor innovative de har vært. Dessuten er begreper som «innovasjon» og «innovativt» noe vage og tvetydige, så hvordan man svarer på undersøkelsen kan også gjenspeile hva man tolker i ordene. Vi skal derfor være litt forsiktige med å konkludere med at noen regioner er innovative og andre ikke. På den annen side er dette det beste materialet vi har til å kunne si noe fornuftig om innovasjonsgraden i næringslivet.

Figur 86: Innovasjonsgrad i regionene, etter samme metode som for fylker på forrige side

6.2 Innovasjonsklima

Andelen av innovative foretak varierer ganske sterkt mellom ulike bransjer. I en bransje som produksjon av datamaskiner og elektroniske produkter oppgir over 65 prosent av foretakene at de har introdusert nye produkter på markedet, mens i andre bransjer er andelen null. Samtidig øker sannsynligheten for at bedriften er innovativ med størrelsen til bedriften. Dermed vil en region som har mange bedrifter i bransjer med høy innovasjonsgrad naturlig få en høyere andel innovative bedrifter, mens regioner med mange bedrifter i bransjer med lav andel innovative bedrifter vil sannsynligvis få lave andeler med innovative bedrifter. Vi kan måle andelen innovative bedrifter i regionene, der vi samtidig korrigerer for ulikheter i bransjestruktur og fordeling mellom små og store bedrifter. Da får vi et uttrykk for om regionen har høy eller lav andel innovative foretak gitt sin bransje- og størrelsesstruktur. Vi kaller dette for *innovasjonsklima*^{vi}. Vi konsentrerer oss om enbedriftsforetakene i denne analysen. Resultatene av denne analysen er gitt i tabellen under.

Tabell 11: Innovasjonsklima, målt som over eller underhyppighet i et område for at en bedrift er innovativ gitt bransje og størrelse. Verdiene er gjort om til rangering, der 1=beste fylke og 19=dårligste.

Rang	Fylke	Produkt				Prosess			Marked			
		Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Design	Media	Markeds-kanal	Pricing
1	Oppland	1	2	1	5	3	3	3	11	4	17	8
2	Sogn og Fjordane	5	12	4	10	4	9	1	1	1	1	1
3	Akershus	2	9	2	4	6	7	8	7	10	11	18
4	Møre og Romsdal	4	10	8	3	7	10	7	3	12	5	16
5	Sør-Trøndelag	14	5	3	2	8	8	5	15	9	7	5
6	Hordaland	10	8	6	6	13	11	2	5	5	13	10
7	Vestfold	3	4	9	12	19	13	14	4	13	2	7
8	Oslo	12	6	5	9	17	6	16	6	7	3	13
9	Nordland	15	7	10	13	2	12	11	9	3	4	6
10	Buskerud	13	16	12	1	12	18	18	13	11	6	9
11	Nord-Trøndelag	11	11	13	18	1	1	6	2	16	12	15
12	Vest-Agder	7	15	7	11	15	19	13	10	14	9	3
13	Rogaland	6	14	11	8	14	15	4	18	18	15	14
14	Telemark	8	17	14	7	9	14	15	12	15	16	4
15	Østfold	16	18	15	15	16	17	17	14	2	14	12
16	Aust-Agder	9	19	18	14	18	4	12	16	6	10	2
17	Troms	18	3	19	16	5	2	10	19	8	18	17
18	Finnmark	19	1	16	17	11	5	19	17	19	8	19
19	Hedmark	17	13	17	19	10	16	9	8	17	19	11

Oppland er rangert på topp av fylkene, mens Hedmark er rangert sist. Det er litt overraskende, ettersom disse to fylkene har mange likhetstrekk ellers.

Den lave innovasjonsgraden i Telemarks enbedriftsforetak ser ikke ut til å være begrunnet i bransjestrukturen. Telemark beholder sin fjortende plass også etter at vi har justert for bransjestruktur og størrelse.

På noen områder er likevel Telemarks enbedriftsforetak over middels, og det gjelder spesielt innen pricing.

6.2.1 Innovasjonsklima i regionene

Vi kan bruke samme metode for å beregne innovasjonsklima i regionene. Vi tar da utgangspunkt i rangeringer for hver enkelt innovasjonstype. Resultatene for regionene på Østlandet er vist i tabellen under.

Tabell 12: Innovasjonsklima, målt som sannsynlighet for at en bedrift er innovativ gitt bransje og størrelse. Tallene i tabellen viser rangering for hver av indikatorene fra 1=beste region til 83=dårligste region.

Rang	Region	Produkt				Prosess			Marked						
		Vare	Tjeneste	Nytt marked	Nytt Verden	Metode	Distribusjon	Støtte-funksjon	Design	Media	Markeds-kanal	Prising	Produkt	Prosess	Marked
3	Gjøvikregionen	2	21	1	5	11	17	20	24	9	25	17	1	11	18
5	Vest-Telemark	7	24	12	1	77	10	6	3	67	15	9	5	42	6
6	Fjellregionen	10	7	7	66	4	16	1	5	40	55	2	14	2	9
11	Vestviken	9	14	11	2	50	75	46	33	25	17	21	4	57	23
18	Akershus Vest	24	42	26	15	26	45	44	29	48	38	66	21	29	35
23	Øvre Romerike	17	18	14	22	78	53	38	41	45	71	23	12	73	48
24	Lillehammerregionen	68	6	43	31	21	2	7	14	43	66	39	40	9	25
25	Follo	35	19	23	27	34	15	36	26	53	70	59	25	27	44
27	Nedre Romerike	21	44	22	34	29	23	26	50	28	21	57	28	24	42
28	Midt-Buskerud	40	78	41	13	3	74	81	47	55	62	58	35	8	53
29	Hallingdal	47	28	21	49	71	62	78	21	2	5	8	38	77	4
30	Oslo	37	27	33	28	56	35	50	27	39	34	48	31	54	27
33	Kongsberg/Numedal	15	81	45	3	39	76	83	52	70	50	67	22	59	63
36	Tønsbergregionen	32	46	49	21	46	31	54	30	50	20	35	36	48	28
37	Midt-Telemark	6	71	31	23	12	54	67	56	83	77	77	23	25	80
38	Sandefjord/Larvik	31	29	19	51	64	81	17	38	51	23	53	30	61	40
40	Indre Østfold	34	54	38	48	52	42	71	16	13	26	24	42	65	16
43	Mossregionen	49	30	32	25	65	79	45	23	60	59	50	33	70	41
50	Grenland	38	53	58	33	32	44	52	48	27	40	27	47	35	43
51	Midt-Gudbrandsdal	65	2	35	65	38	55	19	53	59	76	38	39	39	66
53	Drammensregionen	42	45	50	35	61	39	57	39	38	37	29	46	62	37
54	Ringerike/Hole	39	39	63	36	45	65	11	11	75	81	32	53	44	38
58	Hamarregionen	61	34	56	74	41	49	39	28	47	49	31	61	45	32
59	Nedre Glomma	48	72	61	38	54	40	48	60	16	41	45	56	53	47
60	Nord-Gudbrandsdal	55	64	44	73	6	64	13	83	37	83	37	59	10	81
69	Valdres	71	66	71	41	75	56	61	25	29	52	71	69	78	33
77	Hadeland	56	70	47	71	79	69	70	82	77	64	80	62	81	83
78	Øst-Telemark	74	80	75	29	80	72	77	72	72	80	16	70	82	77
80	Glåmdal	75	76	80	76	73	66	72	54	57	53	78	79	79	60
81	Halden	83	47	78	83	60	83	37	76	20	75	76	81	67	76
83	Sør Østerdal	72	73	82	81	48	51	63	80	65	78	75	82	64	82

Vest-Telemarks næringsliv framstår som særdeles innovativt når vi justerer for bransjestruktur og størrelse. Vest-Telemark blir da Norges femte mest innovative region. Vest-Telemark har en særdeles høy innovasjonsgrad innen produkt og marked, og en middels innovasjonsgrad innen prosess.

Midt-Telemark har også et næringsliv som er mer innovativt enn de fleste andre regioner. Midt-Telemark er dårlige innen markedsinnovasjon, men gode på produkt- og prosessinnovasjon. Grenland har et litt under middels bransjustert innovasjonsnivå. Grenland er forholdsvis innovativt innen prosess, men under middels innen produkt. Øst-Telemark forblir lite innovativt også når bransje og størrelse er korrigert for.

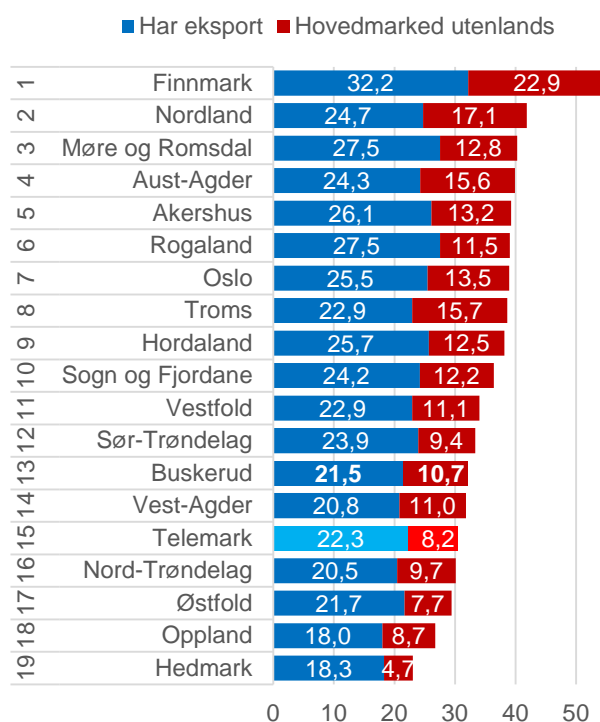
6.3 Internasjonalisering

Hvilke fylker har det mest internasjonale næringslivet? Innovasjonsundersøkelsen har også data på hvorvidt bedriftene selger varer og tjenester til utlandet, og om de har sitt hovedmarked utenlands. Det kan vi bruke for å se hvordan tilbøyeligheten til å selge varer og tjenester utenlands varierer mellom fylkene.

I figuren til høyre ser vi hvordan andelen som har eksport og som har sitt hovedmarked utenlands varierer mellom fylkene.

Finnmark har den høyeste andelen av eksportbedrifter i utvalget. Finnmark har også den høyeste andelen av bedrifter med hovedmarkedet utenlands.

En forholdsvis lav andel av Telemarks bedrifter selger sine varer eller tjenester til utlandet. Andelen bedrifter som har sitt hovedmarked utenlands er også lav. Samlet sett er Telemarks næringsliv lite internasjonalt, når vi måler det med denne metoden.

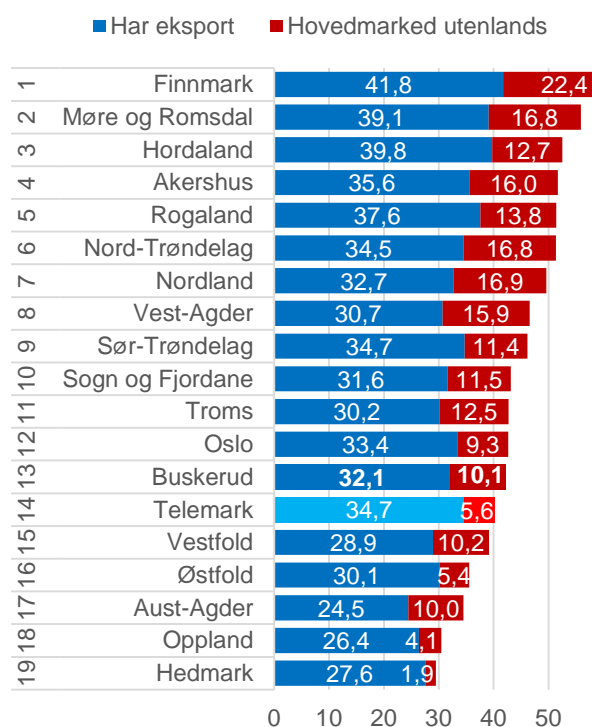
Figur 87: Andel av bedrifter i innovasjonsundersøkelsen som oppgir at de selger til utlandet, og som har sitt hovedmarked utenlands.

6.3.1 Andel ansatte i eksportbedrifter

I figuren over viste vi andelen av bedrifter med eksport. Da vil små og store bedrifter telle like mye. Vi kan også se på andelen av de ansatte som arbeider i eksportbedrifter. Det er vist i den nederste figuren.

Tallene er annerledes. Det er høyere andeler av ansatte i bedrifter med eksport. Det er fordi store bedrifter har sterkere tilbøyelighet til å ha eksport. Rangeringen av fylkene blir noe annerledes.

Over en tredel av de ansatte i bedriftene i Telemark som er med i innovasjonsundersøkelsen jobber i en bedrift som har eksport. Andelen ansatte i eksportbedrifter er derimot lav sammenliknet med de fleste andre fylkene.

Figur 88: Andel av ansatte i innovasjonsundersøkelsen i bedrifter som oppgir at de selger til utlandet, og som har sitt hovedmarked utenlands.

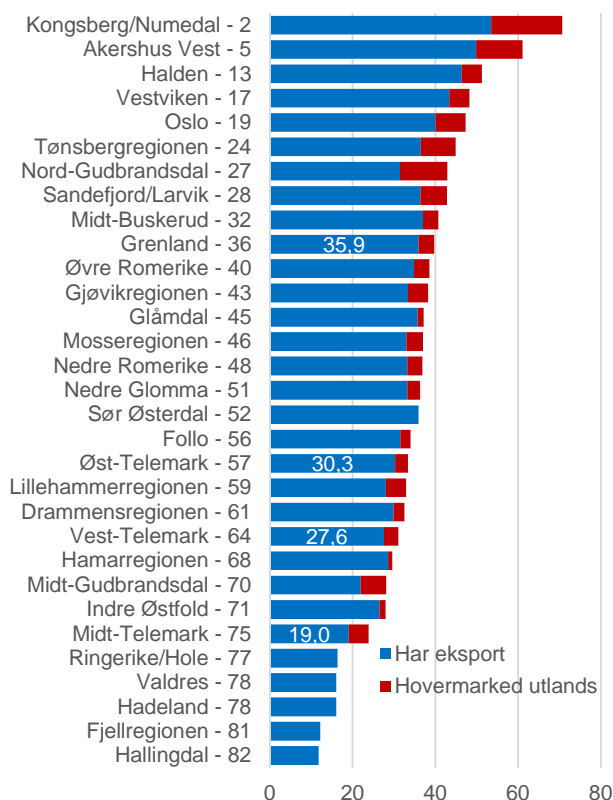
6.3.2 Internasjonalisering regioner

Andelen av bedrifter som har eksport varierer ganske sterkt mellom regionene.

I figur 89 ser vi hvordan andelen eksportbedrifter varierer i regionene på Østlandet. Kongsberg/Numedal har det mest internasjonale næringslivet av regionene på Østlandet, og har den nest høyeste andelen eksportbedrifter av alle regionene i landet. Regioner som Halden, Vestviken og Oslo har også ganske stor andel av eksportbedrifter.

I Telemark har Grenland høyest andel bedrifter som selger sine varer og tjenester utenlands. Grenland har flere eksportbedrifter enn de fleste andre regioner.

Midt-Telemark har det minst internasjonale næringslivet i Telemark. Bare 19 prosent av bedriftene eksporterer sine varer og tjenester utenlands.

Figur 89: Andel av bedriftene i innovasjonsundersøkelsen som har eksport og som har sitt hovedmarked utenlands.

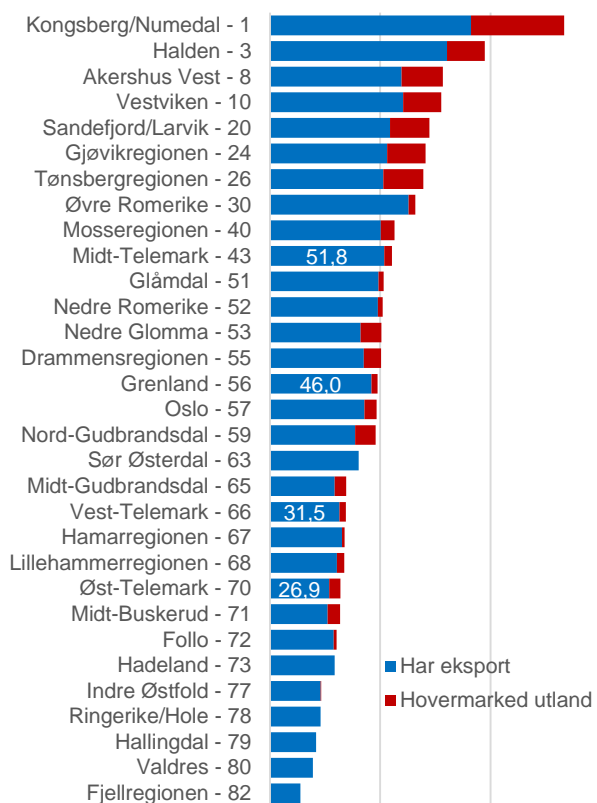
6.3.3 Andel ansatte i eksportbedrifter

Vi kan også se på hvor stor andel av de ansatte som arbeider i eksportbedrifter, som vist i figuren til høyre.

Selv om Midt-Telemark har få eksportbedrifter, jobber over halvparten i næringslivet der i bedrifter som har eksport.

Også i Grenland jobber nesten halvparten av de ansatte i utvalget i en eksportbedrift.

En lav andel av de som jobber i Øst-Telemark jobber i eksportbedrifter.

Figur 90: Andel av ansatte i bedrifter som har eksport og som har sitt hovedmarked utenlands.

7. NæringsNM

NæringsNM er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer i ulike områder i Norge. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse^{vii}.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjejustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> 4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjejustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder. 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> 7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder. 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping 10. Andel foretak med vekst i verdiskaping, justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder.
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> 11. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjejustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren forteller oss om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak, samt innflyttede foretak fratrukket utflyttede.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andelen lønnsomme foretak justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en indikator som justerer for bransjestruktur, omsetning og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak av samtlige regnskapspliktige foretak på stedet, som har vekst i verdiskapingen. Det er også en siste indikator der det er justert for forskjeller i bransjestruktur, omsetning og alder til foretakene.

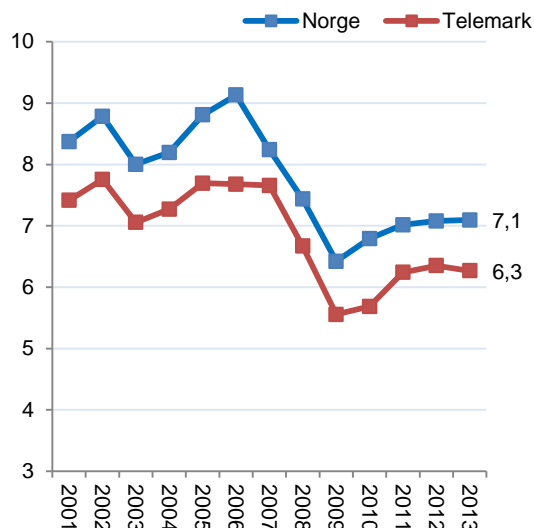
Indikatoren «næringslivets størrelse» er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen på stedet. For hver indikator rangeres både regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe. Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av NæringsNM.

7.1 Nyetableringer

Etableringsfrekvensen er antall nyetablerte foretak som prosent av antall eksisterende foretak i begynnelsen av året.

Etableringsfrekvensen i Norge har vært ganske høy i hele perioden fra 2001 til 2006, før den begynte å synke. I de siste årene har landets etableringsfrekvens ligget rundt sju prosent.

Telemark har hatt en lavere etableringsfrekvens enn landsgjennomsnittet i hele perioden vi har målt for. Etableringsfrekvensen var på 6,3 prosent i 2013.

Figur 91: Etableringsfrekvensen i Norge og Telemark i perioden 2001-2013.

7.1.1 Etableringsfrekvens i fylkene

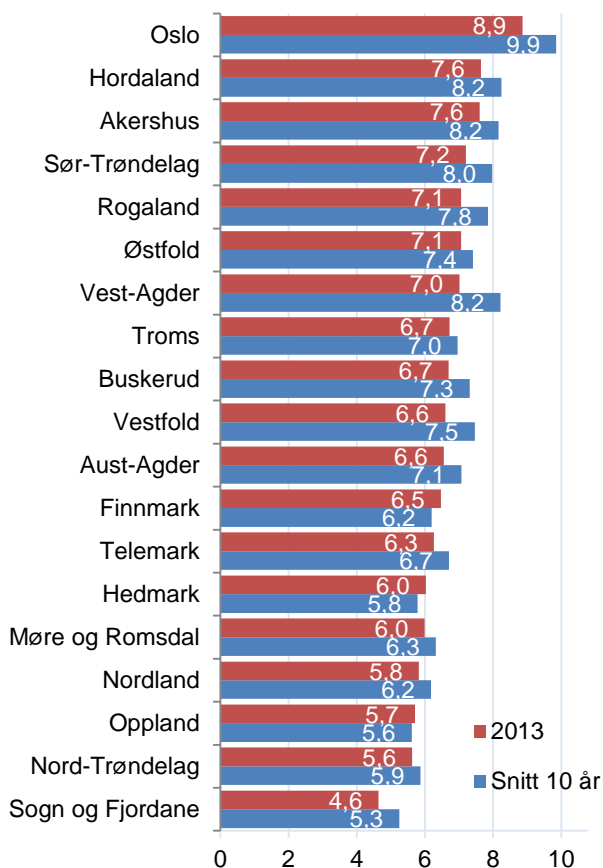
I figuren til høyre ser vi etableringsindeksen i alle fylkene, for 2013, og som gjennomsnitt for de ti siste årene.

Oslo har hatt høyest etableringsfrekvens, mens Sogn og Fjordane har lavest etableringsfrekvens både i 2013 og i snitt siste ti år.

Noe av forskjellen i etableringsfrekvensen mellom fylkene kan forklares av bransjestrukturen. Enkelte fylker har mange foretak i bransjer hvor det er mange nyetableringer, som i tjenesteytende sektor. Andre fylker har en stor andel av bedriftene i bransjer med lite nyetablering, som industri og landbruk. Oslo og Akershus har en fordelaktig næringsstruktur for å få mange nyetableringer.

Det kan se ut til at vekst, og spesielt høy vekst i befolkningen, forårsaker høy etableringsfrekvens. Høy etableringsfrekvens har sannsynlig vis mindre effekt på arbeidsplassvekst og dermed befolkning. Det er fordi nyetableringene stort sett er små, og utgjør en liten andel av samlet antall ansatte.

Telemark har en litt under middels høy etableringsfrekvens.

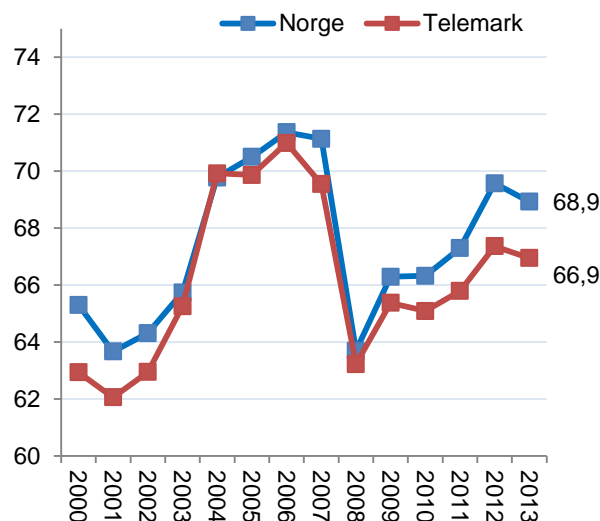
Figur 92: Etableringsfrekvensen i fylkene i 2013, og gjennomsnitt av etableringsfrekvensen for siste ti år.

7.2 Lønnsomhet

Lønnsomheten i næringslivet måles som andel av foretakene med positivt resultat før skatt. Med denne metoden teller små og store foretak likt.

Lønnsomheten i norsk næringsliv var på topp i årene fra 2004 til 2007. I 2008 sank lønnsomheten brått, for deretter å stige de tre neste årene. I 2013 hadde 68,9 prosent av alle regnskapspliktige foretak positivt resultat før skatt, noe som var en liten nedgang fra 2012.

Fra 2003 til 2008 hadde Telemark en like høy andel lønnsomme bedrifter som landet. Etter finanskrisen har det blitt en divergerende tendens, og det ser ut til at Telemark får en stadig lavere andel lønnsomme bedrifter enn landet. I 2013 hadde 66,9 prosent av foretakene positivt resultat før skatt.

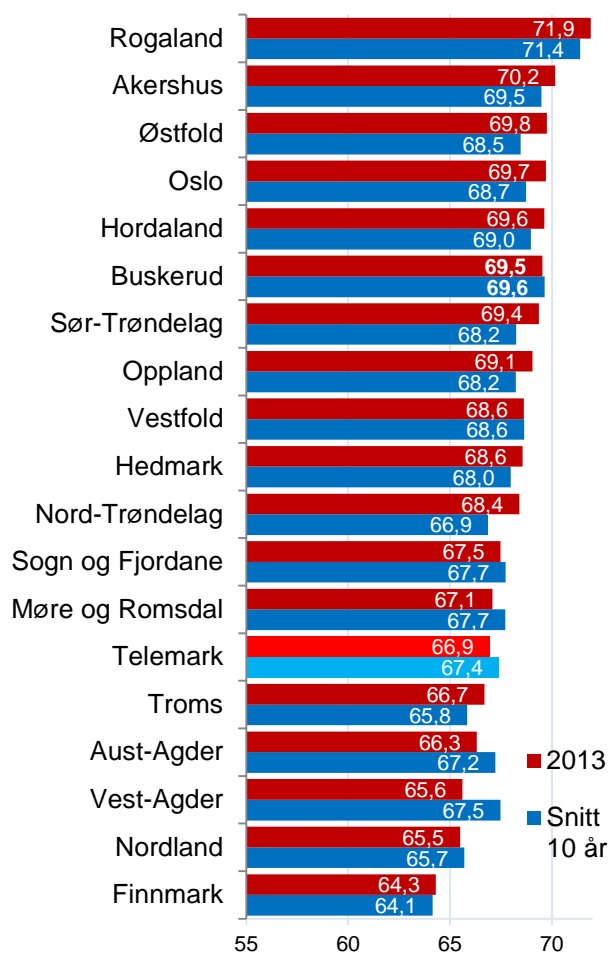
Figur 93: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i Norge og Telemark i perioden 2000-2013.

7.2.1 Andel lønnsomme foretak i fylkene

I figuren ved siden av ser vi hvordan andelen lønnsomme foretak varierer mellom fylkene i Norge.

Over de ti siste årene har næringslivet i Rogaland hatt vesentlig bedre lønnsomhet enn næringslivet i de andre fylkene.

Fem fylker hadde en lavere andel lønnsomme foretak enn Telemark i 2013. Andelen er likevel ikke veldig mye forskjellig fra andelen i fylker som Møre og Romsdal og Troms.

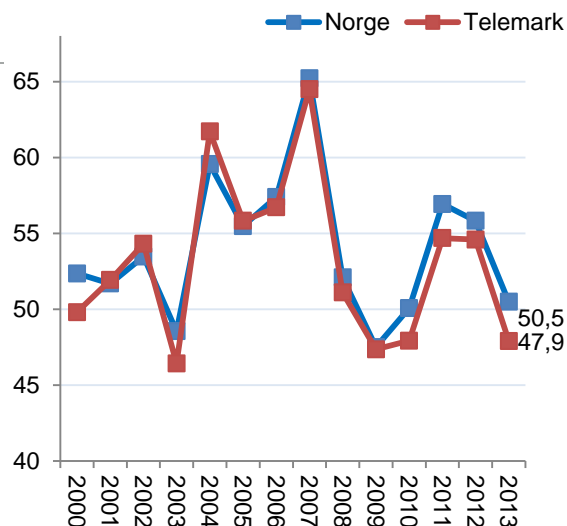

Figur 94: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i fylkene i 2013 og i snitt siste ti år.

7.3 Vekst

Andel vekstforetak i Norge var rekordhøyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andel vekstforetak sank deretter dramatisk de to neste årene, og var på 47,5 prosent i 2009. Etter dette tok andelen vekstforetak seg opp, men falt ganske mye fra 2012 til 2013. I 2013 hadde 50,5 prosent av alle foretakene i Norge omsetningsvekst høyere enn prisstigningen.

Telemark har siden 2001 hatt omtrent like mange vekstforetak som landet som helhet. Andelen har vært noe lavere de siste årene, og i 2013 var andelen 47,9 prosent, altså noe under landsgjennomsnittet.

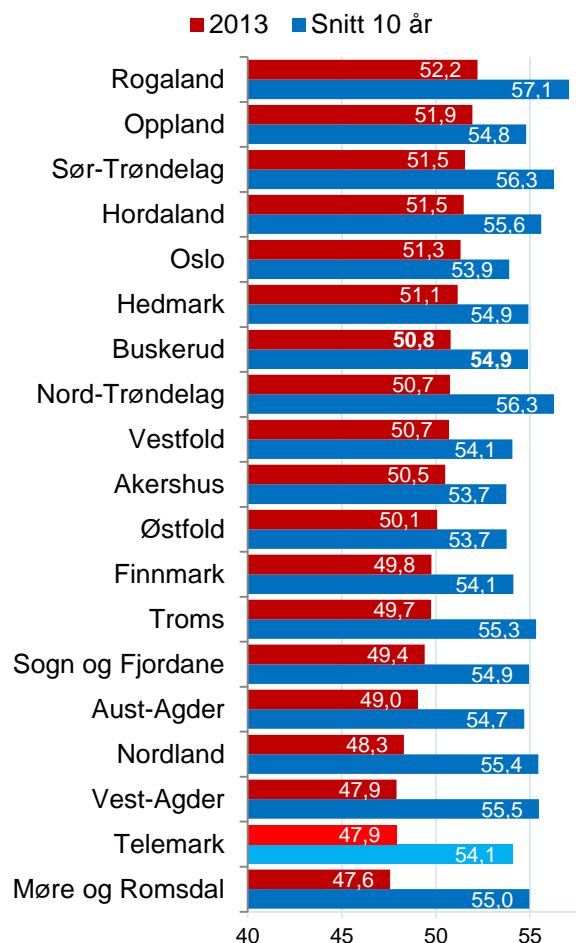
Figur 95: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i Telemark og Norge i perioden 2000-2013.

7.3.1 Andel vekstforetak i fylkene

Rogaland hadde høyest andel vekstforetak i næringslivet av fylkene i 2013. Akershus hadde samme andel vekstforetak som landet, og plasserte seg i midten blant fylkene. Østfold og Akershus har lavest andel vekstforetak av fylkene de ti siste årene.

Denne indikatoren er av og til vanskelig å forstå og tolke bevegelsene til. Den rimer ganske dårlig for Akershus, hvor næringslivet vokser raskt i antall arbeidsplasser. Det er også vanskelig å forstå hvorfor fylker som Hedmark og Nord-Trøndelag kan ha høyere andel vekstforetak enn Akershus.

Selv om andelen vekstforetak i Telemark ikke er veldig mye mindre enn andelen vekstforetak nasjonalt, er den nest lavest i landet. Bare Møre og Romsdal hadde en lavere andel i 2013. Andelen vekstforetak i Telemark er vel og merke omtrent like høy som i Vest-Agder og Møre og Romsdal.

Figur 96: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i fylkene i 2012 og i snitt for siste ti år.

7.4 NæringsNM for fylkene

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på et sett med elleve indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet samlet sett gjør det i en region. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste elleve årene.

Telemark kom på en 17. plass i årets NæringsNM. Telemark har hatt en lav rangering helt siden 2010.

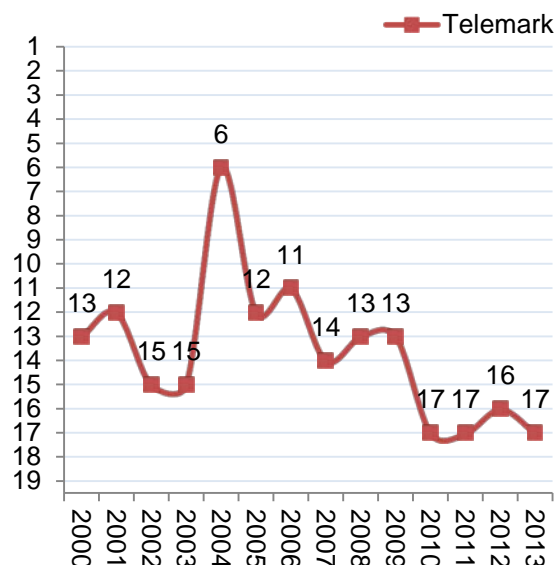
7.4.1 Fylkenes plassering

For å rangere fylkene bruker vi en enklere indeks basert på etableringsfrekvens, andel lønnsomme foretak og andel vekstforetak. Disse indikatorene er transformert til et tall mellom 0 og 10, der 0 er dårligste fylke og 10 er beste fylke.

Rogaland kom best ut av fylkene i 2013, foran Oslo og Hordaland. Sør-Trøndelag ble nummer fire.

Rangeringen for siste ti år er nokså lik; med Rogaland på førsteplass, etterfulgt av Oslo, Hordaland og Sør-Trøndelag.

I snitt i den siste tiårsperioden har Telemark hatt en 16. plass. Det har derfor ikke vært noen forbedring i Telemarks rangering.

Figur 97: Rangeringen til Telemark i NæringsNM i perioden 2000-2013.

		■ Lønnsomhet	■ Vekst	■ Nyetableringer
1	Rogaland (1)	10,0	10,0	5,7
2	Oslo (2)	7,1	8,0	10,0
3	Hordaland (3)	7,0	8,4	7,1
4	Sør-Trøndelag (4)	6,6	8,6	6,1
5	Akershus (6)	7,7	6,3	7,0
6	Buskerud (5)	6,9	6,9	4,9
7	Østfold (9)	7,2	5,4	5,7
8	Oppland (13)	6,2	9,4	2,5
9	Vestfold (8)	5,7	6,7	4,6
10	Hedmark (15)	5,6	7,7	3,3
11	Nord-Trøndelag (12)	5,4	6,8	2,3
12	Troms (14)	3,1	4,7	4,9
13	Aust-Agder (11)	2,6	3,2	4,5
14	Finnmark (19)	0	4,7	4,3
15	Sogn og Fjordane (17)	4,2	4,0	0,0
16	Vest-Agder (7)	1,7	0,7	5,6
17	Telemark (16)	3,5	0,7	3,9
18	Møre og Romsdal (10)	3,7	0,0	3,2
19	Nordland (18)	1,6	1,6	2,8

Figur 98: NæringsNM for fylkene basert på tall fra 2013. Tallene i parentes angir rangering for perioden 2004-2013.

7.4.2 Justert NæringsNM

Skyldes Stavangerregionens og Rogaland sterke posisjon i NæringsNM oljen? I år har vi laget indikatorer for lønnsomhet, vekst og nyetableringer der vi justerer for variasjoner mellom stedene med hensyn til bransjestruktur, bedriftenes størrelse (omsetning) og alder. Vi har da undersøkt om noen steder har bedre lønnsomhet og vekst enn andre, for bedrifter i samme bransje og størrelse, og om det er mange nyetableringer i forhold til stedenes bransjestruktur. Da får vi mål for utviklingen som filtrerer bort strukturelle forskjeller.

Rogaland har de beste resultatene også med denne metoden, selv om forskjellene er noe mindre. Hordaland, Sør-Trøndelag og Oppland kommer på de neste plassene med denne metoden. Fylker som Oppland, Hedmark, Østfold og Nord-Trøndelag kommer bedre ut når vi justerer for bransje- og størrelsesstruktur. Oslo, Vest-Agder og Møre og Romsdal kommer dårligere ut.

Telemark kommer på 16. plass når vi justerer for bransjestruktur, størrelse og alder. Det er en litt bedre plassering enn i et ikke-justert NæringsNM. Telemark gjør det tydelig bedre på vekstindikatoren i det justerte NæringsNM.

		■ Lønnsomhet	■ Vekst	■ Nyetableringer
1	Rogaland	10,0	10,0	6,0
2	Hordaland	6,9	9,3	7,7
3	Sør-Trøndelag	6,2	8,7	6,8
4	Oppland	8,3	9,4	3,7
5	Østfold	8,3	6,1	5,4
6	Nord-Trøndelag	8,3	6,8	4,6
7	Akershus	6,8	6,6	6,3
8	Hedmark	6,0	8,7	5,0
9	Oslo	0	9,6	10,0
10	Buskerud	6,9	7,0	3,8
11	Vestfold	5,3	7,6	2,5
12	Troms	3,4	5,4	4,5
13	Finnmark	2	5,6	5,6
14	Sogn og Fjordane	5,7	4,8	0,0
15	Aust-Agder	3,2	2,7	4,2
16	Telemark	3,2	1,6	3,0
17	Møre og Romsdal	2,1	2,3	2,5
18	Nordland	0	3,1	2,1
19	Vest-Agder	2	0,0	5,1

Figur 99: Bransje- og størrelsesjusterte indikatorer for fylkene.

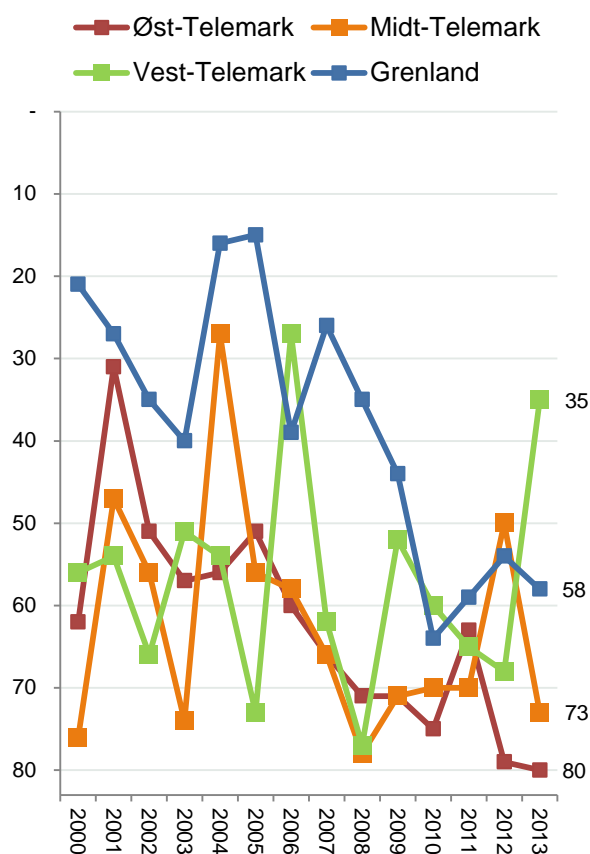
7.5 NæringsNM for regioner

Vest-Telemark er årets vinner av NæringsNM blant regionene i Telemark. Vest-Telemark kom på en 35. plass blant 83 regioner, en sterk forbedring fra året før. Vest-Telemark har stort sett hatt en under middels plassering, men karte i 2013 nesten å komme til samme nivå som i toppåret 2006, da regionen kom på en 27. plass.

Grenland har hatt en dårlig trend i NæringsNM, og kom på en 58. plass i 2013. Fram til 2009 fikk Grenland en over middels plassering. Deretter gikk det brått nedover. Riktig nok kan det se ut som Grenland er på vei bort fra bunnplasseringen i 2010.

Øst-Telemark har med unntak av ett år kommet lavt ut i NæringsNM, og 2013 er intet unntak. Faktisk er 2013 det dårligste året for Øst-Telemark noen sinne. Regionen kom på 80. plass, dvs. nesten helt nederst.

Midt-Telemark har også stort sett hatt en under middels plassering. I 2013 falt regionen fra en 50. til en 73. plass.

Figur 100: Rangeringen til regionene i Telemark i NæringsNM i perioden 2000-2013. Rangering blant 83 regioner.

7.5.1 Regionene på Østlandet

Regionenes plassering i NæringsNM er basert på et sett med 11 indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse.

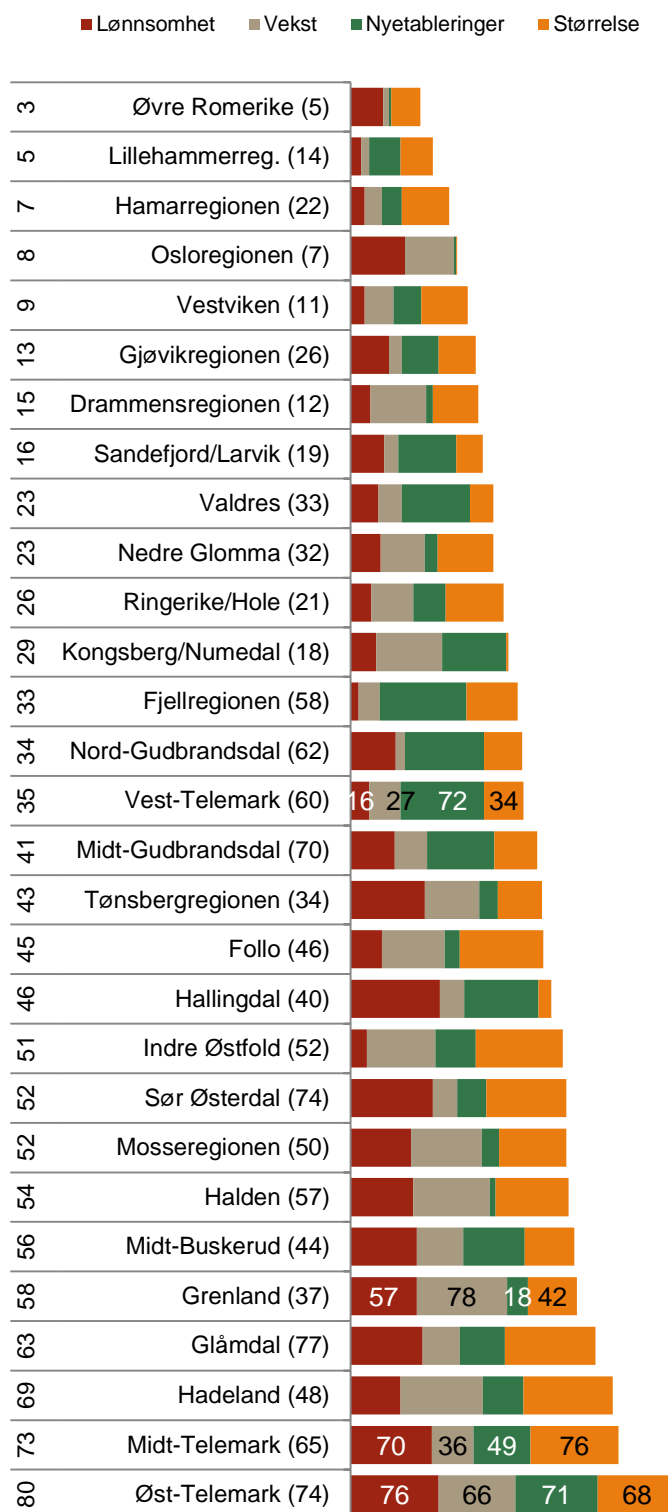
Det er regionene på Vestlandet som har gjort det sterkest i NæringsNM, og Stavangerregionen er på topp for både 2013 og siste ti år. Regionene på Østlandet gjør det imidlertid relativt sett bedre i 2013 enn de forrige årene.

Øst-Telemark gjorde det under middels på samtlige indikatorer i årets NæringsNM, og har den laveste plassen blant regionene på Østlandet.

Midt-Telemark kom nest nederst blant regionene på Østlandet. Midt-Telemark har imidlertid en over middels rangering på indikatoren for vekst. Det betyr at andelen vekstforetak er forholdsvis høy.

Grenland, som samlet sett har fått en lav rangering i årets NæringsNM, har en høy grad av nyetableringer. Det som trekker den samlede rangeringen ned er den lave andelen vekstforetak.

Vest-Telemark, som har gjort et stort sprang i år, har en høy andel lønnsomme foretak, og også en forholdsvis høy andel vekstforetak. Det som trekker Vest-Telemarks samlede rangering ned er den lave andelen nyetableringer.

Figur 101: NæringsNM for regionene på Østlandet. Rangering blant landets 83 regioner i 2013 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises i figuren.

7.6 NæringsNM for kommuner

Seljord og Nissedal er vinnerne blant kommunene i Telemark, og de kom på hhv. 91. og 95. plass.

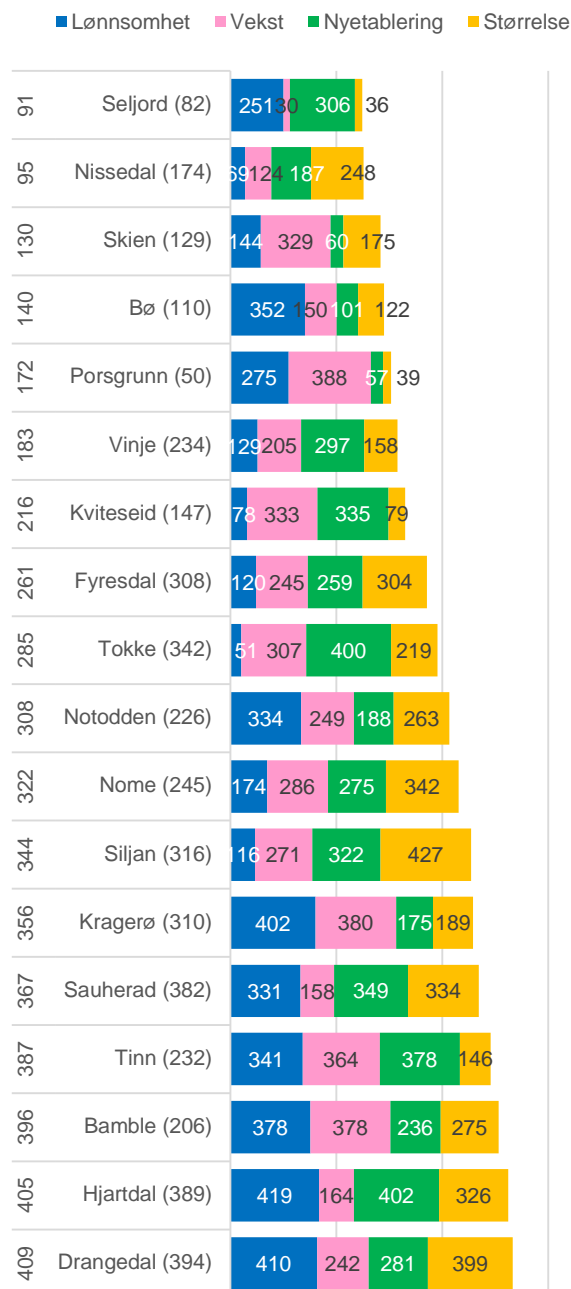
Deretter kommer store kommuner som Skien, Bø og Porsgrunn.

I Porsgrunn og Skien er andelen nyetableringer forholdsvis høy.

Seljord gjør det meget godt på indikatoren for vekst og størrelse, men dårlig på indikatoren for lønnsomhet og nyetableringer.

Tokke, som på mange måter gjorde det dårlig i årets NæringsNM, har en høy andel lønnsomme bedrifter.

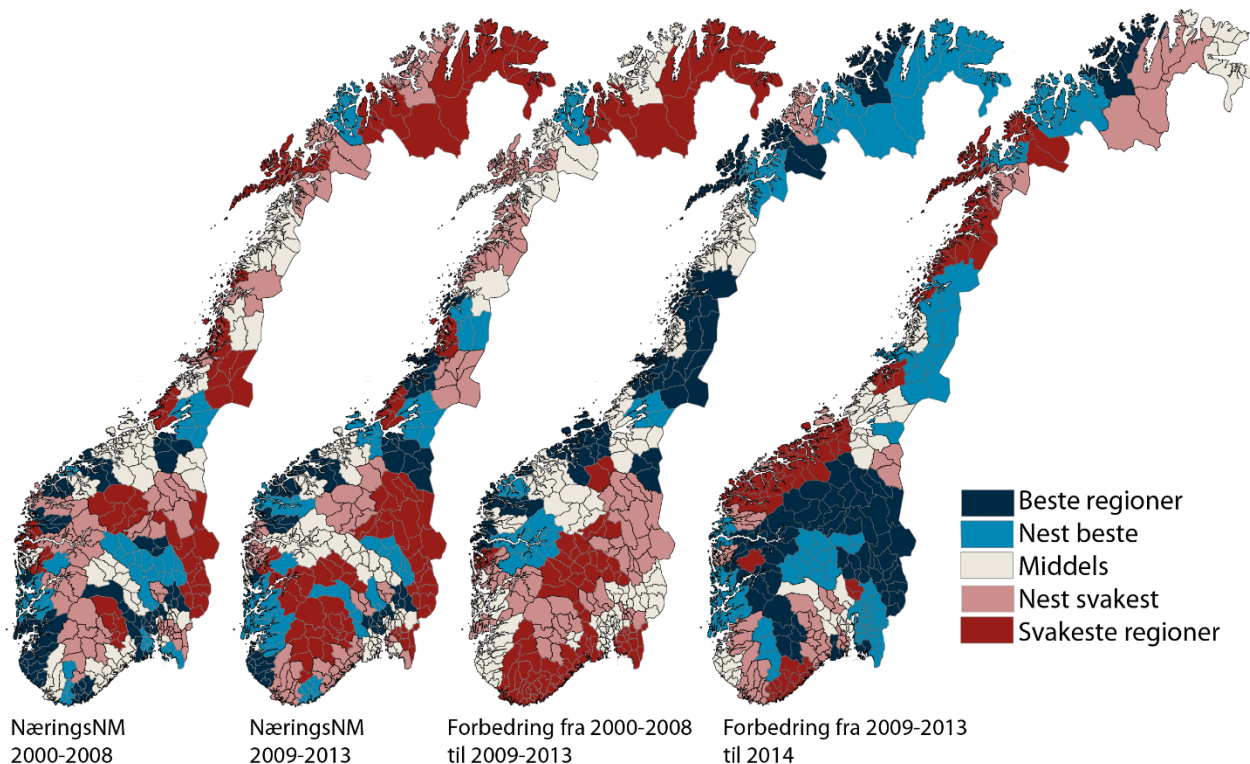
Hjartdal og Drangedal gjorde det dårligst i årets NæringsNM. Den lave andelen lønnsomme bedrifter har hatt en del å si for den lave plasseringen.

Figur 102: Kommunene i Telemark sine resultat i NæringsNM. Alle tall er rangeringer blant landets 428 kommuner, til venstre rangering for NæringsNM siste år, i parentes siste ti år. I figuren vises rangeringer for hver av de fire indeksene.

7.7 Utviklingstrekk i NæringsNM

Finanskrisen som startet i 2008, representerte et veiskille i den regionale utviklingen i Norge, og påvirket næringsutviklingen ulikt i de forskjellige regionene. NæringsNM for 2014 viser at mange av regionene på Østlandet har forbedret næringsutviklingen igjen.

Figur 103: Kart som viser regionenes sammenlagte resultat i NæringsNM i perioden 2000-2008 til venstre, sammenlagte resultater fra perioden 2009-2012 i midten, og regionenes forbedring i siste periode. I det siste kartet ser vi forbedringene i NæringsNM 2014 i forhold til perioden 2009-2013 (kart nr. to fra venstre).

Hvordan regionene gjorde det i NæringsNM i perioden 2000 til 2008 er vist i kartet til venstre. I midten ser vi hvordan regionene presterte i NæringsNM i perioden 2009-2012, det vil si etter finanskrisen. I kartet lengst til høyre ser vi endringene fra siste års NæringsNM i forhold til perioden 2009-2013.

I fjorårets NæringsNM viste vi de tre kartene til venstre, og vi gjorde et poeng ut av mange av regionene på Østlandet gjorde det svakere i årene etter finanskrisen enn årene før.

Denne tendensen ser ut til å ha reversert i løpet av 2013. I NæringsNM for 2014 har mange av

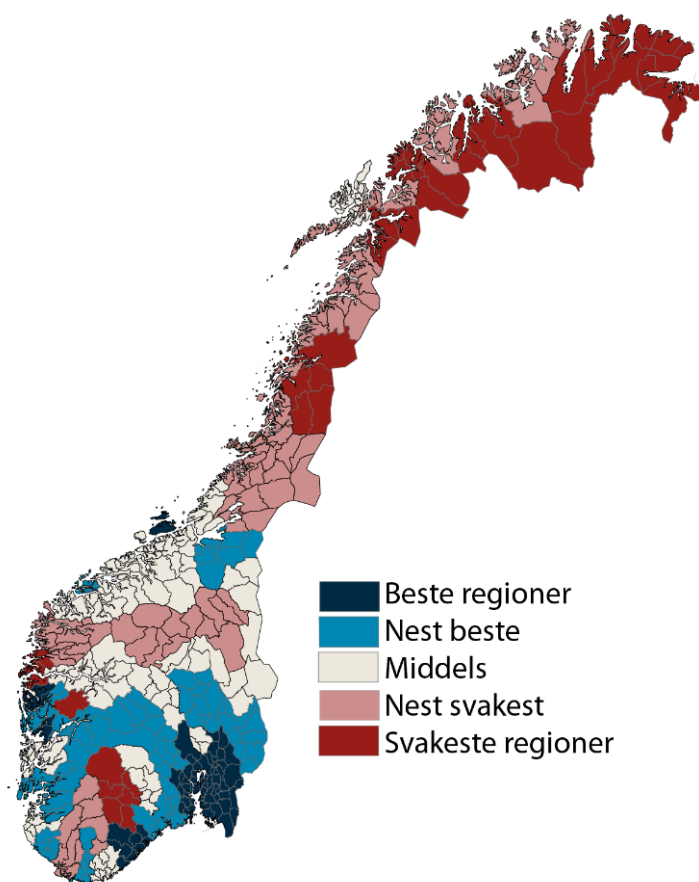
regionene på Østlandet forbedret seg i forhold til resultatene fra årene før.

Det gjelder blant annet hele området Oslo, Akershus, Østfold og Hedmark. Med de utsiktene om er nå, med lav oljepris og forventet lavere aktivitet i olje- og gassrelatert næringsliv, kan dette kanskje være starten på en ny utvikling der næringslivet på Østlandet vil styrke seg relativt til næringslivet på Vestlandet.

Store deler av Telemark ser imidlertid ikke ut til å ha fått styrket sin posisjon i NæringsNM slik mange andre steder på Østlandet har.

7.8 Næringsdrevet eller befolkningsdrevet vekst?

Hva kommer først, arbeidsplasser eller folk? Svaret varierer mellom forskjellige steder. På noen steder er befolkningsveksten drivkraften. Noen steder er attraktive å flytte til og bo i, og trekker til seg innflyttere selv om arbeidsplassveksten ikke er sterk. På slike steder øker også arbeidsplassene på grunn av økende etterspørsel og god tilgang på arbeidskraft. Andre steder er det arbeidsplassveksten som er drivkraften. Hvis næringslivet vokser, øker etterspørselen etter arbeidskraft og det fører til at det også flytter folk til stedet.

Figur 104: Regionene i Norge, fordelt etter om de har over eller under forventet nettoflytting ut fra arbeidsplassveksten i årene 2008-2013.

I kartet over har vi sett på regionenes nettoflytting i forhold til arbeidsplassveksten i regionene. Kartet sier ikke noe om hvilke regioner som har hatt arbeidsplassvekst, men om hvordan nettoflyttingen står i forhold til arbeidsplassveksten.

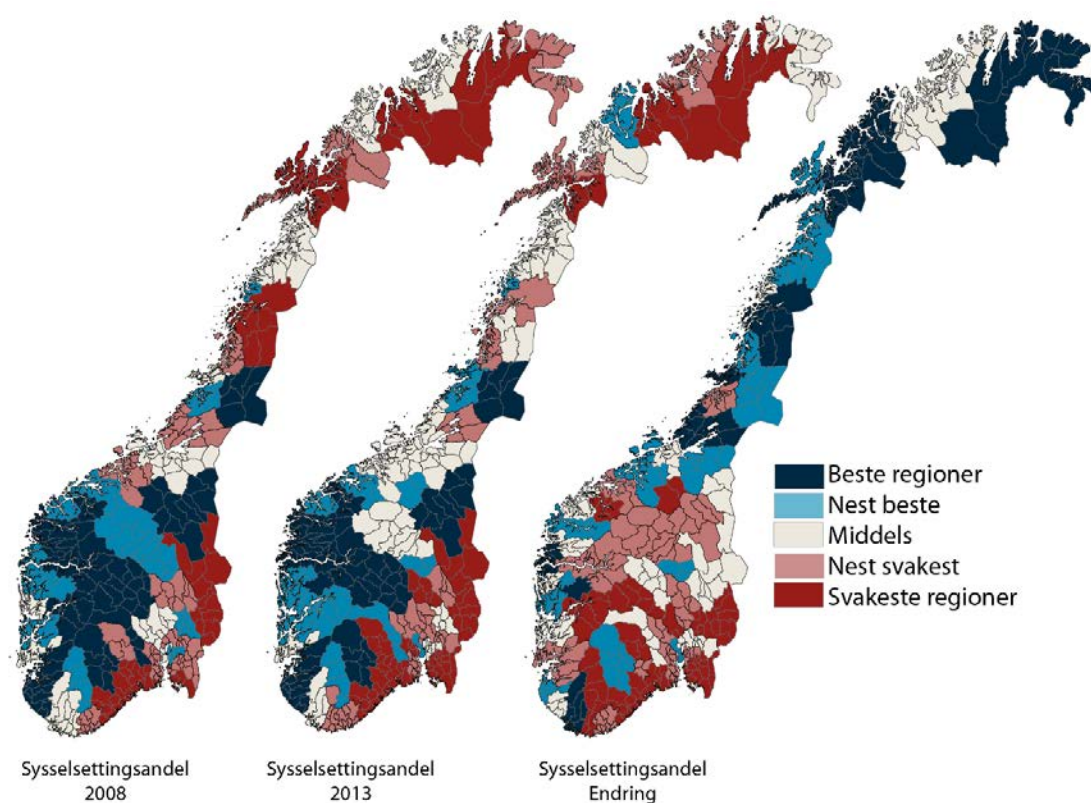
Noen regioner, særlig de som er lokalisert rundt Oslofjorden, har hatt høyere netto innflytting enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. Det er det vi har kalt brutto bostedsattraktivitet. Tiltrekningskraften skyldes for den stor del de strukturelle

flyttefaktorene vi gjorde rede for i kapitlet om bostedsattraktivitet. Dette er regioner som har hatt en befolkningsdrevet vekst. De røde regionene er regioner som har hatt større netto utflytting enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. I disse regionene har veksten blitt lavere som følge av nedgang i befolkningen.

Kartet kan brukes som en illustrasjon på hvor i landet det har vært en befolkningsdrevet vekst etter 2008.

7.9 Sysselsettingsandelen

Det er ikke likegyldig om veksten på et sted er næringsdrevet eller befolkningsdrevet. I begge tilfeller øker befolkningen på stedet. Men steder som har befolkningsdrevet vekst får etter hvert en stadig lavere andel av befolkningen som er sysselsatt. Befolkningsveksten på slike steder fører til at det blir flere arbeidsplasser i skjermet sektor, men arbeidsplassveksten blir lavere enn befolkningsveksten. Steder med næringsdrevet vekst får på sin side sterkere arbeidsplassvekst enn befolkningsvekst.

Figur 105: Sysselsettingsandeler i regionene i 2008, 2013 og endringer fra 2008 til 2013. Sysselsettingsandelene er justert for variasjoner i aldersstruktur.

I kartene over ser vi at mange av regionene på Østlandet har lav sysselsettingsandel, og at dette er en tendens som har økt fra 2008 til 2013. Kartene viser at det er et systematisk mønster, der regioner som har en næringsdrevet vekst oppnår en høy og økende sysselsettingsandel i befolkningen mens regioner med befolkningsdrevet vekst etter hvert får synkende sysselsettingsandel.

Mange regioner på Vestlandet har høy og økende sysselsettingsandel som følge av god næringsutvikling. Mange av regionene i Nord-Norge har også økende sysselsettingsandel, men da først og fremst som følge av utflytting. Den befolkningsdrevne veksten i mange av regionene på Østlandet har dermed en pris i form av at en synkende andel av befolkningen er sysselsatt.

Grenlandsområdet er preget av lav sysselsettingsbrag, både i 2008 og 2013, og den har blitt dårligere i løpet av de siste fem årene.

ⁱ Bransjeinndelingen tar utgangspunkt i registerdata for arbeidssted, med tilhørende NACE på 5-siffernivå. Fullstendig oversikt finnes på [\(link\)](#)

ⁱⁱ I utregningen av bostedsattraktiviteten faller fire regioner bort. Dette er regioner som bare har én kommune. Det gjelder Oslo, Halden, Bergen og Voss.

ⁱⁱⁱ Vi baserer oss å at sysselsettingsandelene innenfor hvert årstrinn er konstant, og har brukt SSBs midlelframskrivning om antall personer i alle årstrinn hvert år til 2040.

^{iv} Vi har brukt progressivt gjennomsnitt for de ti siste årene der veksten de siste årene teller mer enn de første.

^v Attraktivitetsverdiene som brukes i scenariene er basert på en annen metode enn de som er brukt på de historiske analysene, gjennom at de er basert på ettårs observasjonsperioder og ikke treårs perioder. Det kan gi noen små forskjeller fra tallene som er vist for de historiske analysene.

^{vi} Rent teknisk måler vi innovasjonsklima gjennom en binær logistisk regresjonsanalyse der avhengig variabel er om bedriften har innovasjon (0/1) og uavhengige variable er størrelse (lineær av antall ansatte), bransje (dummyvariable for hver 2-siffer NACE-bransje) og dummyvariable for regioner. Betakoeffisienten for regionvariabelen vil da være et uttrykk for om regionen har høy eller lav tilbøyelighet for å ha innovasjon. Denne regresjonsanalysen er kjørt for alle de 11 innovasjonstypene, og deretter veid på samme måte som vi veier for frekvenser.

^{vii} Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.

Regioninndeling

Grenland

Porsgrunn
Skien
Siljan
Bamble
Kragørø
Drangedal

Midt-Telemark

Nome
Bø (Telemark)
Sauherad

Øst-Telemark

Notodden
Tinn
Hjartdal

Vest-Telemark

Seljord
Kviteseid
Nissedal
Fyresdal
Tokke
Vinje